

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “คนจีนกับการขยายตัวของ
เมืองบริเวณลุ่มน้ำชี”

โดย น.ส.นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร

พฤศจิกายน 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณ
ลุ่มน้ำชี”

น.ส.นารีรัตน์ ปรีสุทธิวุฒิพร

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคอีสาน :
การขยายตัวของชุมชนลุ่มน้ำชี”

กิตติกรรมประกาศ

เนื่องจากผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องคนจีนในเมืองไทยมานานแล้ว เมื่อได้มีโอกาสมาทำงานเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เกิดคำถามกับตนเองหลายครั้งว่า คนจีนในอีสานเขาเป็นอย่างไร ทำไมถึงรู้สึกว่าเขาต่างจากเรา เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนกรุงเทพฯ อยู่ในชุมชนจีนย่านตลาดพลู เมื่อเกิดคำถามแต่ยังไม่มีโอกาสที่จะทำวิจัยค้นหาคำตอบให้ตนเอง จน ผ.ศ.ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้ชักชวนให้ร่วมทำวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน : การขยายตัวของชุมชนลุ่มน้ำชี จึงเป็นโอกาสที่จะได้ค้นคว้าหาคำตอบกับคำถามที่มีมานาน จึงต้องขอขอบคุณอาจารย์ทวีศิลป์ มา ณ ที่นี้ งานวิจัยเรื่อง “คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี” จึงได้เกิดขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ร.ศ.ศรีศักร วัลลิโภดม อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน ที่ช่วยเสนอแนะทั้งข้อมูลและมุมมอง และให้กำลังใจมาโดยตลอด จนงานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วง ขอขอบพระคุณอาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่ปรึกษางานวิจัยชิ้นนี้ ที่ได้ช่วยอ่านงานและชี้ประเด็นให้งานวิจัยชิ้นนี้เดินมาในทางที่เหมาะสม และขอขอบพระคุณ อาจารย์สีลาภรณ์ บัวสาย ผู้อำนวยการฝ่ายชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้สนับสนุนทุนวิจัย และให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อโครงการมาโดยตลอด

ท้ายที่สุดขอขอบพระคุณผู้รู้ทุกท่าน ได้แก่อาจารย์ชั้นชัย วรามิตร, คุณวีระ วุฒิจำนงค์, คุณกิมฮ้อ แซ่ต้ง, คุณมนตรี สันธิติบวร, คุณเศกสิทธิ์ กิจเวโรจน์, คุณพรชัย สุรศักดิ์นิธิกุล, คุณทศนชัย ภูมิพันธุ์ และผู้ให้ข้อมูลอื่นๆที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ ผู้ซึ่งได้ช่วยให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของคนจีนในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม จนสามารถร้อยเรื่องราวออกมาเป็นงานชิ้นนี้ได้ และขอขอบใจนักวิจัยและผู้ช่วยวิจัยทุกคนที่ได้ช่วยเริ่มต้น จนทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สามารถเดินต่อจนมาถึงปลายทางได้สำเร็จ

นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร

27 พ.ย.46

รหัสโครงการ : RDG4/0032/2544

ชื่อโครงการ : คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี

ชื่อนักวิจัย : นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร

e-mail address : nareerat@msu.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : กรกฎาคม 2544- กรกฎาคม 2546

โครงการ”คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี “ โดยศึกษาเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเข้ามาของคนจีนใน 2 จังหวัด ซึ่งทั้ง 2 จังหวัดนี้ไม่ใช่เมืองการค้าในอดีต แต่เมื่อคนจีนเข้าไปทำให้เมืองมีการขยายและเติบโต จึงนำศึกษาถึงกลวิธีในการสร้างตัวของคนจีนทางเศรษฐกิจและการเมือง กระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันของคน 2 วัฒนธรรม จนถึงการปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของลูกหลานจีนรุ่นต่อๆมา

การศึกษานี้ส่วนมากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สอบถาม และนำคำบอกเล่ามาเทียบเคียงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์ความเป็นไปได้และเทียบเคียงกับหลักความเป็นจริง นอกจากนี้ยังอาศัยการสังเกตการประกอบพิธีกรรมด้านวัฒนธรรม การเข้าร่วมในบางกิจกรรมของชาวจีน การเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมที่ประกอบร่วมกันของคนจีนและคนท้องถิ่นในแต่ละอำเภอ ทำให้เห็นความเป็นคนท้องถิ่นของคนจีน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ร้อยเอ็ดคนจีนให้ผูกพันกับท้องถิ่น จนสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง และการจัดเวทีชาวบ้านรวมคนจีนและคนท้องถิ่นเข้าร่วม เป็นการกระตุ้นความรักในท้องถิ่น และความหวังที่อยากให้ท้องถิ่นของตนเจริญเติบโตในทางที่เหมาะสม

จากการศึกษาพบว่าอิทธิพลของชาวจีนตั้งแต่รุ่นบุกเบิกจนถึงรุ่นลูกหลานสะสมฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของเมือง อันนำมาสู่การขยายและเติบโตของเมือง จากนั้นได้ขยายฐานไปสู่ระบบการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น จนกระทั่งการเข้ามามีบทบาทสำคัญทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเห็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของรุ่นจีนในแต่ละรุ่น โดยอัตลักษณ์นี้จะมีส่วนผสมของความเป็นจีน+ความเป็นท้องถิ่น + การศึกษา จากรุ่นจีนโพ้นทะเล → จีนอีสาน → อีสานเชื้อสายจีน อัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนนี้สะท้อนให้เห็นความเป็นคนท้องถิ่นของลูกหลานจีน ซึ่งส่งผลต่อมุมมองในการสร้างฐานะ โดยกล้าที่จะดึงคนท้องถิ่นเข้าร่วมในธุรกิจของครอบครัว การขยายธุรกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ ทำให้เมืองมีการขยายตัวอย่างมาก

ปัญหาและอุปสรรคของงานวิจัยนี้เกิดจากพื้นที่ที่ศึกษามีมาก คือ 2 จังหวัด 11 อำเภอ แต่ละอำเภออยู่ไกลกัน ผู้รู้ในแต่ละอำเภอน้อย และส่วนมากเป็นผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องเดินทางไปสัมภาษณ์เอง และผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย มักจะมีปัญหาเรื่องเวลาที่ไม่ตรงกัน

สิ่งที่ควรจะพัฒนาต่อไป คือเมื่อลูกหลานจีนเป็นคนท้องถิ่นแล้ว ควรมีกิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกในความรักท้องถิ่น เพราะพวกนี้เป็นหลักสำคัญของการพัฒนาเมืองให้เติบโตและขยายไปในอนาคต

คำหลัก : ชาวจีน, เมือง, การขยายตัว, อัตลักษณ์

Project Code : RDG4/0032/44

Project Title : Chinese and the expansion of cities on Chi River

Investigators : Nareerat Parisuthiwithiporn

Faculty of Humanities and Social Sciences

e-mail address: nareerat@msu.ac.th

Project Duration: July 2001-July 2003

Chinese and the expansion of cities on Chi River was a case study of Roi-et and Mahasarakham provinces. This project aims to study an immigration of Chinese in the two provinces which were not trade center in the past. When the immigrant Chinese settled in those cities, it led to the expansion of trade and economic growth. Therefore, it is interesting to learn how the immigrants Chinese built their economy and politics and learning process between Chinese and natives which adapted and made new identity of descendants' Chinese.

Most of the information derived from interview. They were compared with the historical documents, and then analysed the possibility by comparing with the present facts. In addition, the research also based on the observation of the ritual of Chinese in each district. When Chinese became to the native, they had attachment for their local and developed to economy and politics in the future. The Chinese - natives meeting led to the love of their cities and hope that they would expand in the good ways. .

This project found that the influence of the Chinese in the two provinces derived from the accumulation of wealth from Overseas Chinese to their descendents which led to the expansion and growth of cities besides they influenced to local and national politics and the native culture too. Chinese identity adapted every generation which consisted of Chineseness + locality + education by overseas Chinese → Chinese in Isan → Isan Chinese ethnic. The adapted identity showed the locality of the new generation of Chinese in Isan, for example changing the attitude of his business by the getting natives came to business families and leading economics to spread them.

Major obstacle of this project are the case study had many area study ; it was 11 districts on 2 provinces and each districts was far. The key informants had a small group and almost were the old men that they were merchants in the market at their district and the last problem was the different times.

It is recommended that the activation of local loving consciousness among the new generation of Chinese in Isan is very important, because they were the key actors in local development in the future.

Keywords : Chinese, cities, expand, identity

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	5
ความสำคัญของปัญหา	5
วัตถุประสงค์	10
กรอบแนวคิดและการวิเคราะห์	10
วิธีการศึกษา	13
ขอบเขตการศึกษา	14
ค่านิยมศัพท์	14
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	15
เอกสารที่เกี่ยวข้อง	15
การอพยพเข้ามาของชาวจีน	15
บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน	25
การสร้างฐานะของชาวจีน	28
ความเชื่อของชาวจีน	34
ข้อมูลพื้นที่ที่ศึกษา	38
บทที่ 2 การเข้ามาของคนจีนในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม	41
บทที่ 3 คนจีนกับการขยายตัวของเมือง	52
ยุคคนจีนอยู่กับเมืองและรัฐ พ.ศ.2398-2469	52
ชาวจีนอพยพผูกพันกับประเทศจีน	52
วิทยาการที่ชาวจีนนำเข้ามาในท้องถิ่น	54
การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่น	54
การอุปถัมภ์ค้ำจุนกันในกลุ่มคนจีน	55
การสร้างฐานะของชาวจีน	57
การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับผู้ปกครองในท้องถิ่น	58
ยุคคนจีนอีสานกับชนบท สร้างทุนในการตั้งเมือง พ.ศ.2470-2503	60
จีนอีสาน : ผูกพันกับความเป็นจีน	60
การเข้าสู่ชนบทของคนจีน	64
จีนอีสานกับการเมืองระบบใหม่	70

ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “นำเมือง” พ.ศ.2504-2529	74
อีสานเชื้อสายจีน : ความเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น	74
เครือข่ายของความเป็นจีน	74
ศาลเจ้า : การสร้างสัญลักษณ์ของความเป็นจีน	77
การเติบโตของระบบเครือข่ายทางการค้า	79
การขยายและเปลี่ยนธุรกิจ	83
ชมรมผู้ประกอบการ : การควบคุมราคาสินค้าในท้องถิ่น	90
การคุมอำนาจทางการเมือง	92
ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “สร้างเมือง” พ.ศ.2530-2545	96
อีสานเชื้อสายจีน : การเป็นคนท้องถิ่น	96
การปรับเปลี่ยนของวัฒนธรรมจีน	101
วิสัยทัศน์ใหม่ของอีสานเชื้อสายจีน	109
การเปลี่ยนแปลงระบบธุรกิจของครอบครัว	111
การปรับตัวเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์	112
การปรับกลยุทธ์ทางการค้า	113
การสร้างการยอมรับในท้องถิ่น	114
การตื่นตัวในความเป็นจีนตามกระแสโลกาภิวัตน์	124
บทที่ 4 ความเป็นเมืองในปัจจุบันและอนาคตของคนท้องถิ่น	125
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนต่างวัฒนธรรม	125
ความคาดหวังต่อความเป็นเมืองในวันนี้และวันพรุ่งนี้	127
บทที่ 5 บทสรุป	131
บรรณานุกรม	133
ภาคผนวก	
ประเพณีของคนจีนที่มีคนท้องถิ่นเข้าร่วม	143
ประเพณีงานจิว	143
ประเพณีทิ้งกระจาด	148
กิจกรรมสนทนากลุ่ม	150
โครงการเวทีชาวบ้าน “แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นจิตสำนึกรักท้องถิ่น”	152
สนทนากลุ่มผู้รู้ของจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม	158

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 ใบปลิวเชิญชวนเข้าร่วมพิธีประทับทรงของสมาคมจิตเสี่ยงเกาะที่ร่วมกับจิตอีกเกาะ	75
ภาพที่ 2 การประชุมภาคีเต็กก่า	76
ภาพที่ 3 ศาลเจ้าปู่หมื่นหัดดี อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคามมี 2 ศาลในรั้วเดียวกัน	78
ภาพที่ 4 เทพเจ้าจีนทุกองค์ในศาลเจ้า คือบรรพบุรุษเจ้าปู่กุดเป่ง อำเภอนาทอง ร้อยเอ็ด	79
ภาพที่ 5 ศาลเจ้าปู่กุดเป่ง สำหรับคนท้องถิ่นหรือที่เรียกว่าศาลนอก	79
ภาพที่ 6 หมอลำ มหรสพที่ต้องมีคู่ประเพณีงานงิ้วในแต่ละอำเภอ	97
ภาพที่ 7 หนังสืออนุสรณ์ในพิธีวางศิลาฤกษ์เจ้าพ่อหลักเมืองของอำเภอสหัสขันธ์	97
ภาพที่ 8 ศาลเจ้าปู่ในอำเภอยางชุมน้อยพิสัยเพ็งสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.2544	98
ภาพที่ 9 ฮวงซุ้ยที่ใส่กระดูก ที่สวนสน อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด	107

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 ประชากรจีนในภาคอีสาน พ.ศ.2447	45
ตารางที่ 2 ชาวจีนที่เข้ามาในจังหวัดมหาสารคามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2	49
ตารางที่ 3 การเพิ่มขึ้นของประชากรในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ตั้งแต่พ.ศ.2503-2543	50
ตารางที่ 4 ปริมาณการส่งข้าวจากภาคอีสานสู่กรุงเทพฯ พ.ศ.2448-2478	58
ตารางที่ 5 นักการเมืองจีนอีสานรุ่นแรกของร้อยเอ็ดและมหาสารคาม	71
ตารางที่ 6 สถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ของร้านค้าในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม พ.ศ.2499-2528	83
ตารางที่ 7 การเข้ามาตั้งธนาคารในร้อยเอ็ด ตั้งแต่ พ.ศ.2501-2528	83
ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบราคาคงผลผลิตของเกษตรกรกับราคาขายในตลาด พ.ศ.2506	84
ตารางที่ 9 สถิติผลผลิตพืชไร่ (ก.ก.)ของมหาสารคามและร้อยเอ็ด พ.ศ.2504-2529	86
ตารางที่ 10 สถานที่ตั้งและจำนวนโรงงานมันสำปะหลังของมหาสารคาม พ.ศ.2513-2522	87
ตารางที่ 11 สรุปยอดจำหน่ายรถยนต์ของบริษัทโตโยต้ามหาสารคาม พ.ศ.2506-2537	88
ตารางที่ 12 สรุปยอดจำหน่ายจักรยานยนต์ของร้านฮ้างมหาสารคาม พ.ศ.2503-2537	89
ตารางที่ 13 จำนวนยานยนต์ที่จดทะเบียนเป็นรายประเภท รายจังหวัดประจำปี งบประมาณ พ.ศ.2519-2528	89
ตารางที่ 14 รายชื่อสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น	93
ตารางที่ 15 อาชีพของนักการเมือง	94
ตารางที่ 16 นักการเมืองเชื้อสายจีนกับการเป็นผู้ประกอบการและกรรมการงาน ในอำเภอ	115
ตารางที่ 17 รายชื่อกรรมการมูลนิธิวัดกลางอุดมเวทย์	126

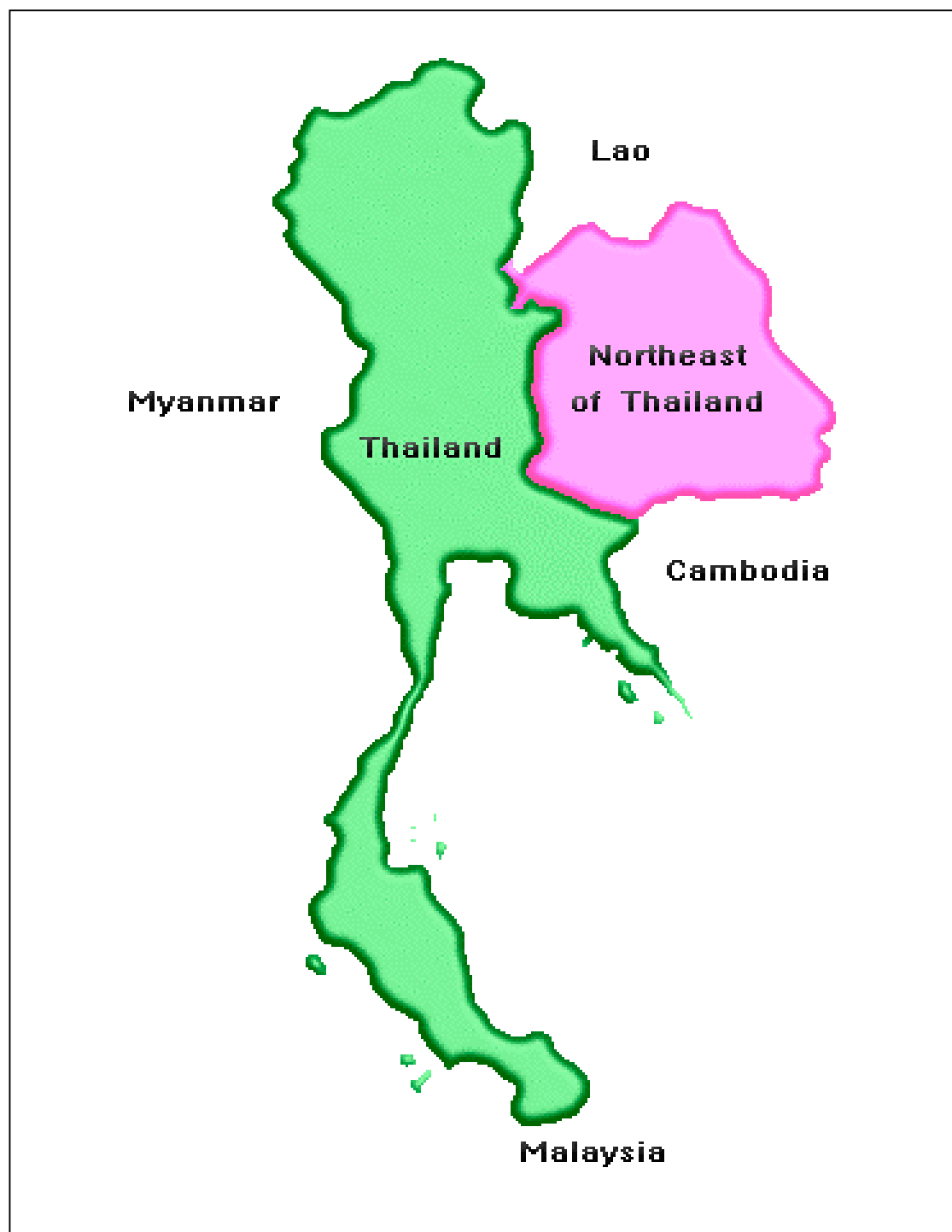
สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
แผนภูมิที่ 1 เครือข่ายธุรกิจของร้านทองแม่กิมกี	82
แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างชมรมพ่อค้า อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	92
แผนภูมิที่ 3 เครือญาติของตระกูลจรีมาศ	95
แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างของมูลนิธิอิลักเชียงตุง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	101
แผนภูมิที่ 5 โครงสร้างศาลเจ้าร้อยเอ็ด	102
แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างสมาคมชาวจังหวัดมหาสารคาม	102
แผนภูมิที่ 7 บทบาทของกรรมการงานิ้ว (เถ้านั้ง)ของอำเภอเมืองมหาสารคาม	103

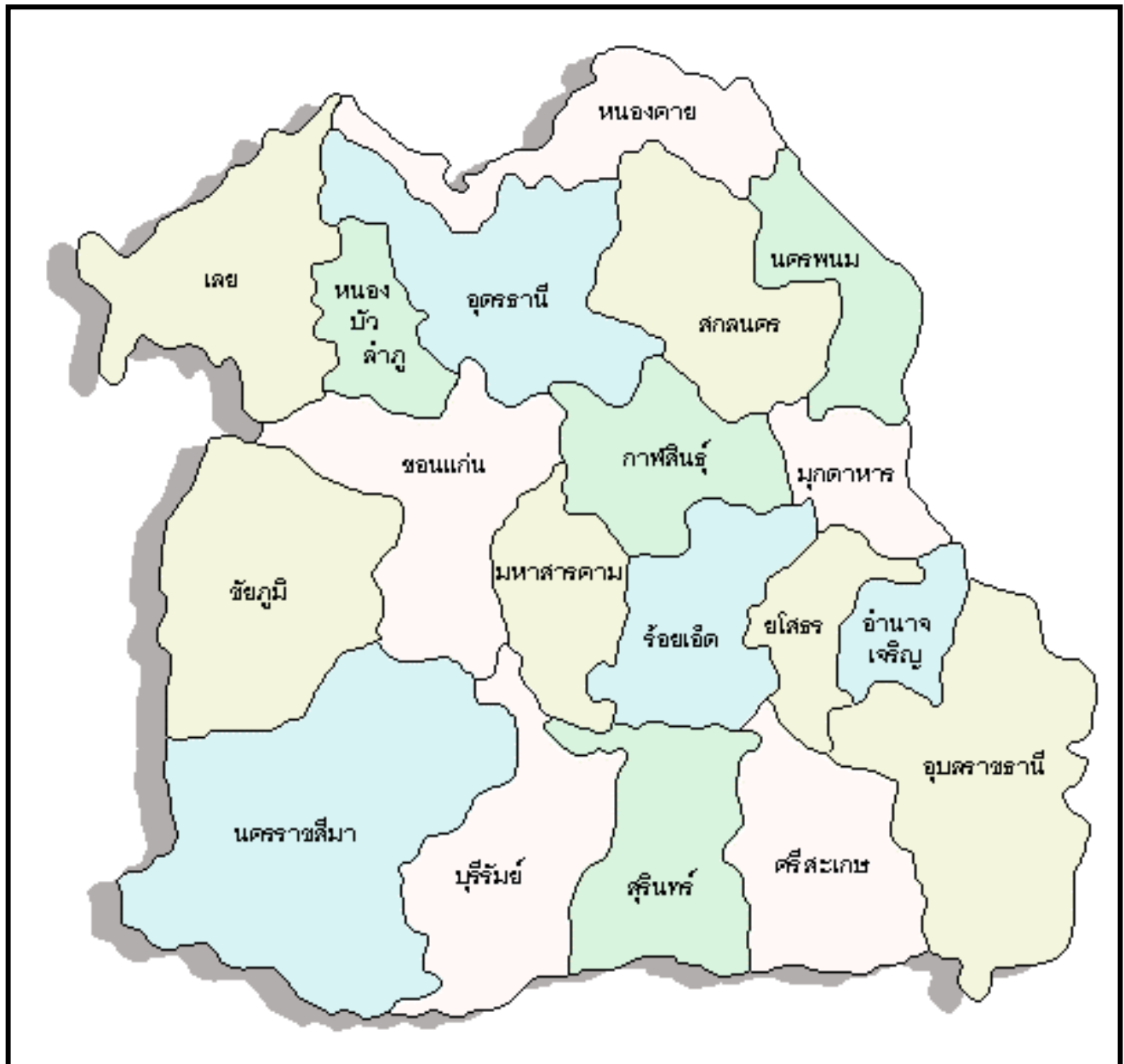
สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
แผนที่ 1 แผนที่ประเทศไทย	1
แผนที่ 2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2
แผนที่ 3 แผนที่จังหวัดมหาสารคาม	3
แผนที่ 4 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด	4

แผนที่ 1 แผนที่ประเทศไทย

แผนที่ 2 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนที่ 3 แผนที่จังหวัดมหาสารคาม

 พื้นที่ที่มีศาลเจ้าหรืองานจ๊ว

แผนที่ 4 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด

พื้นที่ที่มีศาลเจ้าหรืองานจิว

สัญญาเลขที่ RDG4/0032/2544

กลุ่มโครงการ “ประวัติการขยายตัวชุมชนลุ่มน้ำชี”

โครงการ “คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี”

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

แม่น้ำชี เป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ไทย ถือว่าเป็นลำน้ำสำคัญของคนที่อยู่ในบริเวณนั้น โดยต้นน้ำของแม่น้ำชีเกิดจากทิวเขาพระยา ฝ่อทางชายเขตด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และไหลไปบรรจบแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี จากการไหลผ่าน ของแม่น้ำชี ทำให้เกิดการตั้งบ้านเรือน ขยายกลายเป็นชุมชนเมือง อันเป็นต้นกำเนิดการเข้ามาของ กลุ่มชาวจีน

คนจีนเข้ามาในภาคอีสานนานแล้ว จากหลักฐานที่ปรากฏ มีคนจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่ง แล้วในสมัยรัชกาลที่ 3¹ แต่บทบาทไม่เด่นนัก เพราะแถบอีสาน โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำชีซึ่งส่วย ได้แก่งของป่าต่างๆ เช่น ผลเร็ว ไม้ฝาง น้ำรัก เข้ากรุงเทพ ซึ่งทางกรุงเทพก็นำของเหล่านี้ส่งขายยัง ประเทศจีน โดยพระคลังสินค้า จะมีคนจีนเข้ามาค้าขายก็เป็นลักษณะการขายสินค้าเล็กๆน้อยๆ เช่น ในปี พ.ศ.2409 มีชาวจีนชื่อ “หอย” ได้เดินทางไปมาค้าขายระหว่างเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุวรรณภูมิ² โดยนำสินค้าที่ชาวบ้านผลิตเองไม่ได้เข้าไปขายในหมู่บ้าน ได้แก่ เสื้อผ้า ด้าย

¹ ดู กจช. , ร.3 เลขที่ 21 จ.ศ.1211 เจ้าพระยาจักรี เมืองร้อยเอ็ด เรื่องอุปฮาดจ้างจีนมา พระพิไชยสุรวงษ์ตาย และเรื่องตั้งท้าวอินทราชนวงศ์ เป็นที่พระขัติยวงษาเจ้าเมืองร้อยเอ็ด อ้างใน ประนุช ทรัพย์สาร, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2394-2475,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525, หน้า 44.

² วิโรจน์ หีบแก้ว, “ประวัติศาสตร์อีสานบริเวณลุ่มน้ำชีตอนกลาง ระหว่าง พ.ศ. 2325-2443” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529), หน้า 98 อ้างจากหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร) “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน” ในกรม ศิลปากร ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 เล่ม 3 หน้า 273

เข็ม ตะปู ร่ม กระดิ่งวัวควาย และหมวก เป็นต้น ในขณะที่ชาวอีสานจะใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย มีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองเป็นหลัก

การเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจของอีสาน เริ่มเห็นเด่นชัดขึ้นมาบ้าง หลังการสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างกรุงเทพ-นครราชสีมา เสร็จในปี พ.ศ.2443 ทำให้การเดินทางติดต่อกับเมืองใหญ่สะดวกขึ้น และเป็นจุดที่กระตุ้นให้เริ่มมีการหลั่งไหลเข้ามาของคนจีนสู่อีสานมากขึ้นด้วย คนจีนเริ่มกระจายไปอยู่ทั่วภาคอีสาน โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล จึงเป็นที่มาของการประกอบธุรกิจการค้าด้านการเกษตร เช่น ข้าว ของป่า ทำให้เมืองที่คนจีนเข้าไปตั้งหลักแหล่งนั้นขยายตัวมากขึ้น

งานวิจัยฉบับนี้ ศึกษาเฉพาะคนจีนในจังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม เพราะความเป็นเมืองปิดของร้อยเอ็ด มหาสารคาม เนื่องจากเมืองเหล่านี้ไม่มีเส้นทางรถไฟผ่านมาตั้งแต่อดีต จึงไม่ได้เป็นเมืองศูนย์กลาง หรือเมืองการค้าของอีสาน อย่างนครราชสีมา หรือขอนแก่น แต่เมืองร้อยเอ็ดและมหาสารคามสามารถสร้างการเติบโตได้จากปัจจัยภายในชุมชนของตนเองโดยเฉพาะ และทำให้เศรษฐกิจภายในเมืองมีความคล่องตัว จนสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจจากภายนอกได้ อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของเมือง

นอกจากนี้คนจีนในร้อยเอ็ด และมหาสารคามยังสร้างและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนที่ไม่เหมือนกับคนจีนในภาคอื่นๆ ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช้คนท้องถิ่น แต่พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างกิจกรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสร้างสรรประโยชน์สูงสุดสู่ชุมชน

การศึกษาคนจีนกับบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี ในฐานะที่คนจีนเป็นบุคคลหนึ่งที่ร่วมสร้างประวัติศาสตร์ชุมชนลุ่มน้ำชีร่วมกับคนท้องถิ่นหรือคนพื้นถิ่นกลุ่มอื่นๆ ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีความสำคัญ อันนำไปสู่การเติบโตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของอีสาน ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง

งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาให้เห็นพัฒนาการการสร้างเมืองจนถึงการขยายเมืองโดยคนจีนจากรุ่นต่อรุ่น การอยู่ร่วมกันของคนจีนกับคนท้องถิ่นอื่นๆ ตลอดจนถึงการปรับตัวกลายเป็นคนท้องถิ่นของลูกหลานจีน

การจากสำรวจเอกสารในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทคนจีนกับการขยายตัวของเมืองนั้นยังไม่มีปรากฏอย่างชัดเจน เท่าที่เอกสารมีปรากฏจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองมากกว่า เช่น รายงานการค้นคว้าอิสระเรื่อง "บทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองของชาวไทยเชื้อสายจีน เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม" ของ ร.ต.ท.ไวพจน์ ชื่นสุวรรณนา เสนอต่อมหาวิทยาลัย

มหาสารคาม พ.ศ.2543 ศึกษาถึงการเข้ามาของคนจีนในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามในแต่ละรุ่น การประกอบธุรกิจจนนำไปสู่การมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ จนถึงการเข้ามามีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ³

รายงานการค้นคว้าอิสระของธานี พันแสง เรื่อง "บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2540 " เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2544 ก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือเน้นการศึกษาทางด้านบทบาททางเศรษฐกิจ และการเมือง การเข้ามาของคนจีน การสร้างฐานะของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จนถึง การเข้ามามีบทบาททางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ⁴

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่องคนจีนในด้านอื่นๆ เช่นการศึกษาวิถีชีวิตของชาวจีน เช่นผลงานวิจัยของदारวรัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข เรื่อง “ชาวจีนในอำเภอสองแห่งของจังหวัดยโสธร : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี” เสนอต่อมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ.2532 เป็นการศึกษาเรื่องวิถีชีวิตของคนจีนในเขตสุขาภิบาลกุดชุมพภูมิ และสุขาภิบาลทรายมูล จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาปรากฏว่าคนจีนใน 2 เขตนี้ได้ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับคนท้องถิ่นแล้ว แต่บทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนไม่ได้ลดลง คนจีนยังคงมีบทบาททางเศรษฐกิจในทั้ง 2 เขต เช่นเป็นเจ้าของกิจการค้า บริษัทรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจเงินกู้⁵ เป็นต้น

รายงานการค้นคว้าอิสระของวรเทพ สันติวรวัชร เรื่อง "วิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษ" เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2542 โดยงานเขียนนี้จะศึกษาวิถีชีวิตของคนจีนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีด้วย ซึ่งเน้นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ผลการศึกษาปรากฏว่าชาวจีนกุมอำนาจทางเศรษฐกิจ และเข้ามามีส่วนร่วมทาง

³ ไพบรณี ชันสุวรรณ. “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีน เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม” (รายงานการค้นคว้าอิสระ เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม,2543) : บทคัดย่อ

⁴ ธานี พันแสง. “บทบาทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2398 ถึง พ.ศ.2540” (รายงานการค้นคว้าอิสระ เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม,2543) : บทคัดย่อ

⁵ ดารวรัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. “ชาวจีนในอำเภอสองแห่งของจังหวัดยโสธร : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี” (รายงานวิจัยเสนอต่อคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532) : หน้า 130-134.

การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และประเทศ ส่วนวัฒนธรรมประเพณี คนจีนยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีของตน แต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย เช่นการไหว้เจ้า เครื่องเซ่นไหว้ลดลงตามสภาวะทางเศรษฐกิจ⁶

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งที่กล่าวถึงชาวจีน แต่เป็นการกล่าวถึงในบางประเด็นเท่านั้น ส่วนมากรงานเหล่านี้จะเน้นศึกษาเศรษฐกิจของอีสาน และกล่าวถึงบทบาทของคนจีนที่ส่งต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของคนอีสาน บทบาทของคนจีนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของเมือง การเป็นคนกลางในการเชื่อมโยงเมืองกับชนบท การเปิดโลกของชนบทอันเรียบง่ายให้เข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก เป็นต้น

ตัวอย่าง งานเขียนของไพฑูรย์ มีกุล เรื่อง "สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสาน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 " โดยกล่าวถึงการค้าและการตลาดของอีสานมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อคนจีนเข้ามาทำกิจการ หรือเข้ามาดำเนินการ⁷

งานเขียนเรื่อง "ประวัติศาสตร์อีสาน หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน" โดย สุวิทย์ ธีรศาศวัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ.2538 กล่าวถึงเศรษฐกิจของอีสานก่อน พ.ศ.2501 จนถึงการขายตัวทางเศรษฐกิจหลัง พ.ศ. 2501 (หลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้รัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เช่นรัฐเข้ามาจัดโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมให้ ตัวอย่างการสร้างถนน สถานีอนามัย โรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากภาคอีสานเป็นภาคที่เสี่ยงต่อการรับลัทธิคอมมิวนิสต์มากที่สุด โดยเฉพาะหลังจากที่ประเทศลาว กัมพูชาเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยมแล้ว ทำให้รัฐบาลไทยพยายามเข้ามาสร้างความทันสมัยให้กับอีสาน ประกอบกับการส่งเสริมอาชีพให้คนท้องถิ่น เช่นการส่งเสริมการปลูกปอ มันสำปะหลัง โดยมีคนจีนเป็นพ่อค้าคนกลางในการรับซื้อสินค้าและส่งขายต่ออีกทอดหนึ่ง

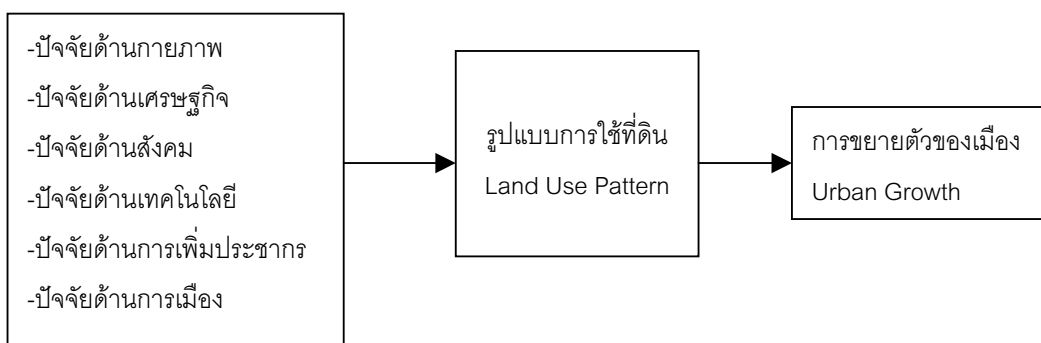
แต่งานเขียนเหล่านี้จะสนใจศึกษาคนจีนในด้านการเข้ามามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเป็นผู้ได้เปรียบทางการค้า และการอยู่เหนือชุมชน ซึ่งเป็นการมองคนจีนในมิติเดียว โดยไม่ได้ให้

⁶ วรเทพ สันติวรวัชร. "วิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษ" (รายงานการค้นคว้าอิสระ เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2542) : หน้า 161-166

⁷ ไพฑูรย์ มีกุล "สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสาน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ." ในรวมบทความวิชาการเกี่ยวกับอีสานศึกษา. (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม, 2528) : 80-85.

ความสำคัญกับการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่น การปรับตัวในการเข้ากับท้องถิ่น และอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น จนนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของคนจีนขึ้นมาใหม่ที่แตกต่างจากคนจีนในที่อื่นๆ

ส่วนประเด็นเรื่องการขยายตัวของเมืองในอีสาน จากการสำรวจเอกสารส่วนมากจะเน้นการอธิบายการขยายตัวของเมืองว่ามีปัจจัยที่สำคัญในการขยายตัวของเมือง ได้แก่⁸

เช่นงานวิทยานิพนธ์ของบุญเรือน จันทรเสนา เรื่อง”การขยายตัวของเมืองในเขตสุขาภิบาลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2542 หรือผลงานการค้นคว้าอิสระของสุพล วัฒนกิตติกุล เรื่อง “การขยายตัวของชุมชนสุขาภิบาลห้วยขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ.2499-2542.” เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2545 ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนขยายตัวมี 3 ประการคือ ประการแรก ด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร ประการที่ 2 ด้านนโยบายของรัฐ เช่นการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ประการที่ 3 ด้านเศรษฐกิจ⁹

ผลงานของเฉลียว อรรถโยโค เรื่อง”ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของสุขาภิบาล พัทธภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2540 ได้กล่าวถึงการขยายตัวของเมืองว่า 1.การคมนาคมขนส่ง รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนมาการพึ่งพาถนน 2.การเพิ่มขึ้น

⁸ บุญเรือน จันทรเสนา ”การขยายตัวของเมืองในเขตสุขาภิบาลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2542) :

⁹ สุพล วัฒนกิตติกุล “การขยายตัวของชุมชนสุขาภิบาลห้วยขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ.2499-2542.”(รายงานการค้นคว้าอิสระ เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2545): บทคัดย่อ.

ของประชากรตามเส้นทางคมนาคม 3.ราคาที่ดินสูงตามเส้นทางคมนาคม 4.นโยบายของรัฐในการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ¹⁰

การศึกษาการขยายตัวของเมืองที่ผ่านมาไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของคนจีน อันเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงของเมืองเลย ทำให้งานวิจัยนี้ต้องการจะศึกษาถึงพลังของคนจีนในการเปลี่ยนแปลง และทำให้เมืองขยายตัว

คำถามในงานวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการจะศึกษาว่า

1. การเข้ามาของคนจีนมีผลต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างไร
2. คนจีนมีกลวิธีในการสร้างตัวและขยายเมืองอย่างไร
3. คนจีนสร้างความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่นอย่างไร และความสัมพันธ์เหล่านั้นนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันได้อย่างไร
4. อัตลักษณ์ของ “จีนลุ่มน้ำชี” เป็นอย่างไร ซึ่งอัตลักษณ์นี้จะทำให้เห็นการผสมผสานระหว่างความเป็นจีนและลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น อันนำไปสู่ความเป็นคนท้องถิ่นของคนจีนในรุ่นลูกหลาน และนำไปสู่การพัฒนาเมืองด้วยจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเข้ามาและการขยายตัวของคนจีนใน 2 จังหวัด
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่นอันนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน
3. เพื่อศึกษาวิถีในการสร้างตัวทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของคนจีน
4. เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของ “จีนลุ่มน้ำชี”

กรอบแนวคิดและการวิเคราะห์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้

1. แนวคิดเรื่องเกี่ยวกับคนจีน

¹⁰ เฉลียว อรรถโยโค "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของสุขาภิบาล พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม" (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2540): บทคัดย่อ.

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527) ในเรื่อง “ชาวจีน : ปัจจัยสำคัญของความเปลี่ยนแปลง” ได้กล่าวถึงลักษณะของคนจีนว่า “ชาวจีนมีคตินิยมในชีวิตที่แตกต่างจากชาวไทย การทำงานหนัก อึดออม และอดทนต่อการทำงาน ถูกถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างดีของการถีบตัวเองและวงศ์ตระกูลให้พ้นจากฐานะของคนธรรมดาไปสู่ความเป็นชนชั้นนำ การแสวงหาทรัพย์สินสมบัติด้วยการทำงานหนัก จึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติยศ ไม่น่าอับอายแต่อย่างใด”

วรศักดิ์ มหัทธโนบล (2540) ได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มของจีนสยามว่ามีหลายรูปแบบ ได้แก่

1. การรวมกลุ่มโดยผ่าน “แซ่” โดยไม่คำนึงว่าเป็นเครือญาติเดียวกันหรือไม่
2. การรวมกลุ่มผ่านท้องถิ่นเดียวกัน ได้แก่ ตำบล หรือหมู่บ้านในประเทศจีน เช่น สมาคมชาวเพ่งไฮ่
3. การรวมกลุ่มผ่านสำเนียงพูดเดียวกัน เช่น สมาคมแต้จิ๋ว สมาคมกวางตุ้ง
4. การรวมกลุ่มผ่านองค์กรการกุศล ในอดีตมีอยู่ 2 ประเภท คือ การกุศลที่ช่วยเหลือเกื้อกูลชาวจีนด้วยกันเอง กับการกุศลที่ช่วยเหลือเกื้อกูลชาวจีนในแผ่นดินใหญ่

สุภัทร บางเขน (2525) ในเรื่อง “กลยุทธ์การค้าของคนจีน” ได้กล่าวถึงกลวิธีในการประกอบธุรกิจของคนจีนมี 2 ประเภท คือ กลยุทธ์เชิงปรนัย กับกลยุทธ์เชิงอัตนัย

กลยุทธ์เชิงปรนัย หมายถึง ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหน่วยธุรกิจ โดยเฉพาะผู้บริโภคน หรือลูกค้า มีหลักอยู่ 3 ประการ คือ

- ประกอบธุรกิจในเข้ากับสมัยนิยม
- สนองรสนิยมของลูกค้า
- มีมนุษยสัมพันธ์ดี

กลยุทธ์เชิงอัตนัย หมายถึง ความสัมพันธ์กับบุคคลภายในองค์กร มี 4 ประการ คือ

- ทำคนงานให้เป็นลูกหลาน หมายถึง การให้ที่พัก อาหารกับคนงานและสร้างความสัมพันธ์เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว ที่คนจีนเรียกว่า “กินกงสี”
- การฝึกงานทายาท มีอยู่ 2 แบบ คือ ถ้าเป็นธุรกิจขนาดเล็ก จะส่งทายาทไปฝึกงานเป็นลูกจ้างของห้างร้านอื่น เมื่อเห็นว่ามีความรู้ความสามารถแล้วจึงจะดึงกลับมาช่วยงานในครอบครัว อีกแบบหนึ่ง คือส่งลูกหลานไปศึกษาวิชาต่างประเทศ กลับมาแล้วก็เข้ามาช่วยบริหารงานในบริษัท ส่วนมากจะเป็นธุรกิจขนาดกลางและใหญ่

- ขุดรื้อกำไรไม่ให้รู้ตัว จุดมุ่งหมายของธุรกิจการค้าทุกอย่าง อยู่ที่ผลกำไร คนจีนที่ประกอบการค้ามีคติเตือนใจว่า “ตีเหล็กเมื่อร้อน” หมายความว่าจนกว่าจะจนวายโอกาสเมื่อมีโอกาสและโอกาสที่ได้มานั้น มันจึงหมายถึงผลกำไรที่ พ่อค้าคนจีนได้รับ
- ชื่อสัตย์ต่อธุรกิจการค้า หมายความว่าในความสัมพันธ์ทางธุรกิจระหว่างพ่อค้ากับพ่อค้าด้วยกัน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ เพราะนั่นหมายถึงความน่าเชื่อถือในการทำธุรกิจระหว่างพ่อค้าด้วยกัน

อภิญญา รัตนมงคลมาศ. (2542 : 452-463) ในเรื่อง “ความเป็นจีนกับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ: แนววิเคราะห์กรณีศึกษาชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย” ได้ตั้งข้อสังเกตว่ากระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมชั้นปฐมนิคมนี้จะเข้มแข็งมากในช่วงคนจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกและรุ่นที่ 2 เพราะการกล่อมเกลาทงสังคมชั้นปฐมนิคม โดยสถาบันนอกครัวเรือน เช่นสถาบันการศึกษา เพื่อนฝูงต่างวัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ยังมีบทบาทจำกัดต่อพวกเขา อยู่มาก แต่ในช่วงคนรุ่นที่ 3 “ความเป็นจีน” จะปะทะกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของถิ่นที่อยู่อาศัยจะเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมภายในครัวเรือนจะเกิดขึ้น ความเด่นชัดของ “ความเป็นจีน” จะดำรงอยู่ในระดับใดขึ้นอยู่กับความเข้มข้นในการ “เลี้ยงลูกให้เป็นจีน” ของครอบครัวชาวจีนโพ้นทะเล รวมถึงเงื่อนไขสภาวะแวดล้อมทางการเมืองเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมของถิ่นที่อยู่อาศัยอีกด้วย

2. แนวคิดการศึกษาเรื่องคนจีน

แนวความคิดในการศึกษาเรื่องชาวจีนในประเทศไทย มีอยู่ 2 แนวความคิดใหญ่ๆ คือ

2.1 แนวคิดเรื่องการผสมกลมกลืน (Assimilation) ของ Skinner G. William เรื่อง “Chinese Society in Thailand : An Analytical History “ แปลเป็นภาษาไทย ในปีพ.ศ. 2529 โดย พรณี วัชรพลรักษ์ และคณะ ได้กล่าวว่าคนจีนผสมกลมกลืนเข้าสู่สังคม และวัฒนธรรมไทยในชั้นลูก และหลาน เพราะสังคมไทยมีลักษณะเอื้ออำนวยให้มีการผสมกลมกลืนกัน ทั้งในด้านรูปพรรณ สีผิว ศาสนา ประกอบกับนโยบายของรัฐไม่ได้มุ่งกีดกันการผสมกลมกลืน แนวคิดของ Skinner นี้มีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องชาวจีนในประเทศไทยอย่างมาก

2.2 แนวคิดเรื่องการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Integration) แนวการศึกษานี้เกิดขึ้นมาจากการตั้งคำถามว่า ชุมชนจีน หรือคนจีนกลายเป็นไทยไปแล้วจริงหรือ เกษียร เตชะพีระ ออกมาตอบโต้งานเขียนเรื่อง Chinese Society in Thailand : An Analytical History ของ Skinner ในบทความเรื่อง “หางเปี้ยว : บุปผาประวัติความเป็นจีนในสยาม” ว่า ความเป็นจีนไม่ได้สูญ

หายไปไหน ขึ้นอยู่กับว่ารัฐไทยในแต่ละสมัยจะมองคนจีนอย่างไรมากกว่า ถ้ารัฐไทยยอมรับคนจีน คนจีนก็ยังคงอยู่ แต่ถ้ารัฐไทย เช่น สมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ยอมรับคนจีน คนจีนก็ต้องหลบความเป็นจีนของตน

พรชัย ตรีกุลวรานนท์ (2531) เรื่อง “แนวการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย” ได้กล่าวว่าเอกลักษณ์และความสำนึกทางชาติพันธุ์ไม่จำเป็นจะต้องผูกพันตายตัวอยู่กับรูปแบบวัฒนธรรมชุดใด ชุดหนึ่ง ทว่าสามารถดำรงไว้และถ่ายทอดต่อไป ทวนกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เราอาจจะกล่าวได้ว่าชาวจีนอพยพและลูกหลาน ตราบเท่าที่ยังระบุชาติพันธุ์ตนเองเป็น “จีน” กลุ่มชาติพันธุ์จีนก็ยังคงอยู่ แม้รูปแบบทางวัฒนธรรมบางส่วนจะแตกต่างไปจากบรรพบุรุษ

พัฒนาการความสำนึกทางชาติพันธุ์ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนจีนโพ้นทะเลในแห่งต่างๆ มิได้หมายความว่า จะดำเนินไปตามครรลองเดียวกัน แม้จะมีการติดต่อสัมพันธ์กันทางธุรกิจ และความสัมพันธ์อื่นๆ ของชุมชนจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ เจือปนไขทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองที่แตกต่างกัน ได้กำหนดเส้นทางการพัฒนาที่แตกต่างกันแก่ชุมชนเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดแบบแผนวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกัน

การศึกษาเรื่องชาวจีนในประเทศไทยในแนวคิดบูรณาการทางวัฒนธรรม (Integration) ได้รับการยอมรับมากขึ้นในหมู่นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องชาติพันธุ์จีน เนื่องจากต้องการจะตอบคำถามว่าสังคมจีน วัฒนธรรมจีนที่คนจีนยังคงปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันหมายถึงสิ่งใด และเรื่องความเป็นจีนในปัจจุบันเป็นเรื่องทางวัฒนธรรมมากกว่า ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับการเมืองอย่างในอดีต ที่รัฐไทยจะกลัวว่าคนจีนจะไม่จงรักภักดีต่อประเทศไทย

นอกจากนี้การศึกษาเรื่องจีนยังไม่สามารถเป็นแบบแผนเดียวกันได้ทั้งประเทศ ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมที่คนจีนเข้าไปอาศัยนั้นมีความแตกต่างกัน ลักษณะทางวัฒนธรรมจีน ที่จะนำไปสู่การสร้างลักษณะเฉพาะจึงแตกต่างกันตามไปด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมจีนมากขึ้น

วิธีการศึกษา

1. ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยค้นคว้าจากหลักฐานที่เป็นเอกสารชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และเอกสารชั้นรองต่าง ๆ
2. จะศึกษาประวัติการขยายเมือง โดยมองผ่านสมาคมของชาวจีนที่สำคัญในจังหวัดตามมิติของเวลา และบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของเมือง

3. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- ผู้รู้ (Key Informants)
- ผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. สนทนากลุ่ม

- กลุ่มคนจีน
- กลุ่มคนท้องถิ่นเพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของคนจีนในสายตาของคนท้องถิ่น และความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่น อันนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน

5. การเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมของจังหวัด เพื่อให้เห็นความร่วมมือกันของคนทุกกลุ่ม

6. จัดเวทีสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลกับคนจีนและคนท้องถิ่น และระดมความคิดเห็นในการร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษา 2 จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม หลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่ คือ การเป็นเมืองปิดในอดีต กล่าวคือ ร้อยเอ็ดและมหาสารคามเป็นเมืองที่ไม่มีเส้นทางรถไฟผ่าน เพราะฉะนั้นเมืองเหล่านี้ต้องสร้างฐานะของจังหวัดทรัพยากรภายในของตนเอง และสำนึกของความเป็นจีนใน 2 จังหวัดแตกต่างกันดังที่กล่าวมาแล้ว

2. เลือกศึกษาบางอำเภอใน 2 จังหวัด โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

- เป็นเมืองที่มีคนจีนอาศัยอยู่ โดยดูจากการมีศาลเจ้า และประเพณีการจัดงานจ๊ว คือ จังหวัดร้อยเอ็ด เลือกศึกษา 5 อำเภอ ดังนี้ คือ เมือง โพนทอง พนมไพร เกษตรพิสัย

สุวรรณภูมิ

จังหวัดมหาสารคาม เลือกศึกษา 6 อำเภอ คือ เมือง โกสุมพิสัย เชียงยืน บรบือ วาปีปทุม พยัคฆภูมิพิสัย

คำนิยามศัพท์

คนจีน : หมายถึง คนที่อพยพมาจากประเทศจีน หรือที่เรียกว่า ชาวจีนโพ้นทะเล หรือบางครั้งหมายถึงคนที่มีเชื้อชาติจีนทั้งหมด

คนท้องถิ่น : หมายถึง คนไทยเชื้อสายลาว ไทยเชื้อสายเขมร หรือคนชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในภาคอีสานมาก่อนที่คนจีนจะเข้ามา

เมือง : หมายถึง สถานที่ที่ประกอบไปด้วยแหล่งการค้า การคมนาคม ตลาด เป็นที่ที่มีผู้คนหลายหลายเชื้อชาติ อาศัย

อำเภอรอบนอก : หมายถึง อำเภอต่างๆ ที่ไม่ใช่อำเภอเมือง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง อำเภอโพธารอง อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนมหาสารคาม ได้แก่ อำเภอบรบือ อำเภอวาปีปทุม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย

อัตลักษณ์ : หมายถึง ลักษณะเฉพาะของคนจีนที่แตกต่างไปจากคนจีนในภาคอื่นๆ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงบทบาททางเศรษฐกิจ การเมืองของคนจีนใน 2 จังหวัด จากอดีต-ปัจจุบัน
2. ได้ทราบถึงลักษณะเฉพาะของจีนในกลุ่มน้ำชี และจีนอีสาน ที่แตกต่างจากจีนในภาคอื่น
3. เป็นการขยายพรมแดนแห่งความรู้เรื่องการขยายตัวของเมืองโดยผ่านคนจีน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเขียนประวัติศาสตร์เมืองด้วย
4. กระตุ้นและระดมความคิดเพื่อการทำงานร่วมกันระหว่างคนจีนและคนท้องถิ่น อันนำไปสู่ประโยชน์ในการพัฒนาจังหวัดร่วมกัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การอพยพเข้ามาของชาวจีน

- การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

สุภางค์ จันทวนิช (2534:89-92) ได้กล่าวถึงชุมชนจีนในธนบุรีและกรุงเทพฯ ว่าในสมัยอยุธยา พ.ศ.1893-2310 ชาวจีนแต่จื๋วยังมีจำนวนไม่มากนัก แต่ชาวจีนฮกเกี้ยนซึ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งมั่นคงราวเจ็ดชั่วอายุคน จีนฮกเกี้ยนเป็นชาวจีนที่มาตั้งรกรากก่อนจีนแต่จื๋วจนกระทั่งมีการจัดระเบียบภายในกลุ่มโดยรัฐบาลสมัยอยุธยาให้การรับรอง กลุ่มที่ได้รับการรับรองในสมัยอยุธยา มี 6 ย่าน ได้แก่

1.ย่านตลาดน้ำหรือตลาดเรือ 4 แห่ง คือ ตลาดน้ำวนบางกะจะ หน้าวัดพนัญเชิง, ตลาดปากคลองคูจามท้ายสุเหร่าแขก , ตลาดปากคลองคูไม้ร้อง และตลาดปากคลองวัดเดิม ได้ศาลเจ้าปูนเท่าง

2.ย่านตลาดวัดท่าราบหน้าบ้านเจ้าสัวชี ซึ่งพงศาวดารบรรยายว่า ตลาดวัดท่าราบหน้าบ้านเจ้าสัวชีมีตึกแถวยาว 16 ห้อง สองชั้น ๗ ล่างตั้งขายของ ชั้นบนคนอยู่หัวตลาดนี้มีโรงตีเหล็กและเย็บรองเท้า ทำยาแดง สุกปล้องขาย (ปัจจุบันกลายเป็นโรงเรียนสตรีวัดพุทธโสธรวรย)

3.ย่านตลาดขนมจีน ตลาดขนมจีน ซึ่งมีบรรยายว่า ถนนย่านขนมจีนมีร้านโรงเงินทำขนมเปีย ขนมโก๋ เครื่องจันอับ ขนมแห้งขายเป็นร้านชำ ชื่อตลาดขนมจีน

4.ย่านไน้ไก่ ตั้งแต่คลองประตูไน้ไก่ ผ่านท่าหอยซึ่งเป็นท่าเทียบเรือมาถึงคลองประตูจีน ถนนย่านไน้ไก่เชิงตมามประตูจีนไปถึงเชิงตมามประตูไน้ไก่เป็นตลาดใหญ่มีตึกกว้านร้านจีนตั้งตึกทั้งสองฟากฝั่งถนนหลวง จีนไทยนั่งร้านขายของสรรพสิ่งของเครื่องสำภาเครื่องทองเหลือง ทองขาว กระเบื้องถ้วยโออิซาม แพรสีต่าง ๆ มีของรับประทานเป็นอาหารและผลไม้มาแต่เมืองจันทรวางรายในร้านขายของที่ท้องตลาดมีของสดขายเข้าเย็น สุกกร เป็ด ไก่ ปลาทะเลน้ำจืด ปูหอยต่างๆ หลากอย่างเป็นตลาดใหญ่ยุดึงในกรุง ชื่อตลาดใหม่ท้ายพระนครอยู่ในย่านไน้ไก่

5.ย่านสนามม้า เป็นย่านที่อยู่ต่อจากย่านไน้ไก่ ถนนย่านสนามม้าตั้งแต่เชิงตมามไน้ไก่ ตะวันออกไปจนถึงหัวมุมพระนครที่มีชื่อตำบลสระภานันจีนตั้งโรงทำเครื่องจันอับและขนมแห้งทำโต๊ะ แก้ว ฝรั่งจีนทำถังไม้และปลอกเหล็กถังใหญ่ย่อยหลายชนิดขายชาวพระนคร

6.ย่านตลาดปากคลองขุดละครไทย มีหญิงละครโสเภณีตั้งโรงอยู่ท้ายตลาด 4 โรง รับจ้างทำชาเราแก่บุรุษ ตลาดนี้เป็นตลาดใหญ่ใกล้ทางเรือและทางบก มีตึกจีน ร้านจีนขายของจีนมากกว่าของไทย มีศาลาจีนศาลาหนึ่งอยู่ท้ายตลาด

ส่วนชาวจีนแต่จิ๋วเข้ามาแล้วในตอนปลายสมัยอยุธยา และเริ่มมีบทบาทในสมัยพระเจ้าตากสินและมีพัฒนาการเรื่อย ๆ มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 สาเหตุการอพยพเข้ามาของชาวจีนคือปัจจัยภายในเมืองแต่จิ๋วที่อดอยาก นอกจากนี้ยังมีเหตุจูงใจมาจากการพัฒนาการค้าข้าวในปลายสมัยอยุธยาซึ่งมีชาวจีนแต่จิ๋วอยู่ระดับล่างของขบวนการค้าที่แฝงอยู่กับการผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงตนเอง จีนแต่จิ๋วเคยมีถิ่นฐานพำนักแถวคลองสวนพลูข้างวัด พนัญเชิง ซึ่งเข้าใจว่าเป็นแหล่งอาศัยของพวกจีนแต่จิ๋ว สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เสด็จเสวยพระราชสมบัติและมีพระราชประสงค์จะย้ายพระนครใหม่จึงมีการวางแผนเมืองและจัดพื้นที่ใหม่ในที่พวกจีนเคยอยู่กันเป็นพื้นที่สำหรับสร้างวังและสถานที่ราชการ เพราะฉะนั้นจึงโปรดให้พระราชเสาะหื้อและชาวจีนทั้งหลายย้ายไปยังที่ที่ซึ่งพระราชทานแลกเปลี่ยน ณ สวนนอกกำแพงพระนครทางใต้มีบริเวณตั้งแต่คลองใต้

วัดสามปลื้ม(วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง(วัดปทุมคงคา) ปัจจุบันบริเวณเรียกว่า"สำเพ็ง"

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงวางนโยบายเรื่องการจัดสถานที่ให้ชาวจีนออกไปตั้งหลักแหล่งโดยถือเรื่องเขตนาบราชธานี และเรื่องความสะอาดของชาวจีนอพยพเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะเขตนาบราชธานีอันได้แก่ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี และสุพรรณบุรี เป็นแหล่งเพาะปลูกเก่ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาว่า เป็นเขตนาโคมีความอุดมสมบูรณ์เต็มที่และรัฐบาลสามารถเรียกเก็บภาษีได้เต็มตามเนื้อที่การถือครองไม่ว่าจะใช้พื้นที่นั้นทำนาหมดยหรือไม่ เมืองจะเชิงเทราเป็นเมืองอยู่เขตนาบราชธานี ตั้งอยู่บนแม่น้ำบางปะกงอันเป็นคลองสำโรงและคลองแสนแสบเป็นคลองแยกเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยามายังท่าส่งออกกรุงเทพฯ นับว่าอำนวยความสะดวกในด้านคมนาคมตลอดจนการขนส่งสินค้าเป็นอย่างดีทรงสนับสนุนให้ชาวจีนทำไร่่อ้อยและตั้งโรงงานที่นี่

มนัส โอภากุล (2537:74-79) ได้กล่าวว่า ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียอาคเนย์นั้น มีอยู่ในประเทศไทยมากที่สุด มีประมาณสามล้านคนและในจำนวนนั้นเป็นชาวจีนแต่เจ้าประมาณร้อยละ 80 กลุ่มภาษาแต้จิ๋ว ไหหลำ แคะ อยู่ในภาคกลาง กวางตุ้งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ยกเว้นอยู่ในภาคใต้ทำเหมืองแร่ ปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศจีนส่งผลให้ชาวนาส่วนใหญ่ล้มละลายพากันหนีอพยพไปทุกแห่งทุกหน

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวภายหลังที่ไทยเปิดทำการค้ากับต่างประเทศอย่างเป็นทางการแล้ว สภาพเศรษฐกิจในประเทศไทยเจริญก้าวหน้ามีโรงจักรสีข้าว เลื่อยไม้ ตลอดจนมีการขนส่งสินค้าทางทะเล จึงทำให้ต้องการแรงงานกรรมกรมากขึ้น เป็นเหตุให้บรรดาชาวจีนที่มีทุนทรัพย์คิดหาผลประโยชน์ โดยการตั้งตัวเป็นคนกลางรับเอาชาวจีนเข้ามาเป็นกรรมกร โดยวิธีออกทุนให้ก่อนแล้วหักเงินค่าแรงเงินที่ตนรับเข้ามาทำงาน จีนที่เป็นตัวกลางนี้เรียกว่า"เถ้าแก่" คนจีนถูกส่งมาจากเมืองจีนประมาณ 100-200 คนมาชุดคลองชลประทานที่อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอศรีประจันต์ อำเภอบางปลาม้า จนชาวบ้านเรียก คลองเจ๊ก คือ คลองที่ใช้แรงงานคนจีนขุด

โยชิการว่า โทชิฮารุ (2534:62-63) ได้กล่าวว่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้มีการเชิญช่างปั้นดินเผาจีนในสมัยสุโขทัยไปก่อเตาเผา และช่วยผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สุโขทัย ในสมัยอยุธยาใกล้กับวัดพนัญเชิงที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของอยุธยานั้น มีท่าเทียบเรือสำหรับลำเลียงที่แล่นไปมาระหว่างจีนกับอยุธยา มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มกลายเป็นย่านจีนในอยุธยา

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พูดถึงชาวจีนในประเทศไทยก็คือ พระเจ้าตากสินผู้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นลูกครึ่ง มีพ่อเป็นจีน แม่เป็นไทย และเนื่องจากพระบิดาของพระเจ้าตากสินเป็นคนมาจากเมืองจีนเมืองแต้จิ๋ว พระเจ้าตากสินทรงให้อภิสิทธิ์ชาวจีนในประเทศไทยที่มีพื้นเพแต้จิ๋วซึ่งมีภูมิลำเนาเดียวกัน พูดภาษาถิ่นเดียวกันจนจีนแต้จิ๋วในไทยได้ขนานนามว่า จีนหลวง คลองที่ขุดในเมืองธนบุรี ในกรุงเทพฯ และบริเวณทลนั้นเป็นผลที่ได้จากแรงงานของชาวจีนเหล่านี้

ชาวตะวันตกที่มาเยือนไทยในต้นศตวรรษที่ 19 ได้บันทึกว่า ชาวจีนที่ไว้ผมเปียแบบแมนจูนั้นมีอยู่ทั่วไปในกรุงเทพฯ Skinner ได้คำนวณไว้ว่า การติดต่อไปมาหาสู่อย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนนับตั้งแต่ ค.ศ.1782 ในรัชกาลที่ 1 (ค.ศ.1782-1809) ได้มีการส่งทูตบรรณาการไปประเทศจีน 35 ครั้ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 (ค.ศ.1809-1824) ได้เป็นเจ้าของเรือสำเภาตั้งหลายลำ ก่อนขึ้นครองราชย์ทรงค้าขายกับประเทศจีนเป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว ในช่วงขึ้นครองราชย์ทรงส่งคณะทูตไปถึง 13 ครั้ง ทรงเห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากการค้าขายกับประเทศจีน สำเภาจีนที่แล่นจากประเทศจีนมากรุงเทพฯ นอกจากบรรทุกสินค้าแล้วยังอพยพคนจีนมาด้วย

Crawford บันทึกเกี่ยวกับชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยว่า พวกเขาจะประกาศตนเป็นพุทธมามกะทันทีที่เข้ามาถึงประเทศสยาม และแต่งงานกับคนสยาม ดักบาตรไปวัดอยู่เป็นประจำ นอกจากนั้นชาวจีนที่ทำมาค้าขายมีฐานะมั่นคง นิยมสร้างหรือบูรณะวัดวาอาราม ชาวจีนในประเทศไทยบางครั้งใช้วัดวาอารามเป็นที่พบปะสังสรรค์ ในช่วงแรก ๆ ของรัตนโกสินทร์คนจีนใช้ศาลาข้ามน้ำในตอมือเมืองกรุงเทพฯ โดยเฉพาะวัดแถวสามเสนและวัดแถวตลาดน้อย เป็นการพบปะทางธุรกิจ งานสังคม และประกอบศาสนกิจวัดจึงเป็นสื่อช่วยทำให้คนจีนกลายเป็นคนไทยหรือกลมกลืนกับคนไทยอย่างรวดเร็วขึ้น

สาวตรี ทันทะสุด (2528:78-100) ได้กล่าวถึงชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ เดิมอยู่บริเวณท่าเตียนและพระบรมมหาราชวังในปัจจุบันคนเหล่านี้เป็นพวกจีนแต้จิ๋วที่เข้ามาครั้งใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรี โดยพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงข้ามฝั่งแม่น้ำกับพวกพระราชวังของพระองค์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายเมืองหลวงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ฝั่งพระนครทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างพระบรมมหาราชวัง ณ บริเวณถิ่นที่อยู่ของชาวจีนจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชุมชนชาวจีนไปอยู่นอกเขตกำแพงพระนครทางตะวันตกเฉียงใต้บริเวณนี้จึงกลายเป็นชุมชนใหญ่ของชาวจีนที่รู้จักกันว่า “สำเพ็ง” มากกระทั่งปัจจุบัน ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 ชุมชนชาวจีนได้ขยายตัวออกไปนอกเหนือสำเพ็งอีกหลายแห่ง คือ

1. บริเวณตั้งแต่ได้กำแพงพระนครปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ บริเวณนี้เป็นชุมชนใหญ่ที่สุดของชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมทั้งสำเพ็งด้วยโดยมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดกันไปตลอด

จนกระทั่งถึงปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้บริเวณวัดกัลยาณวารี(โบสถ์ฝรั่ง ชื่อ Clavary) ชุมชนชาวจีนบริเวณนี้จะขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุง

2.บริเวณฝั่งธนบุรีริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณนี้อยู่ตรงข้ามกับชุมชนใหญ่ของชาวจีนทางฝั่งพระนคร คือ อยู่ตรงข้ามกับบริเวณถนนราชวงศ์ตอนตกแม่น้ำ(ที่เรียกกันว่า กงซีล้ง) บริเวณนี้เรียกว่า ฮวยจิ้นล้ง ซึ่งแปลว่าท่าเรือไฟ เพราะเป็นที่ขนถ่ายสินค้าจากเรือกลไฟมาแต่เดิม ลักษณะเด่นคือเป็นแหล่งผลิตสินค้า เช่น โรงสีข้าว โรงปูนขาว เป็นต้น มากกว่าเป็นแหล่งขายสินค้าปลีก โดยมีสาขา สำนักงาน หรือร้านค้าปลีกอยู่ในบริเวณลำเพ็ญตรงข้ามฝั่งแม่น้ำ

3.บริเวณตลาดพลู ตลาดพลูเป็นชุมชนชาวจีนแห่งเดียวที่เห็นได้ชัดในคลองบางกอกใหญ่(คลองบางหลวง) ฝั่งธนบุรีโดยมีทั้งชาวจีนที่ค้าขายและทำสวนพลูซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นบริเวณในกรุงเทพฯที่มีชาวจีนทำการเกษตรกรรมเป็นกลุ่มใหญ่

สุคนธ์ อรุณล้ำเลิศ (2531:52-60) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่คนจีนแต่จิวเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก คือ

1.การที่คนจีนแต่จิวเข้ามาประเทศไทยนั้นตามบันทึกของหนังสือโบราณจีนประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 ที่ปากแม่น้ำหังกังซึ่งอยู่ไม่ห่างจากเมืองไห่เอี้ยง หรือ เตียอ้ง ได้เริ่มมีท่าเรือเพื่อการเดินทางติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ของประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์จึงเห็นได้ว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 9 เมืองท่าต่าง ๆ ในบริเวณอ่าวไทยได้เริ่มมีร่องรอยของพ่อค้าและลูกเรือชาวเมืองแต่จิวแล้ว เพียงแต่ว่ายังมีน้อยเนื่องจากในขณะนั้นเมืองไห่เอี้ยงไม่ได้เป็นเมืองท่าที่ทางการ ในยุคลัทธิราชวงศ์ซ้องได้ (ต้นคริสต์ศตวรรษที่13) มีชาวจีนแต่จิวส่วนหนึ่งได้ติดตามพระราชวงศ์และขุนพลของราชวงศ์ซ้องต่อต้านมองโกล หลังจากที่มีการต่อต้านมองโกลล้มเหลวคนแต่จิวที่เข้าร่วมสงครามทางน้ำถือโอกาสหนึ่งเรือหนีเข้าอ่าวไทย และเข้ามาตั้งหลักแหล่งบนแผ่นดินไทย ส่วนคนแต่จิวที่ร่วมสงครามทางบกก็หนีเข้ามาทางเรือเขาจับบ่วงไค้ชั่วคราวชายแดนมณฑลกว่างซีผ่านประเทศเวียดนามเข้ามาสู่ไทย ยุคนี้ถือเป็นคนจีนแต่จิวรุ่นแรกที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย

2. ในปีที่ 12 ของรัชกาลเจียชิ่ง (ค.ศ.1808) ของราชวงศ์ชิงได้สำรวจพบว่า พ่อค้าอำเภอเท่งไฮ้ได้รับอนุญาตไปซื้อข้าวที่ประเทศสยามเพื่อแก้ปัญหาเสบียงอาหารขาดแคลนของราษฎร เมื่อมีเมืองท่าจางหลินการอพยพมาเมืองไทยของคนแต่จิวจึงค่อนข้างสะดวก เมื่อเปรียบเทียบกับคนคะต้ออพยพออกนอกประเทศช้ากว่าและน้อยกว่าคนฮกเกี้ยนและคนแต่จิวจะเห็นได้ว่าการอพยพไปต่างแดนนั้นมีความสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม ก่อนที่เมืองเอ๋อหิงจะยุติการติดต่อภายนอกในปี ค.ศ.1757 คนฮกเกี้ยนจำนวนไม่น้อยได้อพยพเข้ามายังประเทศไทยแล้วหลังจากรัฐบาลแห่งราชวงศ์ชิงประกาศปิดเมืองท่าเอ๋อหิง ยุติการติดต่อกับภายนอก จำนวนคนแต่จิวที่อพยพ

เข้าประเทศไทยโดยผ่านทางเมืองท่าจางหลินของอำเภอเต่งไฮ่ก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจนมีจำนวนมากกว่าคนฮกเกี้ยน ตั้งแต่ปี ค.ศ.1757ได้ปิดเมืองท่าไห่หมิงจนถึง ค.ศ.1858 หลังจากที่เมืองซัวเถาได้ขยายเป็นเมืองท่าค้าขายแล้วเมืองท่าซัวเถาจึงได้ค่อย ๆ เพิ่มบทบาทแทนเมืองท่าจางหลินกลายเป็นทางออกทางทะเลของราษฎรแถบตะวันออกของกวางตุ้ง คือ คนแคะในอำเภอเหมยเลี่ยน ต้าปู และชิงหนิง ได้โดยสารเรือยนต์อพยพไปเอเชียอาคเนย์โดยผ่านเมืองท่าซัวเถาเช่นกัน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาคนแต้จิ๋วที่โดยสารเรือยนต์มาประเทศไทยก็ยังเพิ่มจำนวนมากขึ้น

3.มูลเหตุพื้นฐานที่ทำให้คนแต้จิ๋วอพยพเข้าประเทศไทยเป็นจำนวนมาก คือ จังหวัดแต้จิ๋วมีภาวะประชากรล้น ที่ดินน้อย และเกิดภัยธรรมชาติเสมอ จังหวัดแต้จิ๋วเริ่มจากอำเภอเต่งไฮ่ นอกจากมีปัญหาประชากรล้น มีที่ดินทำกินน้อยแล้วยังเกิดภัยธรรมชาติเสมอ อำเภอเต่งไฮ่ตั้งอยู่ช่วงล่างของแม่น้ำหังกังพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม เมื่อเกิดภัยพายุหรือน้ำท่วมจึงเป็นด่านหน้าในการรับภัยเสมอ หลังจากवादภัยครั้งใหญ่แล้วราษฎรที่ไร้ที่อยู่อาศัยจำนวนมากได้พยายามหาทางออกโดยออกทะเลไปตั้งหลักแหล่งใหม่ยังประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์

4.การที่ประเทศไทยปฏิบัติต่อคนจีนที่เข้ามาอยู่อย่างเป็นมิตรเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนแต้จิ๋วอพยพเข้าไทยเป็นจำนวนมากด้วย

สุชาติ ตันตสุฤกษ์ (2532:2-7) ได้กล่าวว่าการอพยพเข้ามาของชาวจีนนั้นเริ่มในสมัยใดไม่ปรากฏชัด แต่มีหลักฐานปรากฏว่าพ่อค้าชาวจีนได้เข้ามาค้าขายตามบริเวณเมืองท่าหลายแห่งแถบอ่าวไทย ก่อนที่ชาวไทยจะมาตั้งตัวเป็นปึกแผ่นที่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาและคาบสมุทรลพบุรีในพุทธศตวรรษที่ 18 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับจีน ดังนี้

สมัยสุโขทัย พ่อค้าจีนได้เข้ามาค้าขายในบริเวณเมืองชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยนำสินค้าจากชาวพื้นเมืองกลับไปขายที่จีน การไปมาค้าขายระหว่างจีนกับไทยดำเนินต่อมาและรุ่งเรืองในสมัยอยุธยาเพราะพวกฝรั่งติดต่อค้าขายกับจีนไม่สะดวกจำเป็นต้องพึ่งไทยทำการค้าขายกับจีนแทน ในสมัยพระเจ้าปราสาททองได้มีการตั้งกรมพระคลังสินค้าและรับบรรดาชาวจีนเข้ามาเป็นพนักงานในหน่วยนี้ ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในอยุธยานอกจากเป็นพ่อค้าแล้วบางคนเป็นขุนนางไทย แพทย์ ศิลปิน ตลอดจนประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งรับจ้างกิจการต่าง ๆ

สมัยธนบุรี ชาวจีนได้รับความไว้วางใจมากจากทางการไทย โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วซึ่งมีฐานะเป็น "จีนหลวง" เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีมีเชื้อสายจีนแต้จิ๋วจึงทำให้ชาวจีนแต้จิ๋วจำนวนมากอพยพเข้ามาประเทศไทยมาก

สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาปรากฏว่ามีชาวจีนเข้ามาปะปนกับชาวไทย อยู่ในกรุงเทพฯ โดยตลอด ในสมัยนี้บทบาทชาวจีนคล้ายกับอยุธยาคือทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ชาวจีนอพยพมาอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางกิจการต่างๆ มากขึ้น ประเภทผู้อพยพส่วนใหญ่มีภูมิ ลำเนาแถบภาคตะวันออกเฉียงใต้และภาคใต้ของประเทศไทย สามารถแยกกลุ่มตามสำเนียงภาษาพูด คือ จีนแต้จิ๋ว และ ไหหลำ กวางตุ้ง และฮกเกี้ยน นอกจากนี้ชาวจีนอพยพจากมณฑลอื่นๆ ในประเทศไทย เช่น หลังสงครามโลกครั้งที่สองจากเกาะไต้หวัน ส่วนใหญ่ทำอาชีพส่งสินค้าจากญี่ปุ่น ค่าใบชา และทอผ้า เป็นต้น

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ (2542:52-53) ได้กล่าวถึงคนจีนในประเทศไทยว่าการรวมกลุ่มและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนเชื้อสายจีนที่ผ่านมานั้นอย่างน้อยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. ยุคเริ่มแรก การตั้งถิ่นฐานถาวรยังไม่มี การขยายตัวมากนักเนื่องจากประเทศไทยในตอนนั้นเป็นเมืองท่าในลักษณะสถานีแวะพักแลกเปลี่ยนสินค้า

2. ยุคเกิดชุมชน เป็นช่วงต่อของสถานีแวะพักประกอบกับภัยตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจีน ส่งผลให้การอพยพข้ามน้ำข้ามทะเลแสวงหาทางลัดใหม่ในดินแดนบริเวณแหลมทองในปัจจุบันมีมากขึ้น

3. ยุคต่อมาถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2492 ช่วงเวลานั้นไม่เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้กลับประเทศของตนส่งผลให้ความผูกพันที่เคยมีในรุ่นพ่อแม่จืดจาง ทุเลงลงในรุ่นลูกหลานก่อให้เกิดความผูกพันใหม่ในแผ่นดินไทย

- การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานของชาวจีน

หม่อมอมรวงษ์ วิจิตร (2506 : 22) ได้กล่าวไว้ในพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสานถึงผู้คนในภูมิภาคนี้ เมื่อ พ.ศ. 2447 ไว้ดังนี้ “...คนพื้นเมืองเปนไทย เปนพื้น นอกจากไทยมี เขมร ส่วย แลลาว และมีชนชาวประเทศอื่น คือ ฝรั่งเศส ญวน พม่า ตองซู่ จีน เข้าไปอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก...”

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และคณะ (2528 : 252) กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำชี ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – 2528 ว่าการค้าในลุ่มน้ำชีมีสาเหตุมาจากชาวอีสานต้องค้าขายเพื่อหาเงินมาเสียหัวแทนการเกณฑ์แรงงาน อีกประการหนึ่งเพราะ การคมนาคมที่ดีขึ้น มีทางรถไฟเชื่อม กรุงเทพฯ ถึง นครราชสีมา จากนั้นนครราชสีมาถึงอุบลราชธานี และจากนครราชสีมาถึงหนองคาย สิ่งก็ตามทางรถไฟเข้ามาคือพ่อค้าคนจีน ได้เข้ามาทำการค้าในเมืองต่าง ๆ ในอีสาน รวมทั้งเข้าไปตั้งรกรากตามเมืองใหญ่ ๆ ผลก็คือชาวลุ่มน้ำชีเริ่มหันไปบริโภคสินค้าจากในเมือง และต่างประเทศ

มากขึ้น ทำให้ต้องหาเงินเพิ่มมากไปด้วย สังคมที่ไม่ต้องมีเงินเก็บของกลุ่มน้ำชีต้องเปลี่ยนไป อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การสร้างถนนลูกรังสายร้อยเอ็ด-มหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2472 ถนนดินสายร้อยเอ็ด – อาจสามารถ ในปี พ.ศ. 2477 ถนนสายร้อยเอ็ด – ยโสธร ในปี พ.ศ. 2478 และการสร้างทางหลวงแผ่นดินมาตรฐาน (ลาดยาง) สาย 23 ระหว่างบ้านไผ่ – บรบือ – มหาสารคาม – ร้อยเอ็ด – ยโสธร – อุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2507 ตลอดจนการสร้างถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลง พ่อค้าคนจีนย้ายออกจากหมู่บ้านบางแห่งไปตั้งหลักแหล่งในเมือง เนื่องจากไม่สามารถผูกขาดการค้าได้เหมือนเมื่อก่อน เพราะถนนดีขึ้น ทำให้เห็นการปรับตัวด้านการค้าของชาวจีน ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

ยุพาพิน ภาวะศรี (2533 : 131-136) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน พ.ศ. 2505 – 2515 ว่า นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจอีสาน พ.ศ. 2505-2509 ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ วางไว้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการประเมินสภาพเศรษฐกิจและความต้องการของชาวอีสานส่วนใหญ่ แต่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางการเมือง ได้แก่ แนวความคิดการเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการของรัฐบาล ที่มองประชาชนเป็นเพียงผู้รับ ประการต่อมา การได้มาซึ่งอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จำเป็นต้องแสวงหาความชอบธรรมจากภายในและต่างประเทศ ประการสุดท้าย นโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ เมื่อนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจมีปัจจัยทางการเมืองแอบแฝง การพัฒนาจึงออกมาในลักษณะไม่สมดุล ทำให้เกิดเศรษฐกิจภูธรบางกลุ่มที่สำคัญ โครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคม สื่อสาร การไฟฟ้า การชลประทาน เชื้อขนาดใหญ ได้พัฒนาให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้คนอีสานมีความต้องการสินค้าจากภายนอก และสามารถเดินทางซื้อขายตรงกับพ่อค้าชาวจีนในอำเภอและจังหวัดได้มากขึ้นกว่าเดิม รูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งตนเองเป็นเพื่อการค้า ชาวจีนจึงมีบทบาททางเศรษฐกิจมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ประนุช ทรัพย์สาร (2525 : 37, 124-129, บทคัดย่อ) ผลการศึกษาพบว่า ชาวจีนได้เข้ามาทำมาค้าขายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะนครราชสีมา ชาวจีนได้เข้ามาประมูลเป็นเจ้าของร้านซื้อของป่า ค้าข้าว จัดตั้งโรงสี เป็นตัวกลางเชื่อมหมู่บ้านต่าง ๆ โดยรับซื้อสินค้าและนำมาขายต่ออีกทอดหนึ่ง ราษฎรพื้นเมืองอีสานมีภาระผูกพันกับรัฐในรูปแบบของการเสียส่วย และการถูกเกณฑ์แรงงาน และเมื่อทุนนิยมโลกแพร่เข้าสู่หมู่บ้านอีสาน วิธีการผลิตและการดำรงชีพก็เปลี่ยนไป โดยที่หมู่บ้านไม่สามารถสร้างทุนด้วยตนเองได้

นางลักษณ์ ลิ้มศิริ (2524 : 36) ชาวจีนอพยพเข้าสู่ภาคอีสานมีมากในช่วง พ.ศ. 2461-2474 มีเส้นทางที่อพยพเข้าสู่อีสานที่สำคัญ ดังนี้

เส้นทางแรก	ไปทางอีสานใต้ ได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ
เส้นทางที่ 2	ชัยภูมิ ภูเขียว ชุมแพ
เส้นทางที่ 3	ผ่านชนบท บ้านไผ่ ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย
เส้นทางที่ 4	บ้านไผ่ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 39-40) ได้กล่าวว่า ชาวจีนเข้ามาตั้งร้านอยู่บริเวณสุขาภิบาลทรายมูล กลุ่มแรกเป็นชาวจีนที่อพยพมาจาก ประเทศจีน ส่วนใหญ่เป็นชาย อยู่ในกลุ่มภาษาแต้จิ๋ว และชาวจีนเหล่านี้แต่งงานกับหญิงพื้นเมือง อีสานหรือไม่ก็เป็นหญิงที่มีเชื้อสายจีนแต่เกิดในเมืองไทยประมาณ พ.ศ.2510-2518 พบว่าชาวจีน และครอบครัวส่วนใหญ่ได้อพยพออกจากทรายมูลไปตั้งถิ่นฐานอยู่อำเภอเมืองยโสธร ชาวจีนที่ยัง เหลืออยู่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนรุ่นลูก หลาน และเหลน

สำหรับเส้นทางการอพยพของชาวจีนทรายมูล พบว่าได้ใช้เส้นทางอินโดจีนแล้วข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ภาคอีสานของไทย อีกเส้นทางหนึ่งคือ ชั่วเถา-กรุงเทพฯ แล้วใช้เส้นทางรถไฟสายภาค ตะวันออกเฉียงเหนือกรุงเทพฯ-อุบลราชธานี เป็นเส้นทางเข้าสู่ภาคอีสาน จากนั้นจึงใช้เส้นทางรถ ยนต์และเกวียนเข้าชุมชน ชาวจีนในสุขาภิบาลกุดชุมมีทั้งจีนแท้และเชื้อสายจีนที่เกิดในเมืองไทย ส่วนใหญ่เป็นรุ่นลูกและหลาน และยังพบว่าชาวจีนและผู้สืบเชื้อสายจีนในสุขาภิบาลกุดชุม สามารถแบ่งออกเป็น 2กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับชาวจีนในสุขาภิบาลทรายมูลและ อำเภอเมืองยโสธร และอีกกลุ่มจะเป็นผู้ที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ ในภาคอีสานและภาคกลางและ เป็นกลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่

นิราศ ศรีขาวรส (2541: 36-39) ได้กล่าวว่าชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในเขตเทศบาล ร้อยเอ็ดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาตั้งนานแล้ว จากการศึกษาพบว่าใน สมัยรัชกาลที่ 3 มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่แล้วในปี พ.ศ.2409 ได้มีจีนหยอยจากเมืองอุบลราชธานี เดินทางไปค้าขายที่เมืองสุวรรณภูมิ(ปัจจุบันเป็นอำเภอสุวรรณภูมิ) ในบันทึกอนุสรณ์งานศพ นาย ฉ่อนฟอง แซ่เท้น ว่าชาวจีนพากันมาตั้งถิ่นฐานในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองหรือก่อนสงครามเอเซียบูรพาประมาณปี พ.ศ.2484-2488 ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว อพยพจากอาณาบริเวณเล็ก ๆ ทางตอนใต้ของจีน คือ จากส่านทอล มีกวางตุ้ง กวางสี ฮกเกี้ยน และไหหลำ การเคลื่อนย้ายของ ชาวจีนเข้าสู่ร้อยเอ็ด ช่วงแรกได้อพยพขึ้นฝั่งที่ท่าเรือคลองเตยและเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงเทพฯ ก่อนย้ายมาสู่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานโดยผ่านจังหวัดนครราชสีมา ในครั้งหลังศตวรรษที่ 19 ซึ่ง

ประกอบไปด้วยชาวจีนทั้งหมดที่ประกอบธุรกิจค้าขายและไม่ค้าขาย และในจำนวนชาวจีนดังกล่าวได้แยกย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดต่าง ๆ อาทิ อุบลราชธานี บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร ร้อยเอ็ด จากนั้นมีชาวจีนได้อพยพเข้ามา มากขึ้นเรื่อย ๆ ในเวลาต่อมา การตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกในจังหวัดร้อยเอ็ดอยู่ที่คุ้มวัดคุ้ม ตามเส้นทางถนนผดุงพาณิชยจนถึงธนาคารกสิกรไทย และตามเส้นทางถนนสุริยเดชบำรุงถึงศาลากลางจังหวัดและผ่านตลาดหายไทรกในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏที่ดินในบริเวณสองฝั่งหน้าวัดคุ้มเป็นจำนวนมากและบริเวณสองฝั่งถนนหน้าวัดราษฎร์ศิริ(วัดท่าแขก)โดยเฉพาะถนนผดุงพาณิชยเป็นย่านการค้าเก่าแก่

เพ็ญแข คชเดช (2543:46-50) ได้กล่าวว่าชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาสู่อุดรธานีส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋วมากที่สุด รองลงมาได้แก่ กวางตุ้ง และ ไหหลำ ส่วนฮกเกี้ยนมีจำนวนน้อยมากเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีเงินและการศึกษา ฉะนั้นจะอพยพไปสู่ประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย รวมทั้งภาคใต้ของไทยเป็นจำนวนมาก ชาวจีนกลุ่มแต้จิ๋วของอุดรธานีในระยะแรกที่อพยพเข้ามาอาศัยบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกและตะวันตกบางส่วนของอำเภอไทย เช่น จังหวัดชลบุรี บริเวณบ้านบึง บางแสน บางละมุง และที่จังหวัดปะจวบคีรีขันธ์ บริเวณปราจีนบุรี และหัวหิน ต่อมาภายหลังจึงพากันอพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่กรุงเทพฯ แล้วแพร่กระจายไปตามบริเวณทลในบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำท่าจีน เส้นทางของการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาสู่จังหวัดอุดรธานี ดังนี้

ระยะแรก ช่วง พ.ศ.2462-2480 ชาวจีนจะใช้เส้นทางการค้าซึ่งเป็นเส้นทางเกวียนโดยลงรถไฟที่โคราชแล้วเข้าเกวียนขนสินค้ามาอุดรธานีจนกระทั่งปี พ.ศ.2476 รถไฟมาถึงขอนแก่นทำให้การเดินทางใช้เส้นทางการค้าระยะนี้ได้มากขึ้น

ระยะที่สอง ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา (พ.ศ.2482-2484) เส้นทางเกวียนซึ่งเป็นเส้นทางการค้าได้หมดความสำคัญลงไป เนื่องจากว่าเริ่มมีรถยนต์บรรทุกวิ่งรับส่งผู้โดยสารจากขอนแก่นมายังอุดรธานี การอพยพของชาวจีนในระยะนี้จึงเดินทางเข้ามาโดยลงรถไฟที่ขอนแก่นแล้วนั่งรถยนต์บรรทุกต่อมายังอุดรธานี การอพยพของชาวจีนในระยะนี้ไม่ใช่ชาวจีนโพ้นทะเลแต่จะเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ เช่น ชลบุรี ลพบุรี อ่างทอง ศรีสะเกษ นครราชสีมา อพยพมาตั้งหลักปักฐานอยู่ในจังหวัดอุดรธานีตั้งแต่นั้นมา

รุ่งจิต ปรัชญาสันติ (2542-28-30) ได้กล่าวว่าชาวจีนที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่าเป็นชาวจีนแต้จิ๋วและเกือบทั้งหมดเป็นชาย มีหญิงเดินทางเข้ามาบ้างแต่น้อยมาก เส้นทางของการอพยพของชาวจีนใช้เส้นทางชั่วคราว ประเทศจีน-กรุงเทพฯ แล้วพักอยู่กับญาติหรือคนรู้จักระยะหนึ่งแล้วจึงเข้าสู่สุขาภิบาลประทาย การตั้งถิ่นฐานในระยะแรก

นั้นตั้งอยู่บริเวณทางเหนือของสุขาภิบาล ร้านค้าจะตั้งติด ๆ กันและจำนวนไม่มาก ต่อมา พ.ศ.2506 กลุ่มชาวจีนได้ย้ายร้านไปอยู่ทางทิศใต้เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของตลาดสุขาภิบาล ไปรษณีย์ ไฟฟ้า อนามัย โรงพยาบาล สถานีตำรวจ โรงเรียน รวมทั้งศูนย์ราชการซึ่งอยู่สองฝั่ง ถนนตัดผ่านตัวอำเภอ(ถนนสายเจนจบทิศ)

วรเทพ สันติวรวัชร (2542-20-24) ได้กล่าวว่าชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการเข้ามาแต่เมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาตั้งนานแล้ว จากการศึกษาค้นคว้าในปี พ.ศ.2455 จากบันทึกความทรงจำของพระยาสุทรพิพิธได้กล่าวถึง ห้องแถวตึกดินประมาณ 20 ห้อง การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชาวจีนในชุมชนของสถานีรถไฟศรีสะเกษเริ่มแรกอยู่ตามบริเวณถนนเสงกัน ถนนอุบลบางส่วนเป็นห้องแถวไม่มีจำนวนประมาณ 80 คูหา ต่อมา มีการสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณถนนราชการรถไฟ(บริเวณหน้าสถานี) เป็นอาคารพาณิชย์สองชั้นครึ่ง ครึ่งไม่มีจำนวน 180 คูหา ตลอดแนวนานกับเส้นทางรถไฟและอีกไม่นานบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้นเริ่มมีการสร้างอาคารพาณิชย์มากขึ้นตรงบริเวณถนนราชการรถไฟ (บริเวณหลังสถานีรถไฟ) และบริเวณถนนชุมชน ถนนศรีสะเกษ ถนนกลางเมือง และถนนอุบล เริ่มมีการสร้างห้องแถวไม้เป็นจำนวนมากขึ้น ใน พ.ศ.2518 เริ่มมีการก่อสร้างศูนย์การศึกษาศรีสะเกษบริเวณทิศใต้ของเมืองมีการสร้างอาคารพาณิชย์อย่างมากทำให้บริเวณนี้มีความเจริญ เป็นย่านการค้าแห่งใหม่ของเมืองศรีสะเกษ ชาวจีนในทางสถานีรถไฟศรีสะเกษมีการเคลื่อนย้ายตามไปอยู่ด้วย

2.บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน

โยชิฮาระ คุนิโอะ (2537 : 54-55) ได้กล่าวถึงสถาบันทุนของชาวจีนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่ามี 2 ประเภท คือ ประเภทแรก สร้างผ่านความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับสถาบันทางธุรกิจของตะวันตก สินค้าเหล่านี้มักเป็นสินค้าที่ตะวันตกมาลงทุนไว้ก่อนทั้งในประเทศไทยและในเอเชียอาคเนย์ และคนจีนมาขยายผลต่อ เนื่องจากสินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการในตลาดยุโรป โดยจะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากทุนตะวันตก ประเภทที่ 2 คือ จากสถาบันนายทุนชาวจีน ซึ่งเป็นการดำเนินกิจการในแวดวงชาวจีนคือ พ่อค้าข้าว และเจ้าของโรงสี โดยวิธีการซื้อข้าวโดยตรงจากชาวนาพื้นเมือง แต่พวกเขาจะขายข้าวให้กับคนจีนอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์หรือประเทศจีน ซึ่งต่อมารัฐบาลชาวจีนก็เริ่มเข้ามาสนองความต้องการทางการเงินให้

มัลลิกา เรืองระพี (2518 : 215-217) ผลการศึกษาพบว่า ชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลภายในประเทศไทย เนื่องจากชาวจีนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของไทย

มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนยังมีบทบาทและอิทธิพลควบคุมเศรษฐกิจของไทยทางด้านการค้ากับต่างประเทศ และเศรษฐกิจภายในประเทศทุกด้าน เป็นต้นว่า เป็นพ่อค้าผูกขาด พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าย่อย เจ้าภาษี ทำสวนยางเหมืองแร่ ตั้งโรงงานแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรกรรม รวมทั้งเป็นกรรมกร

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544 : 129-130) คนจีนมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมกับชนชั้นปกครองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งจะเห็นได้จากการที่คนจีนแทรกตัวเข้าไปในทุกชุมชนในรูปเจ้าภาษีนายอากร และการปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย พริกไทย อันเป็นการเติบโตที่ต่างไปจากแต่ก่อน โดยจะกระจายไปตามแหล่งทรัพยากรและแร่ธาตุตามที่ดอน และห่างไกลทางน้ำธรรมชาติที่เป็นเส้นทางคมนาคม ทำให้เกิดการขาดคล่องและสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง

อีกประการหนึ่ง คือ คนจีนทำให้เกิดย่านตลาดและเมืองแบบใหม่ขึ้น โดยกลายเป็นตลาดถาวร เป็นแหล่งของการแลกเปลี่ยนสินค้า มีอาคารที่อยู่อาศัยของพ่อค้าแม่ค้า เป็นที่รวมของผู้คนหลากหลายอาชีพทั้งผู้ซื้อและผู้ขายมาพบปะสังสรรค์กัน เกิดคนหลายกลุ่ม หลายเหล่าในพื้นที่เดียวกัน กลายเป็นชุมชน ชุมชนแบบใหม่นี้ เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดย่านที่เป็นตำบล และอำเภอในเวลาต่อมา

เจษฎา โลหุณจิตร์ (2526 : 99-105) กล่าวถึงบทบาทชาวจีนตั้งแต่อดีต ชาวจีนในสยามประเทศได้ดัดแปลงชีวิตอย่างผสมผสานจนกลมกลืนเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลสยามเปิดใจกว้างยอมรับคนจีนให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ให้คนจีนแสดงบทบาทโดดเด่น ในฐานะผู้ประกอบการ และมีส่วนอย่างสำคัญที่ช่วยกระตุ้นแรงเร้าให้ระบบเศรษฐกิจของไทย เจริญเติบโตในระยะเวลาต่อมา อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตสินค้าสำเร็จรูปประเภทอุตสาหกรรมจากต่างประเทศไปขายให้ชาวนา ชาวไร่ และรับซื้อสินค้าพื้นเมือง สินค้าจากป่า ข้าวจากชาวนาขาย เพราะข้าวเป็นสินค้าหลักที่สำคัญมากของชาวนาสยาม นับตั้งแต่เปิดประตูการค้าในปี พ.ศ. 2398 หลังจากที่ได้ทำสนธิสัญญาวางกับอังกฤษ ชาวจีนแสดงบทบาทในฐานะพ่อค้าคนกลาง ผู้ขายบริการโดยนำสินค้าจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ชาวจีนถือว่าเป็นนักประกอบการตามคำนิยามของนักเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวไว้ว่า ผู้ประกอบการต้องเป็นทั้ง นักนวัตกรรม (Innovator) และนักรวบรวมทรัพยากรใหม่ ๆ (Combiner of New Resources) เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นผู้กระตุ้นให้มีการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ

พลกุล อังกินันท์ (2514 : 42 - 46) กล่าวถึงบทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า ชาวจีนมามีบทบาทในการดำเนินกิจการค้าที่สำคัญของประเทศ คือ การส่งสินค้าออกนอกประเทศและรับซื้อสินค้าเข้าประเทศ หรือแม้แต่กิจการค้าย่อยๆ ถ้ามีโอกาส ชาวจีนจะรีบฉวยโอกาสทันที พระยาอนุมานราชธนได้กล่าวถึงการผลิตน้ำตาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า ขณะที่ชาวไทยเพิ่งรู้จักว่าน้ำตาลเป็นอย่างไรนั้น ชาวจีนก็เป็นผู้ทำน้ำตาลขายเสียแล้ว ในยุคนั้นชาวจีนได้ประกอบอาชีพแทบทุกชนิด นับตั้งแต่เป็นพวกกุลิสร้างทางรถไฟและขุดคลองของทางการ เป็นกรรมกรในโรงสีข้าว เป็นกุลิลากรถ ส่วนที่มีความสามารถบ้างก็เป็นช่างฝีมือ ส่วนชาวจีนที่มีทุนก็ตั้งโรงรับจำนำ เปิดบริการเดินเรือกลไฟระหว่างประเทศ ตลอดจนเข้ารับการประมูลเป็นเจ้าของนายอากร

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของไทยนั้นชาวจีนเข้ามามีบทบาทประกอบไปด้วย

1. การขยายกิจการเดินเรือของชาวจีน
2. การขยายกิจการค้ารับและส่งออกนอกประเทศของชาวจีน
3. ระบบนายหน้าผู้รับส่งสินค้าของชาวจีน
4. การเริ่มต้นกิจการโรงสีไฟ
5. การเริ่มต้นกิจการโรงเลื่อย
6. การควบคุมการค้าปลีกล้วยของชาวจีน
7. ความก้าวหน้าและความสำคัญของพ่อค้าคนกลางชาวจีน
8. การตั้งระบบการธนาคารของคนจีน

ณรงค์ พวงพิศ (2519 : หน้า 95-109) กล่าวถึงบทบาทของคนจีนในการประมูลภาษีอากรไว้ว่าการประมูลภาษีอากรของคนจีนในประเทศไทยนั้นเป็นระบบการหารายได้ของแผ่นดินแบบหนึ่งและในสมัยหนึ่งของคนไทย ซึ่งเหมาะสมที่สุดสำหรับคนจีนที่จะมาประกอบอาชีพเป็นเจ้าของนายอากรของไทย คนจีนผู้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นผู้ผูกขาดการเก็บภาษี อยู่ในฐานะผู้แสวงหาผลประโยชน์จากธุรกิจการลงทุน หมุนเงินบนความทุกข์และความเดือดร้อนของราษฎรไทยเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้กอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตน ประกอบกับการขาดความรับผิดชอบและขาดความซื่อสัตย์ของขุนนางไทย ตลอดจนระเบียบแบบแผนในการเก็บภาษียังไม่รัดกุมพอ จึงเปิดโอกาสให้คนจีนเล่นบทบาทของตนเอง แสวงหาผลประโยชน์จากการเป็นนายภาษีอากรทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองมากยิ่งขึ้น

ไวพจน์ ชันสุวรรณ ร.ต.ท. (2543 : บทคัดย่อ) ชาวจีนเข้ามาในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม 3 ช่วงด้วยกัน ได้แก่ช่วงที่ 1 เข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2437-2455 ส่วนใหญ่มาจาก

ประเทศจีน ช่วงที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2456-2504 ส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ และนครราชสีมา ส่วนช่วงที่ 3 พ.ศ. 2505-2542 ส่วนมากมาจากจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบันมีชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามมีบทบาทมากที่สุด สาเหตุเพราะ 1. การขาดผู้ประกอบการชาวไทยลาวในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม 2. การมีเครือข่ายช่วยเหลือในหมู่ชาวจีน 3. การมีบุคลิกที่เหมาะสมกับอาชีพค้าขาย ส่วนบทบาททางด้านการเมืองในระดับท้องถิ่น ชาวไทยเชื้อสายจีนก็มีบทบาทมากเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยเกื้อหนุน 7 ประการ คือ 1. ระบบอุปถัมภ์ 2. การมีศักยภาพในการจัดการหาเสียง 3. การสะสมชื่อเสียง 4. การมีฐานเสียงที่กว้างขวาง 5. การสะสมทุนจนกระทั่งมีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปึกแผ่นมั่นคง 6. การมีเครือข่ายช่วยเหลือในหมู่ชาวจีน 7. ระบบเครือญาติและการเกื้อกูล

3.การสร้างฐานะของชาวจีน

วรเทพ สันติวรวัชร (2543 : 48 - 55) กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษไว้ว่า อาชีพของชาวจีนในอดีตที่ทำการค้าในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษในครั้งแรกที่บ้านเมืองยังไม่มี ความเจริญ ชาวจีนก็จะยึดอาชีพตามลักษณะสินค้าที่เกี่ยวข้องกับคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนวิวัฒนาการในรูปแบบที่ทันสมัย ซึ่งพอจะจำแนกได้ดังนี้

1.1 โรงสีข้าว เดิมเป็นเจ้าของโรงสีขนาดเล็ก ต่อมาได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีจนกลายมาเป็นโรงสีข้าวขนาดใหญ่

1.2 สินค้าอุปโภคบริโภค เดิมเป็นร้านที่จำหน่ายสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมา มีการพัฒนาไปเป็นร้านค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต

1.3 ร้านขายยา ในสมัยก่อนจะมีอยู่ร้านเดียว ต่อมาหลงจู๊ของร้านนั้นก็ได้ออกมาเปิดร้านขายยาเอง

1.4 อาชีพขายผ้า ร้านที่ดังที่สุดในยุคนั้นก็คือ ห้างกิจเจริญไทย ปัจจุบันห้างกิจเจริญไทยได้เปลี่ยนไปเป็นเย็บเสื้อผ้าออกนอก

1.5 ร้านขายเครื่องสำอางค์ ปัจจุบันเจ้าของร้านกลายเป็นผู้มีฐานะทางการเงินมั่นคง และกลายเป็นเจ้าของที่ดินมากมาย

ส่วนด้านเกษตรกรรม มีการปรับเปลี่ยนขยายกิจการทางด้านเกษตรกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะโรงสีข้าว ก็ยังคงเป็นกิจการของตระกูลใหญ่ๆที่ผูกขาดอยู่ กิจการรับซื้อของป่าก็ปรับ

เปลี่ยนมาเป็นกิจการรับซื้อพืชผลทางการเกษตร และยังมีอาชีพใหม่เกิดขึ้นตามมา เช่น กิจการจำหน่ายปุ๋ยเคมี

ดาร์วิน เมตตาริกานนท์ (2532 : 74 - 75) กล่าวถึงชาวจีนในอำเภอสองแห่งของจังหวัดยโสธรว่า ลักษณะทั่วไปในเรื่องการค้าของชาวจีนในอำเภอทั้งสองแห่งก็คือ รูปแบบการค้าในระบบครอบครัวหรือเครือญาติ กล่าวคือ ญาติพี่น้องจะร่วมมือกันลงทุนและร่วมมือกันหางาน ดังเช่นร้านยูดีพาณิชย์ นายเอ็ง นายทองมาก ฯลฯ ส่วนในกรณีของร้านค้าย่อยหรือร้านค้าปลีกนั้น ต้นทุนมักจะมาจากคนๆเดียว โดยการเก็บหอมรอมริบและความอดทนในอดีตรของชาวจีนและผู้มีเชื้อสายจีน ภรรยา มักจะเป็นผู้ทำบัญชีและเก็บเงิน ส่วนบุตรชายและบุตรสาวก็จะเป็นผู้ช่วยภายในร้านพร้อมๆกับการรับรองลูกค้า ทุกคนในครอบครัวจะพักอาศัยในบริเวณหลังร้านหรือชั้นบนของร้านการค้าขายของกลุ่มชาวจีนในอำเภอทั้งสองแห่ง หลักการบริหาร พบว่าขึ้นอยู่กับปฏิภาณไหวพริบของเจ้าของร้านมากกว่าการใช้หลักเกณฑ์อื่นๆในการเข้าบริหารการค้า

นอกจากนี้ ปัจจัยที่สนับสนุนอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีน ก็อาจเนื่องจากที่ชาวจีนเป็นผู้มีความสนใจในเรื่องค้าขาย มีความมานะ พากเพียร อดทน และรู้จักประหยัด คุณสมบัติเหล่านี้เองที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชาวจีนเลื่อนฐานะตนเองได้อย่างรวดเร็ว

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2531 : 130 -138) กล่าวถึงบูรณาการของเยาวชนจีนในประเทศไทยว่าองค์การทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของชาวจีนคือครอบครัว ชาวจีนตั้งแต่รุ่นปู่ย่ามาแล้ว ได้ปรับบ้านห้องแถวให้กลายเป็นร้านค้าเล็กๆ สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นภรรยา บุตร ญาติ ล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิก หรือลูกจ้างไปในตัว

ก่อนที่ระบบการเงินของประเทศไทยจะมีสถาบันการเงิน ชาวจีนรุ่นปู่ย่าและรุ่นพ่อรุ่นแม่รู้จักการหมุนเงินผ่านระบบแชร์ คือด้วยระบบแชร์นี้ทำให้ชาวจีนสามารถหาเงินทุนได้รวดเร็ว และเงินทุนที่ได้มาก็สามารถนำไปประกอบการค้า แม้ได้กำไรก็นำกำไรมาชำระเงินแกว่งแชร์ทุกเดือน จนครบกำหนดเยาวชนจีนปัจจุบันมีส่วนน้อยเท่านั้นที่รู้จักการเล่นแชร์ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็มีแนวโน้มว่าเยาวชนจีนจะใช้การระดมทุนผ่านสถาบันการเงินอย่างเป็นทางการมากกว่าที่จะระดมทุนจากเพื่อนพ้องนอกจากนั้นเยาวชนจีนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นด้วยกับการนำบ้านมาเป็นร้านค้า ยิ่งกว่านั้นเยาวชนจีนยังไม่ต้องการร่วมงานกับพี่น้อง ความเปลี่ยนแปลงในองค์การทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของชาวจีนในรุ่นลูกหลานนี้ มีส่วนทำให้เกิดระบบศูนย์การค้า สำนักงานให้เช่าตามอาคารสูงๆ

องค์การทางเศรษฐกิจแบบครอบครัวที่ต้องพึ่งพิงสมาคมกลุ่มภาษาพูดจีนในฐานะศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนข่าวสารการค้า กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คือเยาวชนจีนหันไปพึ่งพิงสมาคมธุรกิจและวิชาชีพ มากกว่าที่จะไปพึ่งพิงสมาคมกลุ่มภาษาพูดจีน

สุชาติ ตันตสุรฤกษ์ (2530 : 137 - 144) กล่าวถึงการส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยว่า การดำเนินกิจการโพยก๊วนนี้ ปรากฏว่าเจ้าของร้านโพยก๊วนหลายคนเป็นพ่อค้าหรือคนบดีหรือเป็นหัวหน้าคนจีนในสมัยนั้น และมักจะมีธุรกิจที่ดำเนินงานประกอบกันไปหลายๆแห่ง การดำเนินกิจการโพยก๊วนก็เป็นการประกอบธุรกิจเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้าทางด้านการเงินให้ครบวงจร คล้ายกับการเปิดธนาคารเล็กๆเพื่อสนับสนุนทางการเงินแก่บริษัทของตนเองนั่นเอง ส่วนสาเหตุที่การดำเนินกิจการโพยก๊วนจำเป็นที่จะต้องคาบเกี่ยวกับกิจการเดินเรือ เป็นเพราะในขณะนั้นเจ้าของร้านโพยก๊วนบางคนเป็นผู้มีอิทธิพลในการควบคุมการเดินทางไปมาทางเรือของชาวจีนในประเทศไทย ต่อมาเมื่อระบบธนาคารพาณิชย์เริ่มมีขึ้นในประเทศไทย บรรดาธนาคารแลกเปลี่ยนเงินซึ่งเป็นธนาคารเล็กๆพัฒนามาจากร้านโพยก๊วน ประกอบธุรกิจซื้อขายและแลกเปลี่ยนเงินตรา รวมทั้งโพยก๊วน โดยประกอบธุรกิจหลายๆอย่างประกอบกันไปแล้วประกอบธุรกิจทางการเงินเพิ่มอีกด้านหนึ่งเน้นเฉพาะปริวรรตเงินตราต่างประเทศ โดยมีสาขาของธุรกิจในประเทศต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกให้กิจการค้าของตน

นอกจากกลุ่มผู้ประกอบการธนาคารแล้ว ยังมีกลุ่มที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาททางด้านโพยก๊วน คือกลุ่มผู้ประกอบการบริษัทประกันภัย ซึ่งมักจะทำโพยก๊วนควบคู่กันไปด้วย

มินนามิ ยาซุฟุมิ (2532) กล่าวถึงคนจีนว่าสร้างตัวได้อย่างไรในสายตาของคนญี่ปุ่น

1. สร้างความร่ำรวยจากมือเปล่า
2. หนทางแห่งความสำเร็จ
 - มีเงินก็เรียกผีมาไม่แบ่งได้
 - ความมานะพยายามไม่เพียงพอ การค้าก็ยากที่จะสำเร็จ
 - ทั้งต่อทั้งลด
 - อย่าทำการค้าอย่างหวังน้ำบ่อหน้า
 - ประหยัด ประหยัด ประหยัด
 - จ่ายเต็มที่เมื่อสมควรจ่าย
 - ลงทุนเพียง 1 ส่วน
3. เชิงการค้าที่มีความคิดริเริ่ม
 - หากไม่มานะอดทนจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร
 - เปลี่ยนอาชีพตามโอกาสที่เหมาะสม
 - รู้จักปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์

- จับกระแสความต้องการของมหาชนได้เร็ว
- ทำในสิ่งที่คนอื่นไม่ทำ
- ใช้โอกาสให้ทันท่วงที

4. สิ่งที่เราควรศึกษาจากชาวจีนโพ้นทะเล

- อย่าคิดกอบโกยถ้าอยากมีกำไร
- ไม่มีปัญหาใดที่จะแก้ไม่ตก
- ตนต้องพึ่งตน
- อย่าละเลยช่องทางใกล้ตัว

5. การค้าไปไม่รอดหากขาดความเชื่อถือ

- ธนาคารชาวจีนโพ้นทะเลไม่มีหนี้สูญ
- เริ่มจากเล็กไปสู่ความยิ่งใหญ่
- ร้านค้าที่ดีต้องรักษาความเก่าแก่ไว้
- เมื่อเสียเครดิต ประตูกการค้าก็ปิด
- ความเชื่อถือต้องหนักแน่นเหมือนงูผา
- ถึงจะแข่งขัน ก็ไม่ขายเพื่อน

6. การแสวงหาผลประโยชน์ ต้องยึดถือกฎเกณฑ์แห่งสังคมมนุษย์

- สิ่งสำคัญคือการสืบทอดประเพณี
- หลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง
- ผู้เห็นแก่ตัวมักเป็นผู้แพ้
- ร่ำรวยอย่างมีคุณธรรม
- รู้จักศึกษาสภาพแวดล้อม

เพ็ญแข คชเดช (2543 : 67 - 150) กล่าวถึงบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลอุดรธานี พ.ศ 2480 - 2540 ไว้ว่า ในปี พ.ศ 2503 - 2518 เศรษฐกิจของอุดรธานีอยู่ในขั้นเจริญสูงสุด เพราะเป็นช่วงที่อเมริกาขอใช้อุดรธานีเป็นที่ตั้งฐานทัพ ทำให้คนไทยเชื้อสายจีนเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น เศรษฐกิจและสินค้าเกษตรขยายไปในวงกว้าง การประกอบธุรกิจต่างๆประสบความสำเร็จ ระยะนี้คนจีนต่างพากันเปลี่ยนฐานะจากพ่อค้าเบ็ดเตล็ดมาเป็นเจ้าของธุรกิจ

ในปี พ.ศ 2519 - 2540 พบว่าเศรษฐกิจซบเซาไปเป็นเวลาเกือบ 10 ปี ทั้งนี้เพราะทหารอเมริกันถอนทัพออกไป แต่มีความโชคดีที่ความเจริญจากส่วนกลางมีส่วนผลักดันให้เศรษฐกิจขยายและฟื้นตัว

ไวพจน์ ชันธุวรรณา (2543 : 76 - 146) กล่าวถึงบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามไว้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนมีบทบาทสำคัญในการประกอบธุรกิจก็คือ การขาดผู้ประกอบการในเขตเทศบาล การมีเครือข่ายความช่วยเหลือ การมีบุคลิกภาพ

โดยเฉพาะการมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับอาชีพค้าขาย ก็คือ การมีจิตใจในทางหาทำไร การเป็นผู้ชอบขยายธุรกิจ การเป็นผู้ที่มีความขยันศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ การเป็นผู้ที่มีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง การเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการเลือกประกอบอาชีพ

ชาวจีนรุ่นแรก เริ่มสร้างฐานะจากการเก็บรวบรวมเงินเพียงเล็กน้อย แล้วขยายกิจการเท่าที่เก็บสะสมทุนไว้

ลักษณะการประกอบอาชีพของชาวจีนรุ่นที่ 2

- 1.1 การริเริ่มอาชีพใหม่
- 1.2 การพัฒนาการผลิตต่อยอดจากกิจการเดิม
- 1.3 การจำหน่ายสินค้าอุปโภค
- 1.4 การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

ลักษณะการประกอบอาชีพของชาวจีนรุ่นที่ 3

- 1.1 ทำอาชีพใหม่ที่ยังไม่มีใครทำ
- 1.2 การพัฒนาวิธีการขาย

นภดล ลิ้มสุรัตน์ (2532 : 3 - 5) กล่าวถึงคนจีนค้าขายอย่างไรไว้ว่า คนจีนค้าขายง่ายๆไม่มีพิธีรีตรอง อยู่ตรอกไหน ซอยไหน มีร้านหรือไม่มีร้านก็ค้าขายได้ สินค้าที่นำมาวางขาย ก็ทุกอย่างที่คนเรากินคนเราใช้ เปิดร้านขายในที่ๆคนยังไม่เปิดร้านขาย ไม่พิธีพิถันเรื่อง การตกแต่งตัวเองให้สวยงามเมื่อจะค้าขาย การจัดวางสินค้าไม่มีหลักเกณฑ์การแบ่งกลุ่ม ดันรับลูกค้าอย่างไม่มีพิธีรีตรอง

คนจีนขยัน อดกลั้น และเป็นมิตร ขยันตื่นเปิดร้านแต่เช้า ไม่ถือพวกเข้าข้างใคร ตามใจลูกค้า ถึงจะพูดไม่ใช่แต่ก็อ่อนน้อม

คนจีนหวังขายมากและขายนาน แม้ลูกค้าไม่ต่อรองราคาก็ลดราคาให้ ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม คนจีนประหยัดและสร้างตนเอง สร้างลูกหลานโดยให้ค้าขายแทนตน

หวางเสี่ยวเยียน (2530 : 112 - 120) กล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวจีนในประเทศไทยเอาไว้ว่า คนจีนแต่ดั้งเดิมส่วนมากประกอบการค้าขายปลีก เป็นกรรมกรในโรงสี ไร่ อ้อย ไร่พริกไทย ไร่ยาสูบ กรรมกรสร้างทางรถไฟ กรรมกรท่าเรือ เป็นต้น คนไหหลำส่วนมากเป็นกรรมกรโรงเลื่อย กรรมกรสวนยาง เป็นชาวสวน เป็นพ่อค้าหาบเร่ เป็นกรรมกรรถลาก เป็นต้น คนภาคใต้ของมณฑลฮกเกี้ยนมีอาชีพเป็นกรรมกรเหมืองแร่ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นกลาสีเรือโป๊ะจ้ายและเป็นพ่อค้า ส่วนคนกวางตุ้งจะประกอบกิจการก่อสร้างเป็นส่วนมาก

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2526: 22-23) กล่าวว่า ทำไมคนไทยค้าขายสู้คนจีนไม่ได้ จากหลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่าคนไทยส่วนใหญ่ เป็นไพร่และทาส ได้ถูกรัฐบาลชุดรีดภาษีและแรงงานอย่างหนัก โดยเฉพาะไพร่หลวงต้องจ่ายภาษีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ไพร่หลวงขาดการสะสมทุน นอกจากนั้นการที่ไพร่หลวงต้องเข้าเดือนทำให้ไพร่หลวงไม่มีเวลา มาทำมาค้าขายได้ ทำให้คนจีนเป็นผู้มีโอกาสเข้าไปค้าขายได้

นอกจากนี้รัฐบาลยังเก็บภาษีรายหัวที่เรียกว่าค่าผูกปี จากคนจีนเพียงคนละ 6 สลึงต่อสามปี ในขณะที่เก็บจากไพร่หลวงที่ไม่ได้เข้าเดือนถึงปีละ 18 บาท

คนจีนมีอิทธิพลและโอกาสในทางการค้าดีกว่าคนไทยที่เป็นไพร่

- 1.คนจีนไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานแบบไพร่ ทำให้คนจีนมีเวลาค้าขาย
- 2.คนจีนเสียภาษีน้อยกว่าไพร่

3.การที่คนจีนไม่ต้องสังกัดมูลนาย หรือกรมกองต่าง ๆ ทำให้คนจีนมีอิสระที่จะเดินทางไปค้าขายตามเมืองต่าง ๆ ในไม่ช้าคนจีนก็เข้ามาเป็นพ่อค้าทั้งในระดับเมือง ระหว่างเมืองและระดับต่างประเทศโดยเฉพาะระดับระหว่างประเทศนั้นนี้ไม่พ้นการครอบงำจากคนจีน เพราะการค้าของไทยส่วนใหญ่ตลาดอยู่ที่เมืองจีน จึงต้องใช้คนจีนเป็นคนนำร่อง เป็นล่าม ตลอดจนเป็นลูกเรือ แม้แต่ผู้จัดการที่ไปกับเรือสินค้าของพระมหากษัตริย์ก็ยังใช้คนจีน

การเป็นเจ้าของอาชีพนายอากรของคนจีนก็เป็นการเอาเงินไปต่อเงิน คือ จากนายทุนระดับกลางก็กลายมาเป็นนายทุนใหญ่ เจ้าอากรบางประเภทก็มีลักษณะเป็นการค้าด้วย เช่น นายอากรสุรา

สมบัติ พลายน้อย (2522: หน้า 99-102) ได้กล่าวถึงคนจีนครั้งสร้างกรุงไว้ว่า คนจีนส่วนใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยสร้างกรุงเทพฯยังคงอาศัยอยู่กับคนจีนที่เป็นขุนนางและมีกิจการค้าใหญ่โตซึ่งจำเป็นต้องมีบริวารมาก การพัฒนาบ้านเมืองปรากฏว่าได้แรงงานจากคนจีนหรือที่เรียกว่าพวกกุลีหรือพวกจับกัง ถิ่นที่อยู่ของคนจีนในสมัยธนบุรีและกรุงเทพฯยุคต้น เข้าใจว่าจะยึดบริเวณริมน้ำเป็นหลักเพราะสะดวกในการค้าขาย คนจีนที่มีส่วนในการสร้างกรุงธนบุรีและ

กรุงเทพก็มีอยู่มาก คนจีนที่มีหลักฐานก็จะเริ่มค้าขาย ทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นเพราะการค้าขายกับต่างประเทศในสมัยนั้นคนจีนทำทั้งนั้น ที่สำคัญคนจีนพยายามสมัครสมานเข้ามาเป็นสายสัมพันธ์กับคนไทย เช่น มีการถวายธิดาแก่พระเจ้าแผ่นดิน

4. ความเชื่อของคนจีน

1. ความเชื่อเรื่องศาลเจ้า
2. ความเชื่อเรื่องวัฒนธรรมประเพณี
1. ความเชื่อเรื่องศาลเจ้า

ไพโรจน์ บุญผูก (2537: 71-72) กล่าวถึงสาเหตุการสร้างศาลเจ้า คือ 1. สร้างเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ เนื่องจากการเดินทางออกต่างประเทศในสมัยก่อนของชาวจีนลำบากมาก จึงอัญเชิญเทพที่ตนเคารพให้มาคุ้มครองให้ตนรอดปลอดภัยในการเดินทาง เมื่อปลอดภัยและสำนึกในบุญคุณจึงสร้างศาลเจ้าขึ้น 2. สร้างตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ในความเชื่อของชาวจีน ศาลเจ้านอกจากจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วยังใช้เป็นที่พักบพิตรกรรมทางศาสนา เนื่องในงานฉลองเทศกาลหรืองานสารทประจำปี ศาลเจ้าจึงมีความสำคัญต่อแบบแผนในการดำรงชีวิตของเขามาก 3. สร้างเพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูล ทั้งนี้เพื่อเป็นการกราบไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว 4. สร้างศาลขึ้นตามความนิยม ตลาดเกือบทุกแห่งที่มีชุมชนชาวจีนอาศัยอยู่จะต้องมีศาลเจ้าประจำตลาด มักเป็นศาลเล็กๆ มีเทพปูนปั้นเป็นประธานในศาล ตัวอย่างตลาดเจ้าสัวนิยม ในตลาดมีศาลเจ้า กิจกรรมค้าเจริญรุ่งเรืองมาก ทำให้ตลาดต่างๆ ที่สร้างขึ้นภายหลัง มีการสร้างศาลเจ้าประจำตลาดไปด้วย 5. สร้างขึ้นเพื่อแก้บน 6. สร้างเพื่อการค้า การมีรูปเคารพมากก็จะมีผู้เข้ามากราบไหว้มาก เจ้าของศาลเจ้าได้อาศัยการขายรูปเทียน และเงินทำบุญ นำมาปรับปรุงศาลเจ้าให้ดีขึ้น 7. สร้างด้วยความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้านิคมนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์ของเทพโดยผ่านทางคนทรง หรือปาฏิหาริย์ของเทพ ทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาถึงกับบริจาคที่ดินและทรัพย์สินให้ก่อตั้งศาลเจ้าขึ้นมา

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง (2539:95-96) กล่าวถึงคติความเชื่อเรื่องการแข่งขันของเทพหรือดวงวิญญาณเคารพ โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เทพชั้นต่ำ หมายถึงวิญญาณของบรรพบุรุษที่สถิตจะเป็นเพียงศาลเล็กๆ ตั้งติดพื้น เรียกว่า ต่จู่เอี้ยะ อีกชั้นจะเป็นเทพที่เพนเจอร์ไปตามตามสถานที่ต่างๆ ในภพเดียวกับมนุษย์ สถานที่ที่บูชานิยมทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมยกพื้นกลางแจ้งและมีเสาสูงแขวนตะเกียงเป็นเครื่องหมาย ศาลแบบนี้ชาวจีนจะเรียกกันว่า ที่ตี้ เครื่องเช่นบูชามักเป็นอาหารเจ อีกกลุ่มเป็นเทพชั้นสูงอาจเป็นดวงวิญญาณของมนุษย์ผู้ทรงคุณธรรมและบริสุทธิ์

โดยเทพชั้นนี้จะสิงสถิตอยู่ตามศาลเจ้าที่เรียกโดยรวมว่า ตั้ว หรือปูนเถ่ากงม่า และชั้นสุดท้ายเป็นเทพชั้นสูงสุด คือพระโพธิสัตว์ หรือโป๊ยเซียน ศาลของเทพชั้นสูงสุดนิยมสร้างเป็นวัด

ฐานะของเทพที่ชาวจีนนับถือมักไม่คงที่เสมอไป ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับศรัทธา เทพองค์ใดที่ดลใจให้คนมาราบไหว้ได้มากกว่าจะกลายเป็นเทพองค์ประธานประจำศาล ตัวอย่างศาลเจ้าเก่าถนนทรงวาด จากเทพปูนเถ่ากงได้เปลี่ยนเป็นเจ้าพ่อเสือ

อรรถพล สาตุ้ม (2545 :47-48) กล่าวถึงสัญลักษณ์พระปายในเชียงใหม่ สัญลักษณ์นี้เหมือนกับสิ่งที่แสดงความสัมพันธ์ของชาวจีนกับเจ้าหลวงในสถาปัตยกรรมจีน

ศาลเจ้าสันป่าข่อย ภายในศาลเจ้ามีรูปถ่ายเจ้าแก้วนรรัฐ มีอักษรจีนแกะสลักพระปาย ซึ่งแปลว่ากษัตริย์แห่งประเทศนี้ แต่ไม่มีอักษรธรรมล้านนา กลับมีอักษรภาษาไทยเรียกเจ้าแก้ว นรรัฐนั้นว่าเจ้าพ่อหลวง การสร้างพระปายเป็นการแสดงว่าต้องการให้คนจีนเคารพบูชาอัมรับการปกครองของเจ้าหลวง เปรียบเสมือนเทพเจ้า การกราบไหว้เพื่อแสดงความกตัญญูต่อเจ้าแก้ว นรรัฐ เจ้าหลวงองค์สุดท้ายของเชียงใหม่ นอกจากนี้ในศาลเจ้าสันป่าข่อยยังมีเทพเจ้าปูนเถ่ากงม่าเป็นหุ่นแกะสลัก และเทพเจ้ากวนอู ด้วย

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และคนอื่นๆ (2544: 125-126) กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมคติเต๋า ลัทธิขงจื้อ ที่ยกย่องบูชาธรรมชาติเชื่ออาณัติของฟ้าก็ดี การเดินทางทางทะเล ต้องพินฝ่าคลื่นลมที่เต็มไปด้วยภัยอันตราย การเลือกตั้งถิ่นฐานซึ่งจะทำให้อยู่รอดปลอดภัยและเจริญรุ่งเรืองก็ดี สภาพที่ตกเป็นผู้พลัดถิ่นเหล่านี้ทำให้ต้องหาที่พึ่งเพื่อความอบอุ่นทางใจ ทั้งที่เชื่อกันว่าเป็นอำนาจและลิขิตของฟ้า เป็นพลังอำนาจของวิญญาณบรรพบุรุษและที่เป็นพลังความสามารถของตน และพลังความสามารถอันเกิดจากแรงความร่วมมือและแรงสามัคคี เหล่านี้ล้วนนำไปสู่วิถีและพลังการรวมกลุ่มทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การมีศาลเจ้าจีน สโมสร สมาคมและมูลนิธิ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการนำพลังกลุ่มชนและองค์กรเอกชนมาเสริมสร้างชุมชน และสังคมให้พึ่งพาตนเองและเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ศาลเจ้าจีนในภาคใต้จำนวนมากก่อให้เกิดประเพณีประจำถิ่นตามมา มีกิจกรรมสร้างศรัทธาเฉพาะที่ เช่น ศาลเจ้าต๋องย่องฮู ภูเก็ต เกี่ยวโยงกับประเพณีกินผัก (กินเจ) เกี่ยวโยงกับขบถอั้งยี่ ศาลเจ้าแม่หลิมกอกเหนี่ยวที่ปัตตานี เกี่ยวโยงกับประเพณีเฉลิมฉลองประจำปี มีการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ลูยน้า ลูยไฟ กิจกรรมให้ยืมเงินที่ได้จากการบริจาค และนำไปสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆอย่างกว้างขวาง

นวลศรี พงศ์ภัทรวัต. (2543) กล่าวถึงความเชื่อในการบูชาเทพเจ้าของชาวจีนในเกาะภูเก็ต มีการบูชาเทพเจ้าหรือเทวดาโดยมีหิ้งเล็กๆ ติดตั้งไว้ที่เสาบ้านด้านซ้ายมือ เรียกตามศัพท์ภาษาฮกเกี้ยนว่า “ทีกัง”

ศาลเจ้าในเกาะภูเก็ต ส่วนใหญ่กำเนิดด้วยความศรัทธาของต้นตระกูลที่มีต่อพระหรือเจ้าอันเคยเคารพสักการะมาแต่สมัยยังอยู่ในตระกูลหรือแซ่ของตน เช่นชาวฮกเกี้ยนแซ่ตัน นำโดยจินตันควอด (หลวงอำนาจนรารักษ์) ได้สละร่างกายและทรัพย์สินสร้างศาลเจ้าเต่งก้องตอง (แปลว่าศาลเจ้าแสงธรรม) พ.ศ.2434 เพื่อประดิษฐานพระประจำตระกูล

อิทธิพล เพชรศิริ (2537) กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทพบูชาทางการค้า เชื่อว่าเทพบางองค์มีบารมีและอำนาจในการอำนวยโชคลาภ ความมั่งคั่งและคุ้มครองป้องกันภัยให้แก่ผู้สักการะ มี 4 ประเภท คือ 1.เทพเจ้าชั้นสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกวณอิม (เจ้าแม่กวณอิม) 2.เทพเจ้าชั้นสูง หมายถึงเทพเจ้าผู้มีคุณธรรมเป็นเลิศ ได้แก่ วิญญานบรรพบุรุษผู้มีคุณธรรมประกอบคุณงามความดีมี 8 องค์ คือปู่ทวดหัวเขาแดง, พระสังกัจจายน์ บุษบา 2 ปาง คือปางถือถุ้งและปางแบมือ, เจ้าแม่ทับทิม หรือเทียนเฮาเซียป้อ, เทพเจ้ากวณอ, รัชกาลที่ 5, กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์, นางกวัก, ฮก ลก ชิว 3.เทพเจ้าชั้นรอง ได้แก่ เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา การค้าประเภทที่ดินและก่อสร้างมักจะบูชาเทพเจ้าแป๊ะกง 4.เทพชั้นต่ำ ได้แก่ เจ้าที่ (ตู่จู่เอี้ยะ)

2.ความเชื่อเรื่องวัฒนธรรมประเพณี

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 98-106) กล่าวถึงชาวจีนในเขตสุขาภิบาลกุดชุมและสุขาภิบาลทรายมูล หันมาบูชาพระพุทธรูป และมีแนวโน้มจะมีการไหว้เจ้าลดน้อยลง แต่จะยึดมั่นในประเพณีบูชาบรรพบุรุษ โดยเฉพาะตามเทศกาลที่สำคัญ ได้แก่ตรุษจีน สารทจีน แข็งเม้ง

ในพิธีแต่งงานของชาวจีน พบว่าในเขตสุขาภิบาลทรายมูลยกเลิกในบางขั้นตอน ได้แก่การประกาศตัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การคารวะน้ำชา การตั้งจู๋ นอกจากปฏิบัติตามพิธีจีน (แบบย่อ) แล้วยังทำพิธีแบบไทย (บางครอบครัวแต่งแบบไทยอีสานมีบายศรีสู่ขวัญ) เข้าไปผนวกด้วย ส่วนในสุขาภิบาลกุดชุมปฏิบัติทุกขั้นตอน และมีแนวโน้มจะจัดเลี้ยงเฉพาะในหมู่ญาติและเพื่อนสนิทเท่านั้น นอกจากนั้นโดยทั่วไปตามธรรมเนียมจีน เมื่อแต่งงานฝ่ายเจ้าสาวจะต้องมาอยู่บ้านเจ้าบ่าวนั้น ปัจจุบันพบว่าภายหลังการแต่งงานคู่สมรสนิยมแยกครอบครัวออกมาต่างหาก

ในพิธีศพได้แสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน กล่าวคือนอกเหนือชาวจีนและผู้สืบเชื้อสายจีนจะนิมนต์พระมาทำพิธีแล้ว ยังให้นุตรชายบวชหน้าศพอีกด้วย

รวมทั้งมีการฉาบพาดคตินิยมของไทยที่นับถือพุทธศาสนานิกายหินยาน ดังนั้นจึงปรากฏว่าชาวจีนหรือผู้สืบเชื้อสายจีนจะไม่มีการฝังศพในสวนจี้ และไม่มีพิธีงเด็ก ส่วนการไว้ทุกข์ ชาวจีนหรือผู้สืบเชื้อสายจีนจะแต่งกายด้วยผ้าฝ่ายสีขาว จำนวนวันไว้ทุกข์นิยมปฏิบัติ 50 วันและ 100 วัน

วีรพล สุขสว่าง (2537: 79-89) กล่าวถึงประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองปัตตานี มี 1.ประเพณีตรุษจีน เป็นเทศกาลขึ้นปีใหม่ของชาวไทยเชื้อสายจีน วันตรุษจีนจะอยู่ประมาณ เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ของทุกปี 2.ประเพณีแห่เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว งานเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 12 ค่ำและ 14 ค่ำ เดือนอ้ายตามจันทรคติของจีน สำหรับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้ายตามจันทรคติ เป็นวันแห่เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เดิมเป็นเทศกาลหนึ่งของจีน เรียกว่า หยวนเซียว คือจัดขึ้นหลังตรุษจีน 15 วัน เพราะถือเป็นการต้อนรับเดือนเพ็ญแรกของปี สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีแห่เจ้าแม่ คือ บริเวณศาลเจ้าเล่งจูเกียง ซึ่งตั้งอยู่ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมืองปัตตานี เชื่อกันว่าถ้าใครได้มาร่วมในงานประเพณีแล้ว เจ้าแม่จะปกป้องคุ้มครอง ให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ และเกิดโชคลาภ ทำมาค้าขึ้น เจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต

3. ประเพณีเซ็งเม้ง จะตรงกับวันที่ 4-5-6 เดือนเมษายนของทุกปี เป็นเทศกาลที่ชาวไทยเชื้อสายจีนจะไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษในสุสานที่ฮวงจุ้ยของบรรพบุรุษตั้งอยู่ 4.ประเพณีสารทจีน ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามจันทรคติของจีน เรียกว่าเทศกาล จงหยวน ชาวไทยเชื้อสายจีนจะประกอบพิธีกรรมตามบ้านเรือนของตนเอง ประเพณีนี้เกิดจากความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีน เชื่อว่าในวันนี้ปรโลกจะปล่อยวิญญาณมาสู่โลกมนุษย์ ลูกหลานจะต้องนำอาหารมาเซ่นไหว้ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษในรอบครึ่งปี 5. ประเพณีไหว้พระจันทร์ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตามจันทรคติของจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจะประกอบพิธีตามบ้านเรือน โดยจะจัดของเซ่นไหว้มาวางบนโต๊ะบริเวณลานบ้าน บนดาดฟ้า หรือบริเวณที่สามารถเห็นพระจันทร์ได้ชัดเจนที่สุด เมื่อพระจันทร์เต็มดวง เพื่อขอโชคลาภจากเจ้าแม่พระจันทร์ โดยเชื่อกันว่าเจ้าแม่พระจันทร์เป็นผู้หญิง ผู้เซ่นไหว้จึงมักเป็นหญิง

ข้อมูลพื้นที่ที่ศึกษา

จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแหล่งชุมชนโบราณ ได้รับการยกเป็นเมืองที่ขึ้นตรงกับราชสำนักไทย ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พ.ศ.2319 มีเจ้าเมืองคนแรก คือพระขัติยวงษา (ทน) โดยให้ปกครองแบบอาญาสี่ คือให้คนพื้นเมืองดูแลกันเอง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏว่ามีชาวจีนมาอาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดแล้ว ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลเหนือลาว เวียดนาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้พระองค์ต้องทรงจัดระเบียบการปกครองใหม่ โดยส่งข้าหลวงจากส่วนกลางเข้าไปปกครองแทน พร้อมทั้งสร้างเส้นทางรถไฟเพื่อสะดวกในการเดินทางติดต่อระหว่างกรุงเทพฯกับหัวเมืองอีสาน เส้นทางกรุงเทพ-อีสานสายแรก คือเส้นทางกรุงเทพ-นครราชสีมา สร้างเสร็จ เมื่อปี พ.ศ.2443 นับเป็นจุดแรกที่เปิดประตูให้ชาวจีนหลั่งไหลเข้าสู่ภาคอีสานได้สะดวกขึ้น

เมื่อร้อยเอ็ดถูกจัดให้เป็นหนึ่งในศูนย์กลางการดูแลเมืองอื่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเป็นศูนย์กลางการดูแลเมืองแถบลุ่มน้ำชีตอนกลาง ได้แก่ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ เรียกว่า “มณฑลร้อยเอ็ด” ในปี พ.ศ. 2465 ทำให้ร้อยเอ็ดเป็นชุมชนใหญ่ที่เหมาะสมแก่การเข้ามาแสวงหาอาชีพ และสร้างฐานะของคนจีน

นอกจากนี้ร้อยเอ็ดยังมีความอุดมสมบูรณ์โดยมีลำน้ำชีไหลผ่านในหลายอำเภอ ได้แก่ อำเภอจังหาร ธวัชบุรี เสงภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด อาจสามารถ พนมไพร ทำให้ร้อยเอ็ดเป็นแหล่งปลูกข้าว และเป็นแหล่งส่งข้าวไปขายยังเมืองต่างๆ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ มานานแล้ว นอกจากนี้ยังมีของป่า เช่น ผลเร่ว ครั่ง น้ำมันยาง กระวาน น้ำรัก เป็นต้น

ร้อยเอ็ดไม่ใช่เมืองสำคัญทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่อดีต แต่ร้อยเอ็ดก็สามารถสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจจากทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ และขยายธุรกิจไปยังเมืองอื่นด้วย เช่น ธุรกิจร้านทองแม่กิมกี มีต้นกำเนิดอยู่ที่ร้อยเอ็ด และขยายสาขามาที่มหาสารคามในรุ่นลูก ได้แก่ร้านทองบุรินทร์ ร้านทองสุวรรณา ร้านทองอุเทน ร้านทองกิตติมา โดยทุกร้านจะมีวงเล็ก (ลูกแม่กิมกี) หรือห้างหุ้นส่วนจำกัด รุ่งวัฒนา ขายเครื่องจักรกลการเกษตร ขยายสาขาไปยังต่างจังหวัดได้แก่ มหาสารคาม และยโสธร (เลิกไปแล้ว) สาขาย่อยในจังหวัด คืออำเภอโพนทอง เป็นต้น

ชาวจีนเมื่อเข้ามายังจังหวัดร้อยเอ็ด ได้กระจายไปอยู่ยังอำเภอต่างๆ โดยชาวจีนเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นพ่อค้าคนกลาง เข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้าจากชาวบ้าน เช่นของป่า ข้าวเปลือกและนำสินค้านั้นเข้าไปขายยังในเมืองร้อยเอ็ด หรือต่างเมือง มีชาวจีนบางคนเริ่มต้นเข้ามาอยู่ในอำเภอเล็กๆ จากนั้นจึงอพยพเข้าไปยังเมืองใหญ่ เนื่องจากเป็นแหล่งการค้าใหญ่ เช่นตระกุลสวัสดิ์พา

นิชย์ เริ่มตั้งรกรากที่อำเภออาจสามารถ เมื่อการค้าในเมืองร้อยเอ็ดขยายตัว จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในเมืองร้อยเอ็ด และกลายเป็นผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจตระกูลหนึ่งในเมืองร้อยเอ็ด¹¹

ด้านวัฒนธรรมของชาวจีนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากมีความหลากหลายในสัญลักษณ์ของความเป็นจีนมาก อันสะท้อนให้เห็นถึงความคิด และความเชื่อของชาวจีน เช่น ในอำเภอเมือง คนจีนเคารพนับถือศาลเจ้าปู่แก่กง-มา และจัดประเพณีงานจิวทุกปี แต่อำเภอเกษตรวิสัย และสุวรรณภูมิ ไม่มีศาลเจ้าจีน คนจีนให้ความเคารพสักการะศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และจัดงานจิวแสดงความเคารพทุกปีเช่นกัน

ลักษณะวัฒนธรรมความเชื่อของคนจีนในร้อยเอ็ดนี้แตกต่างจากคนจีนในมหาสารคามมาก (จะกล่าวในหัวข้อจังหวัดมหาสารคาม) ทั้งๆที่จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพี่เลี้ยงให้กับมหาสารคามมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการตั้งศาลเจ้า การจัดพิธีไหว้สารทจีนในศาลเจ้าให้มหาสารคาม เนื่องจากต้องการระดมทุนจากพ่อค้าชาวจีนให้มาช่วยกัน เพื่อบูรณะศาลเจ้าใหม่ และเรื่องเกี่ยวกับการทรงเจ้า บ้านไผ่มาตั้งให้ร้อยเอ็ด ร้อยเอ็ดไปตั้งให้มหาสารคาม กาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร¹²

จังหวัดมหาสารคาม

มหาสารคามเริ่มยกบ้านลาดกุดยางใหญ่ให้เป็นเมืองขึ้นตรงต่อเมืองร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2408 โดยแยกพื้นที่และพลเมืองราวสองพันคนมาจากเมืองร้อยเอ็ด มีท้าวมหาชัยหรือ กวด เป็นพระเจริญราชเดชเจ้าเมืองมหาสารคาม ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2412 เมืองมหาสารคามแยกจากการดูแลของเมืองร้อยเอ็ดมาขึ้นตรงต่อราชสำนักไทย

คนจีนรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประมาณ พ.ศ.2437 ซึ่งส่วนมากมาจากประเทศจีน โดยมาขึ้นเรือที่กรุงเทพฯ จากนั้นได้เดินทางต่อมายังภาคอีสาน และเข้ามาในมหาสารคามในที่สุด ชาวจีนรุ่นแรกนี้เป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นพ่อค้าจากต่างเมืองมาตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากมหาสารคามเป็นเมืองใหม่ ที่มีโอกาสเติบโตทางธุรกิจได้ ทำให้ชาวจีนเหล่านี้เห็นช่องทางในการเข้ามาประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการค้าขาย

¹¹ ธาณี พันแสง. “บทบาทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2398 ถึง พ.ศ.2540” หน้า 45.

¹² จากการสัมภาษณ์นายตรงมินทร์ เตชะมหาสารานนท์ มุลนิธิอิลักเชียงต้ง อำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2544.

หลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) ระบบสาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาอย่างมาก ทำให้มีชาวจีนจากต่างเมือง เช่น นครราชสีมา สุรินทร์ ร้อยเอ็ด บ้านไผ่ ฯลฯ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เพราะวิเคราะห์แล้วว่ามหาสารคามเป็นเมืองที่สามารถพัฒนาทางด้านการธุรกิจได้ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะมีสถาบันการศึกษาจากส่วนกลางเข้ามาตั้ง ได้แก่วิทยาลัยวิชาการ การศึกษา และวิทยาลัยครู (สถาบันราชภัฏ ในปัจจุบัน)

จากการที่มหาสารคามไม่ใช่เมืองศูนย์กลางทางธุรกิจในอดีตเช่นเดียวกับร้อยเอ็ด ทำให้มหาสารคามต้องระดมทุนภายในจังหวัดของตนในการสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจของตน รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้จังหวัดด้วย จนสามารถขยายธุรกิจไปยังที่อื่นได้ เช่นร้านโตโยต้า มหาสารคาม ของกลุ่มยนต์ตระกูล เปิดโชว์รูมรถยนต์ จุดกำเนิดทางธุรกิจอยู่ที่เมืองมหาสารคาม และสามารถขยายสาขาของตนไปยังจังหวัด ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ได้ โดยให้ลูกไปดูแลกิจการที่เปิดใหม่ เป็นต้น

ชาวจีนอยู่กระจายในอำเภอใหญ่ทั่วจังหวัดมหาสารคามและอำเภอเหล่านี้มีศักยภาพทางเศรษฐกิจไม่น้อยไปกว่าอำเภอเมืองเลย เนื่องจากอำเภอเหล่านี้เป็นอำเภอที่มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่น ซึ่งทำให้อิทธิพลของจังหวัดอื่นส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจกับอำเภอเหล่านั้น เช่นอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เชียงยืน โกสุมพิสัย หรือ บรบือ โดยอำเภอเหล่านี้จะติดต่อกับหรือเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับเมืองที่อยู่ใกล้กัน เช่นอำเภอบรบือกับอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อำเภอโกสุมพิสัย เชียงยืนกับอำเภอเมืองขอนแก่น เป็นต้น

เนื่องจากชาวจีนในอำเภอต่างๆของจังหวัดมหาสารคามมีความเข้มแข็งในตัวเอง จากศักยภาพของตนมากกว่าการพึ่งพิงอำเภอเมือง ทำให้ชาวจีนเหล่านี้ยึดมั่นในวัฒนธรรมความเชื่อของตน เช่นการสร้างศาลเจ้าจีน และการจัดประเพณีงานจ๊วทุกปี ยกเว้นอำเภอโกสุมพิสัย ไม่มีประเพณีงานจ๊ว เนื่องจากผู้จัดเกรงว่าถ้าจัดงานผิดวิธี จะนำความหายนะมาสู่ตน จึงไม่มีใครกล้าจัดประเพณีงานจ๊ว¹³

ในจังหวัดมหาสารคามมีศาลเจ้าจีนในอำเภอเมือง บรบือ วาปีปทุม พยัคฆภูมิพิสัย โกสุมพิสัย และเชียงยืน และมีรูปเคารพ คือเทพเจ้าปูนเถ่ากง-ม่า ซึ่งถือเป็นบรรพบุรุษของชาวจีนที่ชาวจีนจะต้องเคารพสักการะ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น และชาวจีนจะต้องจัดจ๊วถวายทานเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงความขอบคุณที่ท่านคุ้มครองและช่วยเหลือพวกตน

¹³ จากการสัมภาษณ์นายพรชัย สัจจงพงษ์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2544.

บทที่ 2

การเข้ามาของคนจีนในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม

เดิมก่อนที่คนจีนจะเข้ามาในอีสานจนทำให้เมืองต่างๆในอีสานมีการเติบโตนี้ คนท้องถิ่นในอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกผัก ทำนา หาเลี้ยงชีพแต่พอเพียง ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้จดบันทึกการเดินทางในคราวที่ท่านเสด็จไปตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรอีสาน ในปี พ.ศ.2449 ความว่า “...ชาวบ้านเหล่านี้ครัวหนึ่งก็มีบ้านอยู่แห่ง 1 มีเหี่ยวเรือนพอกันอยู่ และมีช้างไว้พอกันปี 1 ในลานบ้านปลูกพริกมะเขือข่าตะไคร้สำหรับต้มแกง นอกบ้านมีสวนผลไม้...ฤดูทํานาก็ช่วยกันทํานาทั้งชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ สิ้นฤดูนาผู้ชายเที่ยวหาของขาย ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงไหมและทอผ้า เศษอาหารที่เหลือบริโภคใช้เลี้ยงไก่และสุกรไว้ขาย การกินอยู่ของชาวบ้านแคว้นนี้ทำได้เองเกือบไม่ต้องซื้อหาสิ่งใด สิ่งที่ต้องซื้อก็คือเครื่องเหล็ก เช่นจอบ เสียม เครื่องถ้วยชาม ซึ่งพ่อค้าหาไปขาย...”¹ โดยพ่อค้าในรุ่นแรกๆจะอยู่ในเมืองใหญ่ๆ เช่น นครราชสีมา และเท่าที่ปรากฏหลักฐาน มีคนจีนอยู่ในร้อยเอ็ดแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แต่สันนิษฐานว่าไม่มากนัก และเป็นการอยู่ผสมกลมกลืนกับคนท้องถิ่นมากกว่า จนกระทั่งการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพ-นครราชสีมาเสร็จ ประมาณปี พ.ศ.2443 แนวโน้มการอพยพของคนจีนเข้าสู่อีสานมีจำนวนมากขึ้น รวมทั้งการเข้าสู่จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคามด้วย จนทำให้เกิดชุมชนจีนขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งการเข้ามาของคนจีนในร้อยเอ็ดและมหาสารคามได้ดังนี้

1.คนจีนที่เข้ามาก่อนสร้างทางรถไฟ (ก่อนพ.ศ.2443)

1.1.ได้รับการชักชวนจากเจ้าเมืองให้เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย คนจีนซึ่งส่วนมากเป็นจีนจากนครราชสีมาได้รับการชักชวนให้เข้ามาประกอบการค้าในร้อยเอ็ด มหาสารคาม เพื่อช่วยกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจภายในอำเภอ ตัวอย่างอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พระพิทักษ์นรากร (อุ่น) เจ้าเมืองวาปีปทุม ช่วงปี พ.ศ.2428 เห็นว่าชาววาปีปทุมไม่สันทัดทางการค้า จึงได้ติดต่อจีนแต่จีว เมืองนครราชสีมา ให้มาตั้งตลาดค้าขายที่เมือง

¹ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. จดหมายเหตุ เสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด. (กรุงเทพฯ: บริษัท วัชรินทร์การพิมพ์, 2538), หน้า 76-78.

วาปีปทุม รวม 4 ครอบครัว คือเจ็กเต็กเอี้ย แซ่เอ็ง (ต้นตระกูลอัคราทร), เจ็กพระคลัง แซ่ต่าง, เจ็กยู่ลาย แซ่ฮุ้น, เจ็กหุย แซ่เอ็ง²

1.2. หนีภัยโรคระบาดจากเมืองนครราชสีมา เนื่องจากเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองใหญ่ มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้น ผู้คนก็อพยพหนีภัยโรคระบาดไปยังหัวเมืองอื่นๆ เช่น ในปี พ.ศ.2426 ผู้คนในแขวงเมืองนครราชสีมาอพยพย้ายถิ่น เนื่องจากเกิดอหิวาตกโรค โดยหนีไปยังหัวเมืองอื่นๆ ในอีสานและเขมร³ การอพยพจากภัยโรคระบาดนี้ ทำให้คนจีนที่อาศัยอยู่ที่นครราชสีมาอพยพหนีภัยด้วยเช่นกัน จากการสัมภาษณ์คุณวีระ วุฒิจำนงค์ ได้กล่าวว่าต้นตระกูลของตนมาจากโคราช โดยเข้ามาในช่วงก่อนการสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ-นครราชสีมา โดยปู่ทวดของตนเป็นชาวจีนโพ้นทะเลมาแต่งงานกับยาทวดเป็นสาวโคราช มีเชื้อจีนและเขมร อยู่ที่หนองบัวล่อง จังหวัดนครราชสีมา และอพยพเข้าสู่ร้อยเอ็ด เนื่องจากเกิดโรคระบาด⁴ เป็นต้น

1.3. เข้ามาอาศัยอยู่กับญาติที่เข้ามาอยู่ก่อนแล้ว กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มาจากประเทศจีน มาขึ้นเรือที่กรุงเทพฯ จากนั้นจึงเข้ามาয়ร้อยเอ็ดหรือมหาสารคาม สาเหตุที่เข้ามาในประเทศไทย คือหนีความอดอยากในประเทศจีน และเข้ามาเพื่อแสวงโชค เนื่องจากหลังสงครามฝิ่นในประเทศจีน ประมาณปี พ.ศ.2385 จีนทำสงครามแพ้อังกฤษ ทำให้อังกฤษและชาติมหาอำนาจต่างๆ เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในประเทศจีน โดยรัฐบาลจีนถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญานานกิง โดยมีสาระสำคัญ คือ รัฐบาลจีนต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามแก่อังกฤษ ยกเลิกผูกขาดทางการค้าและให้ต่างชาติเข้าพักอาศัยอย่างเสรี บังคับเช่าเกาะฮ่องกง เปิดเมืองท่าริมชายฝั่งทะเล 5 เมือง คือกวางโจว เอ๋มมิง ฝูโจว หิงโป เซี่ยงไฮ้⁵ เมืองท่าเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในมณฑล

² เสาวนาถ ศิริพรทุม. "พัฒนาการชุมชนเมืองวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม" (รายงานการค้นคว้าอิสระ เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544) หน้า 20-21 อ้างจากพระอริยาวัตร เขมจารี. ประวัติเมืองวาปีปทุม. ม.ป.ท. ม.ป.ป. หน้า 19-21.

³ ชลิต วิพัตนะพร. "การอพยพย้ายถิ่นในดินแดนอีสาน ระหว่างปี พ.ศ.2321-2453" (ปริญญานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2529) หน้า 49 อ้างจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/1 ใบบอกเมืองนครราชสีมา วัน 6 ๙ 12 ค่ำ ปีมะแม เบญจศก ศักราช 1245

⁴ จากการสัมภาษณ์นายวีระ วุฒิจำนงค์. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2544

⁵ กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ (บรรณาธิการ). ปอเต็กตึ๊ง บนเส้นทางประวัติศาสตร์สังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545) : หน้า 16.

กวางตุ้ง และฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นเมืองที่ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยอาศัยอยู่ก่อนอพยพออกนอกประเทศ นอกจากต่างชาตินี้จะเข้ามายังเมืองเหล่านี้มากขึ้นแล้ว ความอ่อนแอของรัฐบาลซึ่งมีมานานแล้ว ทำให้ประชาชนเดือดร้อน จนก่อกบฏ และเกิดจลาจลในประเทศจีนขึ้นหลายครั้ง เพื่อโค่นรัฐบาลชิง ปรากฏว่าไม่สำเร็จ แต่พอหลังจากเกิดสงครามฝิ่น รัฐบาลจีนเผยความอ่อนแอของตนออกมา ทั้งแพ้สงคราม การไม่สามารถปกป้องอธิปไตยของชาติไว้ได้ ทำให้มหาอำนาจเข้ามาแสดงสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กล่าวคือถ้าประชาชนคนใดอยู่ในความคุ้มครองของมหาอำนาจใด ก็จะได้รับ ความคุ้มครองจากมหาอำนาจนั้น ทำให้บ้านเมืองขาดความเป็นระเบียบ ทั้งข้าราชการฉ้อราษฎร์บังหลวง เก็บภาษีประชาชนมาก จนทำให้ประชาชนเดือดร้อน บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ประกอบกับการเกิดภัยธรรมชาติทั้งฝนแล้งและน้ำท่วมสลับกัน ทำให้พืชผลการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนไม่ได้ผล ประชาชนเกิดความอดอยาก สินค้าต่างชาติดูราคาถูกลง ทำให้สินค้าของประชาชนไม่สามารถขายได้⁶ จนเป็นสาเหตุให้ชาวจีนส่วนมากเลือกที่จะหนีออกนอกประเทศ และเป็นช่วงที่รัฐบาลลดความเข้มงวดในการออกนอกประเทศของคนจีน

เมื่อชาวจีนเหล่านี้มาถึงแผ่นดินไทย เป็นช่วงที่สยามกำลังต้องการแรงงานในการสร้างเมือง ตั้งแต่รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา โดยคนจีนเข้ามาเป็นผู้ใช้แรงงานทั้งชุดคลอง ทำถนน สร้างวัด วัง ในทศวรรษ 2370 จะมีแรงงานจีนเข้ามาปีละประมาณ 6,000-8,000 คน และประมาณครึ่งหนึ่งมาได้ 1-2 ปีก็กลับไปจีน ในขณะที่รัฐบาลไทยได้สร้างแรงดึงดูดการเข้ามาของชาวจีนเหล่านี้ คือการยอมให้เข้ามาอย่างง่ายดายสามารถเดินทางไปที่ไหนก็ได้อย่างอิสระ ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานอย่างคนไทย โดยทุก 3 ปีต้องเสียภาษีให้รัฐบาล⁷ จนมีการเล่าปากต่อปากและชักจูงญาติพี่น้องในหมู่ชาวจีนที่อพยพเข้ามา ก่อน จนนำไปสู่การอพยพเข้ามายังสยามเป็นจำนวนมากในช่วงที่ประเทศจีนประสบปัญหาวุ่นวายภายในประเทศ ว่า "...ผู้อพยพจะมุ่งสู่แหล่งที่ดีสำหรับการทำมาหากิน และประเทศไทยก็เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนไม่หนาแน่น มีอิสรภาพทางการเมือง ปลอดภัยจากการ

⁶ ไปรอด่านรายละเอียดใน วุฒิชัย มูลศิลป์. "ปัญหาของจีนในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19" .วารสารประวัติศาสตร์ 6 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2524) : 55-62.

⁷ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2539) : หน้า 297.

ครอบงำโดยตรงของจักรวรรดินิยม พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ตลอดจนข้าราชการ พระสงฆ์ องค์เจ้า และประชาชนโดยทั่วไปต่างเป็นมิตรต่อชาวจีน...”⁸

จากสาเหตุเหล่านี้ ทำให้ชาวจีนเลือกที่จะเข้ามายังประเทศสยาม และนโยบายการให้อิสระในการเดินทางทั่วราชอาณาจักรแก่ชาวจีน ทำให้ชาวจีนเข้ามาอยู่ในอีสาน เพื่อเข้ามาประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐาน จนทำให้เมืองขยายและเติบโตขึ้น

ตัวอย่างเช่น ต้นตระกูลของคุณหนูณี นิยมปราษฎ (แซ่เซียว) ปัจจุบันอายุ 75 ปีได้เล่าถึงการเข้ามายังร้อยเอ็ดของบรรพบุรุษตนว่าเข้ามาประมาณ พ.ศ.2400 เข้ามาอยู่กับญาติ คือ จินกาสิ แซ่เซียว ซึ่งเป็นคนบดีของเมืองร้อยเอ็ดในขณะนั้น โดยมาเป็นลูกจ้างและฝึกค้าขาย จากนั้นจึงไปทำการค้าที่เมืองเกษตรวิสัย ประมาณ พ.ศ.2420 โดยได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือในทุกๆด้าน ทั้งด้านอาชีพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ⁹ และเมื่อมีลูกเกิดบนแผ่นดินไทย จึงได้ตัดสินใจไม่กลับไปประเทศจีน มีแต่กลับไปเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องบ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น

ตระกูลวรกาญจน์บุญ เข้ามาเมืองไทย 100 ปีเศษ โดยเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพก่อน จากนั้นเดินทางเข้ามาที่อุบลราชธานี และย้ายไปทำการค้าที่ยโสธร ก่อนย้ายเข้าอำเภอนมไพร เนื่องจากพื้นที่ใกล้เคียงกัน แต่อำเภอนมไพรเหมาะแก่การประกอบธุรกิจ เพราะผู้คนไม่หนาแน่นมาก เมื่ออยู่นมไพรก็ยังทำธุรกิจเกี่ยวกับการก่อสร้างและรับซื้อของป่า¹⁰

คนจีนที่เข้ามาในมหาสารคามช่วงนี้ ได้แก่ นายอู๋ แซ่ตั้ง เข้ามาอยู่ในมหาสารคาม ประมาณ พ.ศ.2433 โดยเข้ามาทำอาชีพปลูกผักขายในตลาด แต่งงานกับนางทองดี ชาวจังหวัดมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ.2439 มีบุตร 4 คน ชาย 1 คน หญิง 3 คน หญิงคนกลางแต่งงานกับตระกูลโพธิ์นาม ตระกูลเก่าแก่ของมหาสารคามตระกูลหนึ่ง รุ่นลูกหลานมีกิจการที่แพร่ขยายทั้งในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดใกล้เคียง¹¹

⁸ จางเอียนชิว. “ผลกระทบจากภัยธรรมชาติและความวุ่นวายทางสังคมที่มีต่อการอพยพของประชากรอำเภอเจียงไห่” ชาวจีนแต่จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิภาคอื่นๆ ฉบับที่ 2. (กรุงเทพ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539) : หน้า 31.

⁹ จากการสัมภาษณ์นางหนูณี นิยมปราษฎ. อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2544

¹⁰ จากการสัมภาษณ์นางพวงเพ็ญ วรกาญจน์บุญ. อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2544

¹¹ ประพิศ ทองโรจน์ (บรรณาธิการ). สมาคมชาวจังหวัดมหาสารคาม. (มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2539) : หน้า 41

คนจีนที่อพยพเข้ามายังภาคอีสานนี้ โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ส่วนมากเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีมากที่สุดในประเทศไทย และเป็นกลุ่มที่นิยมทำการค้าส่วนอีกกลุ่มที่พบ คือจีนไหหลำ ซึ่งมีมากในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ ยังมีจีนแคะ กวางตุ้ง มียู่กระจัดกระจายในทุกอำเภอที่มีชุมชนจีน

2.คนจีนที่อพยพเข้ามาหลังสร้างทางรถไฟ- หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

การสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ-นครราชสีมา เป็นจุดสำคัญให้มีการอพยพเข้ามายังอีสานสะดวกขึ้น และมากขึ้น โดยชาวจีนเหล่านี้เดินทางจากกรุงเทพฯมาถึงนครราชสีมา บางคนหยุดตั้งหลักแหล่งที่นครราชสีมา แต่บางคนเดินเท้า ใช้เกวียนเดินทางเข้ามาอีก จากการคาดการณ์ของG. William Skinner ที่เข้ามาศึกษาเรื่องสังคมจีนในประเทศไทย ได้คาดการณ์จำนวนชาวจีนในภาคอีสาน ดังนี้

ตาราง 1 ประชากรจีนในภาคอีสาน พ.ศ. 2447¹²

มณฑลใน อีสาน	สำมะโนประชากร พ.ศ.2447	การคาดประมาณโดยทั่วไป	%ของชาวจีนทั้ง ประเทศ (100%)
นครราชสีมา	2,431	2,450	
อีสาน	ยังไม่มีการสำรวจ	3,000	
อุดรธานี	ยังไม่มีการสำรวจ	1,500	
ทั้งหมด		6,950	1.7

หมายเหตุ

- 1.การสำรวจสำมะโนประชากรทำในครั้งแรกๆ เมื่อ พ.ศ.2447 และทำเพียง 12 มณฑลเท่านั้น จนเมื่อ พ.ศ.2462 จึงได้มีการสำรวจในมณฑลอื่นๆ เพราะฉะนั้นตัวเลขการคาดประมาณจึงเป็นตัวเลขจากการสำรวจในปี พ.ศ.2462
- 2.การสำรวจสำมะโนประชากรว่าผู้ใดเป็นจีนนั้น ดูจากการแต่งกาย ทรงผม เช่นไว้หางเปีย แต่งกายตามแบบจีน ก็ถือว่าเป็น “คนจีน”
- 3.จังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคามในอดีตขึ้นตรงต่อมณฑลอีสาน

¹² สกินเนอร์. จี.วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.

Chinese society in Thailand : an Analytical History. ผู้แปล พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ.
(กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529). : หน้า 73-74.

2.1 เข้ามาประกอบการค้ากับญาติที่เข้ามาก่อนหน้านี้ โดยส่วนใหญ่ชาวจีนเหล่านี้จะมาจากประเทศจีนและตรงเข้ามาอยู่กับญาติ เพื่อเข้ามาช่วยประกอบธุรกิจกับญาติของตนที่เข้ามาสร้างฐานะก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งบางคนทำธุรกิจร่วมกับญาติไปตลอด ในขณะที่บางคนแยกตัวออกมาประกอบกิจการของตนเอง หลังจากทำงานกับญาติระยะหนึ่ง

ตัวอย่างจังหวัดมหาสารคาม เช่น ตระกูลของคุณประสิทธิ์ ตันทะศิลป์ (ร้านตั้งลงกี้) เข้ามาอยู่กับน้องชายที่เข้ามายังอำเภอบรบือ เมื่อประมาณ พ.ศ.2443 โดยเข้ามาช่วยทำธุรกิจขายของส่งและของเบ็ดเตล็ดต่างๆที่ตลาดสดเก่า ในอำเภอบรบือ¹³ เป็นต้น

ต้นตระกูลของคุณอิมใจ วิจิตสร (แซ่ฮือ) เมื่อมาถึงเมืองไทย เมื่อประมาณ พ.ศ.2443 ได้เข้ามาอยู่กับญาติที่อำเภอจอนหอ นครราชสีมา จากนั้นจึงย้ายไปอยู่บ้านหนองโก อำเภอบรบือ ทำอาชีพรับซื้อของป่า ไหม ปอ ส่งขายยังนครราชสีมา หลังจากนั้นได้ย้ายเข้าไปอยู่ในตัวอำเภอบรบือ ทำอาชีพขายของส่ง¹⁴

2.2 ย้ายมาจากเมืองใหญ่เพื่อเข้ามาสร้างฐานะ

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลคณะราษฎรได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑล และให้แต่ละจังหวัดอยู่ในความดูแลของภาค โดยมีข้าหลวงประจำภาคดูแลแทนส่วนกลาง จนกระทั่งการเปิดโอกาสให้แต่ละจังหวัดมีสิทธิในการเลือกผู้แทนของตนเอง ในปี พ.ศ.2476 ทำให้ชาวจีนที่อยู่ในเมืองใหญ่ๆ เช่นกรุงเทพฯ โคราช บ้านไผ่ นครปฐม ฯลฯ ย้ายมายังจังหวัดเล็กอย่างร้อยเอ็ด มหาสารคาม เพราะการค้ายังมีไม่มาก โอกาสที่จะสร้างฐานะก็มีมากกว่าที่จะแข่งขันทำการค้าในเมืองใหญ่ อย่างที่ป้าสุกเถาเรื่องสภาพจังหวัดมหาสารคาม ของพระยาสารคามคณาภิบาล และนายทองม้วน อุตถากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ได้ออกอากาศทางวิทยุว่า “เนื่องจากการคมนาคมของจังหวัดนี้และจังหวัดใกล้เคียง และภายในจังหวัดเองยังไม่มีถนนหนทางเป็นกิจลักษณะ ดังนั้นการติดต่อกันในการค้าจึงมีน้อย พลเมืองส่วนมาก ทำมาหากิน มิได้ทำมาค้าขาย..”¹⁵ ในขณะเดียวกันในช่วงนี้รัฐเห็น

¹³ จากการสัมภาษณ์นายประสิทธิ์ ตันทะศิลป์. อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2544

¹⁴ จากการสัมภาษณ์นางอิมใจ วิจิตสร. อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2545

¹⁵ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. ป้าสุกเถาผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพจังหวัดต่างๆ. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด [มหาชน], 2539): หน้า 118.

ความสำคัญของการสัญจรไปมา จึงได้มีการสร้างถนนขึ้นหลายสาย ทำให้ชาวจีนสังเกตเห็นความเจริญที่เกิดขึ้นในอนาคต จึงได้เริ่มมีการย้ายถิ่นขึ้น

ตัวอย่างเช่น ตระกูลชัยคนารักษ์กุล (เจ้าของโรงแรมไหมไทย บริษัทรับเหมาก่อสร้างธุรกิจอีกหลายอย่างในร้อยเอ็ด) หลังจากที่มาถึงเมืองไทย ได้อยู่ที่กรุงเทพ และย้ายไปประกอบอาชีพที่นครราชสีมา ก่อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ.2481 เพราะทำเลและการค้ายังไม่มากนัก เมื่อถึงรุ่นลูก ได้ขยายกิจการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจทั่วจังหวัดร้อยเอ็ด¹⁶

คุณโต๊ะเชียง แซ่ไคว้ (ชิตทรงสวัสดิ์) เข้ามาเมืองไทย เมื่อประมาณ พ.ศ.2489 โดยเข้ามาอยู่กับญาติที่ร้อยเอ็ด มาฝึกทำการค้า ต่อมาญาติแนะนำลูกสาวคนจีนที่สุพรรณภูมิให้แต่งงาน เมื่อแต่งงานจึงมาทำการค้าที่สุพรรณภูมิ แรกเริ่มขายกล้วยเดี่ยว ต่อมาทำเปิดตุนขาย เพ็งเล็กไป เพราะลูกๆโตหมดแล้ว และลูกทุกคนรับราชการ¹⁷

คุณเป็กขง แซ่เตียว (ร้านสันติภัณฑ์) เล่าว่าตนมาถึงกรุงเทพ โดยทางเรือ เมื่อประมาณ พ.ศ.2492 มาอยู่กับคนรู้จักที่อำเภอบ้านไผ่ โดยมาเป็นลูกจ้างค้าขายอยู่ประมาณ 4 ปีจึงย้ายเข้ามาอยู่อำเภอลำปำ ที่เลือกมาอยู่ลำปำ เพราะเคยมาค้าขายที่เมืองนี้ แรกเริ่มเข้ามาค้าขายของเบ็ดเตล็ด เดิมร้านอยู่บริเวณตลาดเก่า (ตลาดใน) เมื่อมีคิวรถจึงย้ายตามคิวรถมา¹⁸

นายอาจิ๋ว แซ่ตั้ง ต้นตระกูลโชคชัยวัฒนกร (พ่อของอดีตสส.สุชาติ โชคชัยวัฒนกร) เล่าว่าพ่อแม่ญาติพี่น้องอยู่นครปฐม แต่ตนเองเข้ามาอยู่ในอำเภอ พัทธสีมาพิสัย ในปี พ.ศ.2495 เพราะนครปฐมประกอบอาชีพหาเงินลำบาก และตนมีความรู้เรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้า เริ่มแรกจึงเข้ามาประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า¹⁹

¹⁶ ธาณี พันแสง. “บทบาทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2398-2540 ” (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม,2543) : หน้า 44.

¹⁷ จากการสัมภาษณ์นายโต๊ะเชียง แซ่ไคว้. อำเภอสุพรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2544

¹⁸ จากการสัมภาษณ์นายเป็กขง แซ่เตียว. อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2544

¹⁹ จากการสัมภาษณ์นายอาจิ๋ว แซ่ตั้ง (โชคชัยวัฒนกร). อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2545

ตัวอย่าง เช่น ตระกูลเอี่ยมรัศมีกุล คุณประยงค์ เอี่ยมรัศมีกุล ปัจจุบันอายุ 65 ปี เล่าถึงการเข้ามาของพ่อตนเอง ว่าพ่อเข้ามาเมืองไทย ประมาณ พ.ศ.2469 โดยมาขึ้นฝั่งที่คลองเตย จากนั้นจึงเดินทางเข้ามาอยู่ที่อำเภอพานะชัย จังหวัดยโสธร ประมาณ 3-4 ปี น้องชายก็พาพี่สะใภ้เดินทางมาสมทบ จากนั้นก็อพยพมาอยู่ที่พนมไพร พ่อทำการค้าโดยนั่งเกวียนไปลงที่ท่าบ้านสะอาด และลงเรือต่อไปยโสธร และอุบลราชธานี นำสินค้าจากอุบลเข้ามาค้าขายในพนมไพร เช่น ฝิ่น เหล้า ขนมห้าวพอง เป็นต้น²⁰

2.3 เข้ามาเพราะหนีภัยจากรัฐบาล

นอกจากนี้กระแสชาวจีนอพยพเข้ามายังภาคอีสาน อีกช่วงหนึ่ง คือช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น สนับสนุนญี่ปุ่นและต้องการจะควบคุมชาวจีน เนื่องจากชาวจีนในประเทศไทยต่อต้านญี่ปุ่น ที่ญี่ปุ่นรุกรานประเทศจีน เป็นสาเหตุให้รัฐบาลเนรเทศชาวจีนออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ประกอบกับรัฐบาลไทยเกรงภัยคอมมิวนิสต์ที่กำลังแพร่ระบาดในประเทศจีน และมีชาวจีนในประเทศไทยบางคนให้การสนับสนุนจึงยิ่งทำให้รัฐบาลหวาดระแวงชาวจีนมากยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงได้ออกมาตรการควบคุมชาวจีน โดยออกพระราชกฤษฎีกาให้บางพื้นที่ห้ามชาวต่างด้าวเข้า ในปี พ.ศ.2484 เช่นจังหวัดลพบุรี ปราจีนบุรี อำเภอสัตหีบ เทศบาลเมืองโคราช อุบลราชธานี และวารินชำราบ (คนละฝั่งแม่น้ำกับอุบลฯ) เป็นเขตหวงห้ามทางยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ชาวต่างด้าวที่อยู่ในพื้นที่ต้องออกนอกพื้นที่ภายใน 90 วัน²¹ ในขณะเดียวกันการประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ลำบากจากการควบคุมของรัฐบาลมากขึ้น ทำให้คนจีนหลายคนเลือกที่จะย้ายออกไปยังเมืองเล็กแทน ดังตัวอย่างคนจีนที่ย้ายเข้ามายังมหาสารคาม

²⁰ จากการสัมภาษณ์นายประยงค์ เอี่ยมรัศมีกุล. อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2544

²¹ สกินเนอร์. จี.วิลเลียม, เรืองเดิม. หน้า 275

ตารางที่ 2 ชาวจีนที่เข้ามาในจังหวัดมหาสารคามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

(พ.ศ.2484-2488) ²²

ชื่อ แซ่	ปีที่เข้ามา	กลุ่มจีน	แหล่งที่มา	ต้นตระกูล
นายเขียวควง แซ่ตั้ง	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	เรื่องสุวรรณ
นายเล่งกวน แซ่เล็ก	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	สายทะโชติ
นายเจียง แซ่ตั้ง	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	-
นายปอเซ็ง แซ่เล่า	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	-
นายเซ็งฮั่ว แซ่ฮึง	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	จันทร์โพธิ์ศรี
นายเซ็งกัง แซ่ฮึง	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	จันทร์โพธิ์ศรี
นายฮวง แซ่ไคว	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	-
นายหมาแดง แซ่กัน	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	-
นายมือกำ แซ่เอี้ย	2487	แต้จิ๋ว	โคราช	วัฒนบุญย์

3.คนจีนที่อพยพเข้ามาหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1

(พ.ศ.2504)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสุดลง สงครามเย็นได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยการแข่งขันกันระหว่างค่ายโลกเสรีนิยม มีสหรัฐอเมริกา เป็นผู้นำ และค่ายสังคมนิยม มีสหภาพโซเวียต เป็นผู้นำ โดยมีสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนแผ่นดินใหญ่) เป็นสมาชิกใหม่ของค่ายสังคมนิยม ทั้ง 2 ค่ายการเมืองต่างพยายามที่จะหาพันธมิตรเข้ากลุ่มตน ประเทศไทย ขณะนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศอยู่ข้างค่ายเสรีนิยม ประกอบกับหลังสงครามอินโดจีน ในปี พ.ศ.2497 ทำให้รัฐบาลไทยเกรงภัยคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในเขตภาคอีสาน ทำให้รัฐบาลเร่งพัฒนาภาคอีสานมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อให้ภาคอีสานมีความกินดีอยู่ดี จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคามก็ได้ผลพวงของการพัฒนานี้เช่นกัน ทำให้คนจีนอพยพเข้าสู่ภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคามมากขึ้น เช่น การสร้างทางหลวงผ่านร้อยเอ็ด-มหาสารคาม เป็นทางหลวงสาย 23 เริ่มจากบ้านไผ่-อุบลราชธานี

²² ไวกวน ชันสุวรรณ. “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวไทยเชื้อสายจีน เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม” (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543) : หน้า 64.

โดยผ่านบริบ่อ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร ส่งผลให้เมืองมีการขยายและเติบโต ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของประชากรของร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ตั้งแต่ พ.ศ.2503 – 2543 ดังนี้

ตารางที่ 3 การเพิ่มขึ้นของประชากรในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม
ตั้งแต่ พ.ศ.2503 – 2543

จังหวัด	พ.ศ.2503	พ.ศ.2513	พ.ศ.2523	พ.ศ.2533	พ.ศ.2543
ร้อยเอ็ด	668,193	785,329	948,234	1,122,021	1,252,116
มหาสารคาม	499,373	612,832	733,144	878,675	945,171

จากการเพิ่มขึ้นของประชากรใน 2 จังหวัดนี้ ทำให้เมืองมีการขยายตัว นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการอพยพเข้ามาบางรายอพยพย้ายแหล่งที่ทำกิน หรือขยายกิจการค้าของตน ซึ่งทำให้เมืองพัฒนาขึ้น ตัวอย่างเช่น ตระกูลยนต์ตระกูล (เจ้าของโตโยต้ามหาสารคาม) หลังจากที่ได้เดินทางมาเมืองไทย ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ประกอบอาชีพหลากหลาย ทั้งขายกล้วยเดี่ยว จนกระทั่งมีโรงสีข้าว ขายเครื่องจักรกลการเกษตร ก่อนจะมาขายรถยนต์ยี่ห้อโตโยต้า เมื่อปี พ.ศ.2506 และได้รับสิทธิในการขยายพื้นที่การจำหน่าย ที่มหาสารคาม จึงย้ายเข้ามาอยู่มหาสารคาม ในปี พ.ศ.2515 จากนั้นได้ขยายสาขาการจำหน่ายรถยนต์โตโยต้าไปยังร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ โดยให้ลูกชายไปดูแลกิจการ²³

นายชัยทรัพย์ หรือเล้ง รักษาผล (แซ่เลี้ยว) เป็นชาวจีนอพยพแสวงโชคอยู่ในภาคกลางหลายปีแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนมีพระภิกษุที่นับถือองค์หนึ่ง แนะนำให้มาอยู่ภาคอีสาน เมื่อทบทวนดูพบว่ามิถุนายนอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด จึงได้เดินทางมาที่ร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ.2513 เปิดร้านขายข้าวและเครื่องดื่ม จนมีกิจการรุ่งเรืองในปัจจุบัน²⁴

การอพยพเข้ามาสู่ภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคามของคนจีนนั้น มีทั้งการอพยพเข้ามาจากประเทศจีน เพราะหนีความอดอยาก การย้ายถิ่นฐานเพราะการเมือง จนถึงการค้าขายเพราะความเจริญของอีสาน การเข้ามายังอีสานของคนจีน ส่วนมากเข้ามาแบบสองมือเปล่า ที่พร้อมจะทำทุกอย่างให้ตนเองสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ จากความวิริยะ

²³ จากการสัมภาษณ์นายสุรจิตร์ ยนต์ตระกูล. อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2545

²⁴ ธาณี พันแสง.เรื่องเดิม. หน้า 47.

อุตสาหกรรมของคนจีน ความอ่อนน้อมต่อสถานที่ใหม่ที่ตนเข้ามาอยู่อาศัย ความพร้อมในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การช่วยเหลือกันในหมู่ชาวจีน จนถึงการเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจของภาครัฐในบางยุคสมัย ทำให้ชาวจีนสามารถสร้างตัว ฐานะของตนขึ้นมาจนนำไปสู่การเติบโตของเมือง รวมทั้งการปรับเปลี่ยนตนเองจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปบุคลิกของชาวจีนในอีสาน โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ได้ว่า เป็นบุคคลที่มีลักษณะ “โดดเด่น และกลมกลืน” ซึ่งจะเห็นชัดในบทต่อไป

บทที่ 3

คนจีนกับการขยายตัวของเมือง

เมื่อคนจีนเข้ามาสู่อีสาน ทำให้เมืองต่างๆ มีการขยายตัว เนื่องจากการตั้งหลักแหล่ง จุดเริ่มต้นของการใช้ชีวิตของคนจีน จะมีทั้งการเป็นลูกจ้าง จนกระทั่งสามารถตั้งตัวเป็นพ่อค้า ซึ่งถือได้ว่าการค้าขายเป็นหัวใจของการประกอบอาชีพของคนจีน และเป็นหัวใจของการเติบโตของเมืองด้วย โดยเฉพาะในยุคการเข้ามาแบบเสื่อผืนหมอนใบ การค้าขายของคนจีนนี้ได้ให้ความสำคัญกับตลาดที่เชื่อมโยงกับสังคมภายนอกซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมภายในชุมชนที่คนจีนอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการบทบาทของคนจีนใน 2 จังหวัด และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนจีนในรุ่นต่อมา จนถึงส่งผลต่อการขยายตัวของเมือง เป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

1. ยุคคนจีนอยู่กับเมืองและรัฐ	พ.ศ.2398-2469
2. ยุคคนจีนอีสานกับชนบท สร้างทุนในการตั้งเมือง	พ.ศ.2470-2503
3. ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “นำเมือง”	พ.ศ.2504-2529
4. ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “สร้างเมือง”	พ.ศ.2530-2545

1. ยุคคนจีนอยู่กับเมืองและรัฐ พ.ศ.2398-2469

1.1 ชาวจีนอพยพ : ผูกพันกับประเทศจีน

ชาวจีนที่อยู่ในร้อยเอ็ดและมหาสารคามในช่วงนี้ ส่วนมากจะเป็นชาวจีนอพยพมาจากประเทศจีน ไร้หางเปีย แต่งกายแบบจีน ยังมีความรักความผูกพันกับประเทศจีน เนื่องจากญาติพี่น้องอยู่ในประเทศจีน โดยแสดงออกมาในรูปของการส่งเงินกลับประเทศ ในขณะที่บางคน หลังจากสร้างฐานะได้บ้างแล้ว ได้ชักชวนญาติพี่น้องให้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยด้วย ซึ่งหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ.2398 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตในสังคมไทยหลายประการ เช่น การปลูกข้าวเพื่อส่งออก การค้าภายในประเทศเฟื่องฟู การหลั่งไหลเข้ามาของคนจีน คนจีนเหล่านี้เข้ามาแบบที่เรารู้จักกันว่า “เสื่อผืนหมอนใบ” บางคนเข้ามาอยู่กับญาติ ฝึกงานอาชีพต่างๆ โดยเข้ามาอยู่ที่ร้อยเอ็ดก่อน โดยเฉพาะในช่วงก่อนปี พ.ศ.2408 คนจีนจะอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด เพราะเป็นเมืองเอก มีประชาชนอยู่เป็นจำนวนมาก จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องแยกเพื่อตั้งเมืองขึ้นมาใหม่ โดยได้ยกบ้านลาดกุดยางไย ขึ้นเป็นเมืองมหาสารคาม ในปี พ.ศ.2408

ขึ้นตรงต่อร้อยเอ็ด เมื่อตั้งเมืองใหม่ได้มีแบ่งพลเมืองเข้ามาร่วมสร้างเมือง ประมาณ 4,000 คน¹ จนเมื่อปี พ.ศ.2412 เมืองมหาสารคาม ได้รับการยกฐานะให้เป็นเมืองเอก ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ หลังจากนั้นก็ได้มีผู้คนอพยพเข้ามาสมทบเป็นจำนวนมาก จนทำให้เมืองมีการขยายและเติบโตขึ้นในเวลาต่อมา

หลังจากที่คนจีนเริ่มตั้งหลักแหล่งในชุมชนทั้งร้อยเอ็ด มหาสารคาม สิ่งที่คนจีนจะต้องมีคือการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น ซึ่งสิ่งเคารพนั้นจะมีทั้งเทพเจ้าที่อัญเชิญมาจากประเทศจีน หรือสิ่งเคารพของท้องถิ่น แต่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งเคารพมาจากที่ใด ก็ล้วนคือเทพปุนเถากง-ม่าที่ชาวจีนถือว่าเป็นเทพที่จะปกป้องคุ้มครองพวกตนตลอดไป อย่างเช่นเมื่อคนจีนเข้ามาอยู่ในเมืองร้อยเอ็ดเป็นจำนวนมากขึ้น ได้มีการสร้างสิ่งเคารพบูชาขึ้น คือเทพเจ้าปุนเถากง-ม่า เป็นศาลเจ้ามีลักษณะเหมือนตึกดินเล็กๆ บนถนนผดุงพาณิชย์ ถนนใจกลางเมืองร้อยเอ็ดข้างในศาลเจ้ามีกระถางรูปเป็นสัญลักษณ์ของเทพปุนเถากง-ม่า สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2400 โดยเทพปุนเถากง-ม่านี้ ชาวจีนกล่าวว่าบรรพบุรุษของพวกตนอัญเชิญมาจากประเทศจีน ด้วยวิธีนำขี้หมูไปใส่น้ำเต๋าลงเรือมาพร้อมกับคนจีน ตอนที่อพยพเข้ามาเมืองไทย² ปัจจุบันศาลเจ้าปุนเถากง-ม่ามีการจัดงานประจำปี เพื่อแสดงความเคารพบูชา เพราะฉะนั้นเทพปุนเถากง-ม่าจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจคนจีนในร้อยเอ็ดจนปัจจุบันนี้ หรือในอำเภอรอบนอก สิ่งเคารพของคนจีนก็คือศาลปู่ตาของคนท้องถิ่น หรือสิ่งเคารพประจำท้องถิ่น เช่นเจ้าปู่กุดเป่ง ของอำเภอโพนทอง เจ้าปู่เจ้าย่า ของอำเภอนมไพร เจ้าพ่อหลักเมือง ของอำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอเกษตรวิสัย เจ้าปู่เหล็กดี ของอำเภอนาคู เจ้าปู่ ของอำเภอยางตลาด เป็นต้น

นอกจากนี้จากการสร้างสิ่งเคารพสักการะของคนจีนยังสามารถสะท้อนให้เห็นพลังการรวมกลุ่มของคนจีนจากจุดเริ่มต้นได้ด้วย กล่าวคือถ้าเมืองใดมีชุมชนจีนที่เหนียวแน่นและเข้มแข็งก็สามารถนำความเชื่อจากประเทศจีนของตนเข้ามาสักการบูชาในแผ่นดินไทยได้ โดยสร้างเป็นศาลเจ้าเฉพาะของชาวจีนขึ้นมาได้ เช่นในอำเภอมืองร้อยเอ็ด และอำเภอมืองมหาสารคาม แต่ถ้าชุมชนจีนใดการรวมกลุ่มไม่เข้มแข็งพอ ชุมชนนั้นจะตั้งพิธีประจำท้องถิ่นนั้นๆเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในความเชื่อของตน คือเป็นเทพเจ้าปุนเถากง-ม่าตามความเชื่อของตนแทน ซึ่งพลังการรวมกลุ่มเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความเติบโตให้เมืองในยุคต่อมา

¹ พระยาขัติยวงษา (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) . พงศาวดารภาคอีสาน. (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2472) : 49.

² จากการสัมภาษณ์นายวีระ วุฒิจำนงค์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2544

1.2 วิทยาการที่ชาวจีนนำเข้ามาในท้องถิ่น

การเข้ามาของคนจีนอพยพ คนจีนเหล่านี้ได้นำความรู้ หรือวิทยาการต่างๆ ที่ตนเคยใช้ในการดำรงชีวิตในประเทศจีน มาปรับใช้กับสถานที่ที่ตนเองเข้ามาอยู่ เช่น การสร้างบ้านด้วยดินเหนียวผสมฟางข้าว การปลูกผักยกทรงสวน การนำผักจากประเทศจีนมาปลูก เช่น ผักกาดคะน้ำ กวางตุ้ง ฯลฯ การใช้ปุ๋ยคอกในนาข้าว ซึ่งมีคนท้องถิ่นนำไปปฏิบัติตาม ซึ่งก็ได้ผลตามคำแนะนำ³ การค้าหะและหมูขาย เช่น ในมหาสารคาม นายจ้อย แซ่โซว เมื่อเข้ามาในมหาสารคาม ทำอาชีพฆ่าหมูและขายเนื้อหมูฆ่าหะและหน้าวัดโพธิ์ศรี อำเภอเมืองมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2466⁴ การค้าหะและหมูขาย เป็นอาชีพของคนจีน เนื่องจากคนท้องถิ่นไม่นิยมทำ⁵ หมูเป็นสัตว์เลี้ยงที่ชาวอีสานเลี้ยงมานานแล้ว โดยเลี้ยงแบบปล่อย และชาวบ้านจะนำหมูไปขาย โดยการต้อนเป็นฝูง หรือการบรรทุกใส่เกวียนไป ซึ่งตลาดหมูก่อนปี พ.ศ.2476 อยู่ที่นครราชสีมา⁶ นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำสินค้าจากในเมืองเข้าเผยแพร่ในชนบทด้วย ทั้งสินค้าฟุ่มเฟือยและสินค้าแปลกใหม่ที่ไม่มียกในท้องถิ่น เช่น สบู่ ด้าย ผ้าสี ผัก ผลไม้ดอง ปลาทุเค็ม และกาแฟ ฯลฯ เข้ามาขาย และทำให้คนท้องถิ่นสนใจนำพืชผลที่ตนผลิตได้มาแลกเปลี่ยน

นอกจากนี้คนจีนยังนำอาหารชนิดใหม่ ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยว เข้ามาค้าขาย ทำให้คนท้องถิ่นได้บริโภคอาหารใหม่ ๆ เพราะฉะนั้นในยุคนี้คนจีนเป็นผู้นำความแปลกใหม่เข้ามาในท้องถิ่น ทั้งในฐานะตัวกลาง นำสินค้าในเมืองใหญ่เข้าสู่ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และในฐานะผู้ผลิต เช่น ก๋วยเตี๋ยวซึ่งเป็นอาหารของชาวจีนด้วย

1.3 การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่น

การเข้ามาของคนจีนในระยะแรกๆ เข้ามาอยู่กับญาติ เริ่มจากการค้าขายของเบ็ดเตล็ด ไร่ขายสินค้าในหมู่บ้านพร้อมกับรับซื้อของป่าจากชาวบ้าน โดยใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น

³ ก่อ สวัสดิ์พานิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2533) : หน้า 157.

⁴ ประพิศ ทองโรจน์ (บรรณาธิการ). สมาคมชาวจังหวัดมหาสารคาม. (มหาสารคาม : อกิตการพิมพ์, 2539): หน้า 37-38.

⁵ สกินเนอร์. จี.วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. Chinese society in Thailand : an Analytical History. ผู้แปล พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529): หน้า 221.

⁶ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน. (ขอนแก่น : ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.): หน้า 48.

สบู่ ผ้าสี ด้าย เข็มเย็บผ้า น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ กระดานชนวน ดินสอหิน ได้จุดไฟ เครื่องสังฆภัณฑ์ ปลาทุเค็ม ผักดอง ผลไม้เค็ม จอบเสียม เป็นต้น และกระจายออกไปสู่อำเภอรอบนอก เช่น โพนทอง เกษตรวิสัย วาปีปทุม บรบือ ฯลฯ โดยรับซื้อของป่าและข้าวเปลือกจากชาวบ้าน เพื่อส่งขายยังเมืองใหญ่ๆ เช่นบ้านไผ่ โคราซ ก่อนเข้ากรุงเทพ จากตัวอย่างปาฐกถา เรื่องสภาพเมืองมหาสารคามของผู้แทนราษฎร ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงในปี พ.ศ.2477 ได้กล่าวถึงสภาพการค้าในอดีตว่า “ ก่อนนี้ การค้าขายที่ติดต่อกันมากที่สุด คือการติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา พ่อค้าในเมืองซึ่งโดยมากเป็นชาวจีน คอยรับซื้อข้าว ครั่ง ไหม สัตว์พาหนะมีสุกรเป็นต้นรวบรวมได้มากมาย แล้วจึงส่งมาขายให้พ่อค้าที่นครราชสีมา แล้วก็ซื้อสินค้าจากจังหวัดนครราชสีมากลับไปขายให้แก่ชาวพื้นเมืองอีกต่อหนึ่ง” ⁷

นอกจากนี้ตัวอย่างครอบครัวของนายวีระ วุฒิจำนงค์ ได้เล่าว่าปู่ทวดเข้ามาอยู่ในร้อยเอ็ดก่อนปี พ.ศ.2400 โดยมาจากโคราช เมื่อเข้ามาแล้วก็มาประกอบอาชีพค้าขาย โดยนำสินค้าจากโคราช เข้าไปแลกเปลี่ยนของป่าจากชาวบ้าน เช่น ครั่ง เขาสัตว์ หนังสัตว์ เร่ว ข้าวเปลือก ส่วนอัตราแลกเปลี่ยนแล้วแต่การตกลงกัน บางรายใช้วิธีซื้อขาย ส่วนราคาก็แล้วแต่ตกลงกัน เช่นกัน ⁸

การแลกเปลี่ยนสินค้านี้ทำให้เกิดความคุ้นเคยกันระหว่างคนท้องถิ่นและคนจีนอันนำไปสู่ความสนิทสนมและการช่วยเหลือกันในบางโอกาส เช่นกรณีการให้ยืมข้าว กล่าวคือคนท้องถิ่นยืมข้าวที่มาจากคนจีนไปกิน ปลูก เมื่อเกิดภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วม โดยคนท้องถิ่นจะคืนข้าวไปเท่ากับจำนวนที่ยืม หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว และสิ่งที่คนจีนจะได้ข้าวใหม่มาไว้ในยุ้งข้าวแทน ⁹ เป็นต้น

1.4 การอุปถัมภ์ค้ำจุนกันในกลุ่มคนจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนจีน ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบการช่วยเหลือ ส่งเสริม ค้ำจุนกัน ตัวอย่างเช่นในร้อยเอ็ด ส่วนมากจะเป็นคนจีนที่มีญาติพี่น้องเข้ามาอยู่ก่อนแล้ว จากนั้นจึงเริ่มต้นฝึกอาชีพกับญาติ เมื่อพอเป็นแล้วจึงแยกตัวออกมาประกอบอาชีพเอง บางคนแยกไปตั้งตัวในต่างอำเภอ โดยมีญาติให้การอุปถัมภ์ ทั้งในการให้ยืมเงินไปลงทุนก่อน จนถึงจัดหาผู้หญิงให้

⁷ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. ปาฐกถาผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพจังหวัดต่างๆ. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด [มหาชน], 2539): หน้า 119.

⁸ จากการสัมภาษณ์นายวีระ วุฒิจำนงค์. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2544

⁹ จากการสนทนากลุ่มในเวทีการรวมกลุ่มผู้รู้จากจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ที่โรงแรมตักศิลา วันที่ 24 พฤษภาคม 2546.

แต่งงานสร้างครอบครัว เช่น ตระกูลทางแม่ของคุณหนูณี นิยมปราชญ์ แซ่เดิมคือแซ่เซี่ย เล่าถึงความเป็นมาของตระกูลตนเองว่า ตาของตนมาขึ้นฝั่งที่เกาะสีชัง เดินข้ามดงพญาไฟ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นดงพญาเย็น) ตรงมาที่ร้อยเอ็ดมาอยู่กับจันทาสี แซ่เซี่ย ซึ่งเป็นญาติ เริ่มแรกฝึกทำการค้าขาย และฝึกภาษาอีสานและภาษาไทยกับจันทาสี ตาของคุณหนูณีมาพร้อมกับเพื่อนอีกคนชื่อ ชุนฮง แซ่เซี่ย จันทาสีได้ให้คนทั้งสองมาทำการค้าที่เกษตรวิสัย เพราะเป็นเมืองใหม่ (ประมาณ พ.ศ.2420) โดยจันทาสีจะให้ของมาขายก่อน จ่ายเงินทีหลัง ของที่ให้มาก่อนจะเป็นพวกหมาก พลุ ผ้าแพร ฯลฯ ต่อมาจันทาสีได้แนะนำให้ตาของคุณหนูณีแต่งงานกับลูกคนจีนด้วยกัน ชื่อกิน เมื่อแต่งงานกันแล้วก็ช่วยกันทำมาค้าขาย เริ่มรับซื้อผ้าไหมจากชาวบ้าน แล้วนำไปขายที่โคราช พ่อขายของหมดก็ซื้อของเบ็ดเตล็ดกลับมาขาย ซึ่งก็จะมีพ่อค้าชาวอีสานมารับไปขายต่อในหมู่บ้าน สองสามีภรรยามีลูก 5 คนทุกคนทำอาชีพค้าขาย แต่แยกย้ายกันไปค้าขายที่จังหวัดอื่น โดยที่ไหนขายดีก็จะไปที่นั่น แต่ก็มีบางคนการค้าขายอยู่ในเกษตรวิสัย

ส่วนตระกูลทางปู่ ปู่เมื่อมาจากเมืองจีนมาค้าขายที่โคราช ได้ภรรยาเป็นสาวไทยโคราช ต่อมาปู่พาครอบครัวมาค้าขายอยู่ที่เกษตรวิสัย ขายของเบ็ดเตล็ดและขายของป่า จนกระทั่งสร้างตัวได้ ปู่มีลูกชาย 1 คน ลูกสาว 2 คน

รุ่นพ่อแม่ของคุณหนูณี ทั้งสองคนแต่งงานเพราะผู้ใหญ่จัดหาให้ แต่รู้จักกันมาก่อน เพราะเรียนหนังสือด้วยกัน (เรียนภาษาไทย) แม้ว่าจะแต่งงานกันแล้ว แต่ทั้ง 2 คนต้องแยกกันอยู่ เพราะต่างมีกิจการของครอบครัวตัวเอง เวลาทางร้านพ่อจะไปซื้อของที่โคราช ทางร้านแม่ก็จะฝากเงินไปซื้อของมาด้วย เมื่อต่างฝ่ายต่างได้รับมรดกจึงย้ายมาอยู่ด้วยกัน นอกจากการค้าที่พ่อรับช่วงมาจากปู่แล้ว พ่อยังรับซื้อข้าวจากชาวบ้านเก็บไว้ในฉางข้าวขนาดใหญ่เพื่อที่จะนำไปขาย แต่พอถึงระยะที่ข้าวของชาวบ้านหมดแล้ว ชาวบ้านจะมาขอซื้อข้าวกลับไปทุ่งกิน โดยหากชาวบ้านคนใดมีเงินก็ซื้อข้าวไป แต่ถ้าใครไม่มีเงิน ทางร้านจะให้ยืมก่อน โดยเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวปีหน้าจึงเอามาคืน

ครอบครัวคุณหนูณีมีพี่น้อง 5 คนเป็นชาย 2 คน หญิง 3 คนทุกคนประกอบอาชีพค้าขายหมด

ต่อมาถึงรุ่นคุณหนูณี สามีของคุณหนูณีเป็นหลานนายชุนฮง แซ่เซี่ย เข้ามาอยู่กับน้ำที่ร้อยเอ็ด ต่อมาผู้ใหญ่แนะนำให้แต่งงานกัน สามีย้ายมาอยู่กับคุณหนูณีมาช่วยกันตั้งร้านขายของ โดยนำที่อยู่ร้อยเอ็ดให้สินคามาก่อนและจ่ายเงินทีหลัง ของที่ขายเป็นเครื่องบวช และของเบ็ดเตล็ด ส่วนทางแม่ให้ทุน คือที่ดินและบ้าน คุณหนูณีมีลูก 7 คน มีค้าขายอยู่คนเดียว นอกนั้น

รับราชการ คุณหนูณีไม่ได้สอนการค้ากับลูกๆ เพราะอยากให้เรียนหนังสือสูงๆ และไม่ได้บังคับว่าต้องมาค้าขาย¹⁰

จากประวัติคุณหนูณีทำให้เห็นการช่วยเหลือเกื้อกูลในกลุ่มคนจีน ทำให้คนจีนสามารถตั้งตัวทางด้านเศรษฐกิจได้เร็ว จนถึง การเปลี่ยนแนวคิดในการสร้างฐานะจากการค้าขายมาเป็นการรับราชการ ซึ่งหมายถึงเกียรติยศ ชื่อเสียง และความมั่นคง

เนื่องจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย เพราะหนีความอดอยาก และความวุ่นวายมา แต่ญาติพี่น้องยังคงเดือดร้อนที่เมืองจีน เพราะฉะนั้นจึงถือเป็นภาระที่ชาวจีนเหล่านั้นต้องส่งเงินกลับไปช่วยญาติพี่น้องของตน พร้อมกับส่งข่าวคราวได้ถามทุกข์สุขของกันและกัน โดยจะมีสถานที่ที่รับส่งจดหมายพร้อมเงินไปให้ญาติพี่น้องที่เมืองจีน ที่เรียกว่า “โพยก๊วน”¹¹ และการส่งเงินกลับไปเมืองจีนนี้ ทำให้คนจีนในเมืองจีนอยากเดินทางมาเมืองไทย เพราะความอุดมสมบูรณ์สามารถตั้งตัวได้เร็ว จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนจีนอพยพเข้ามาเมืองไทยไม่ขาดสาย

จากการสัมภาษณ์ คนจีนในร้อยเอ็ดและมหาสารคามเกือบทุกคนรอบครัวได้กล่าวว่าเคยส่งเงินกลับไปให้ญาติที่เมืองจีน บางครอบครัวยังคงส่งเงินและติดต่อกันอยู่ เช่นคุณบุญถิ่น เลี้ยงสมบูรณ์ ส่งเงินกลับไปให้ญาติและมีญาติจากเมืองจีนมาเยี่ยมที่เกษตรวิสัยด้วย¹² บางครอบครัวก็เลิกส่งเงินแล้ว เพราะญาติที่เมืองจีนมีฐานะดีขึ้น แต่ส่วนมาก โดยเฉพาะในรุ่นลูกหลานไม่ได้ส่ง เพราะไม่รู้จักญาติที่เมืองจีน เนื่องจากขาดการติดต่อกัน

1.5 การสร้างฐานะของชาวจีน

จากการที่คนจีนมีอิสระในการเดินทางไปทั่วราชอาณาจักรและอิสระในการประกอบอาชีพตามนโยบายที่ต้องการดึงแรงงานจีนเข้าประเทศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากนั้นคนจีนยังไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่เหมือนคนท้องถิ่น และเสียภาษี หรือผูกปิ่นเกล้า 3 ปีต่อครั้ง เป็นเงิน 4.25 บาท ในขณะที่คนท้องถิ่น ต้องเสียภาษี 4-6 บาทต่อปี¹³ ทำให้คนจีนสามารถประกอบอาชีพค้าขายเพื่อสร้างฐานะของตนได้อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่คนท้องถิ่น เมื่อหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวในช่วงกุมภาพันธ์-พฤษภาคม เป็นช่วงที่ว่างจากทำนา โดยหัวหน้าครอบครัวจะเดินทางไปค้าขาย

¹⁰ สัมภาษณ์นางหนูณี นิยมปราชญ์. อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2544

¹¹ สุชาติดา ตันตสุรฤกษ์. โพยก๊วน การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532): 45-46.

¹² สัมภาษณ์นางบุญถิ่น เลี้ยงสมบูรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2545

¹³ สกินเนอร์. เรื่องเดิม. หน้า 164.

และแลกเปลี่ยนสินค้าที่นครราชสีมา โดยในช่วงแล้งจะสามารถเดินทางด้วยเท้า หรือโดยขบวนเกวียนรอนแรมไปค้าขายยังท้องที่ต่างๆ เพื่อหาเงินมาเสียค่าส่วย หรือเสียเงินแทนการเกณฑ์แรงงานตามหน้าที่ที่มีต่อทางราชการ¹⁴

หลังจากที่การค้าข้าวเฟื่องฟู ชาวจีนซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพทำค้าขาย ได้ค้าขายของป่ากับชาวบ้าน โดยเฉพาะข้าวเปลือก จากสถิติมีการส่งข้าวออกจากภาคอีสานสู่ตลาดกรุงเทพ โดยผ่านเส้นทางรถไฟนี้ ทำให้เห็นการเติบโตทางเศรษฐกิจของอีสาน โดยมีคนจีนเป็นกลไกสำคัญดังตารางนี้

ตารางที่ 4 ปริมาณการส่งข้าวจากภาคอีสานสู่กรุงเทพฯ ช่วง พ.ศ. 2448-2478¹⁵

ปี พ.ศ.	จำนวนข้าว (หาบ)
2448	200,000
2468	1,700,000
2478	4,600,000

1.6 การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับผู้ปกครองในท้องถิ่น

การที่คนจีนสามารถสร้างฐานะได้เร็ว สาเหตุหนึ่งมาจากการได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองในท้องถิ่น ได้แก่เจ้าเมือง เช่นในจังหวัดร้อยเอ็ด ต้นตระกูลอิฐริษฐ์ นายชื่อสวง แซ่ตั้ง จีนโพ้นทะเลเข้ามาในประเทศไทยประมาณ พ.ศ.2398 หลังจากที่อยู่กรุงเทพฯระยะหนึ่ง ได้เดินทางกับเพื่อนมายังอีสาน ผ่านดงพญาไฟ นครราชสีมา สุรินทร์ สุวรรณภูมิ และเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายที่ร้อยเอ็ด เนื่องจากนายชื่อสวง มีความรู้ความสามารถประกอบกับมีบ้านติดกับจวนเจ้าเมือง คือพระยาขัติยวงษา (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) จึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นทีปรักษาของเจ้าเมือง และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าเมืองให้เป็นผู้ผูกขาดต้มเหล้า¹⁶ และกรณีเงินกาสี แซ่เซียว ได้บริจาคข้าว 1

¹⁴ ไพฑูรย์ มีกุล. “สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสาน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2.” รวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับอีสานศึกษา (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม, 2528): 75.

¹⁵ พรณี บัวเล็ก. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ.2457-2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โคกนาฏกรรม. (กรุงเทพ : บริษัทเฟื่องฟ้าพรินต์, 2545) : หน้า 89.

¹⁶ ธาณี พันแสง. “บทบาทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2398-2540 ” (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543): หน้า 37.

เล่าแก่ทางการ จึงได้ ปู่นำเน็จเป็นหลวงนฤกลกิจคดีจีน¹⁷ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ดูแลคนจีนใน ร้อยเอ็ดด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับผู้ปกครองในท้องถิ่นช่วงนี้ จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน จีนกับเจ้าเมือง เช่นการแต่งงาน และการทำคุณประโยชน์ให้เมือง ตัวอย่างที่มหาสารคาม นาย ทองดี อุตถากร คนดีจากเมืองวาปีปทุมได้แต่งงานกับญาแม่แก้วประภา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม เป็นธิดาพระเจริญราชเดช (อุ่น) เจ้าเมืองมหาสารคามคนที่ 3¹⁸ เป็นต้น และจาก ความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนจีนและผู้ปกครองในท้องถิ่น เท่ากับเป็นการเปิดทางให้คนจีนอพยพ เข้ามาอยู่มากขึ้น เพราะความมั่นคงปลอดภัย และความมั่งคั่งจากทรัพยากร จนกลายเป็นชุมชน จีน และมีบทบาทโดดเด่นในเวลาต่อมา อันนำไปสู่การขยายและเติบโตของเมืองในที่สุด

¹⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 38

¹⁸ ประพิศ ทองโรจน์ (บรรณาธิการ). เรื่องเดิม. หน้า 29-32

2. ยุคคนจีนอีสานกับชนบท สร้างทุนในการตั้งเมือง พ.ศ.2470-2503

2.1 จีนอีสาน : ผูกพันกับความเป็นจีน

- การเป็นคน 2 สัญชาติ

ชาวจีนกลุ่มนี้ ส่วนมากจะเป็นลูก หลานชาวจีนอพยพ เกิดและเติบโตในประเทศไทย ได้รับสัญชาติไทยโดยกำเนิด บางคนมี 2 สัญชาติ เนื่องจากประเทศจีน สมัยรัฐบาลชิง ได้ออกพระราชบัญญัติสัญชาติ ในปี พ.ศ.2452 (ค.ศ.1909) ยืนยันหลักการถือสัญชาติตามสายโลหิต (Jus Sanguinis) กล่าวคือ ลูกหลานของพ่อที่เป็นจีนจะมีสัญชาติจีน ทำให้ชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยมีความรักและผูกพันกับประเทศจีนเป็นอย่างมาก จนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องออกพระราชบัญญัติสัญชาติขึ้น ในปี พ.ศ.2456 (ค.ศ.1913) ถือหลักการถือสัญชาติตามสายโลหิตแบบจีน แต่กรณีของคนจีนที่เกิดในเมืองไทย พระราชบัญญัติได้ระบุว่า “คนจีนทุกคนที่เกิดบนพื้นแผ่นดินไทย มีสัญชาติไทย” จากพระราชบัญญัตินี้ ส่งผลให้ลูกหลานจีนมี 2 สัญชาติโดยปริยาย และทำให้คน 2 สัญชาตินี้ต้องสวามิภักดิ์ต่อแผ่นดินจีนและไทย¹⁹ ในขณะที่การปลูกฝังในครอบครัวที่ต้องการให้ลูกเป็นจีน การมีการเรียนการสอนภาษาจีนและเรื่องเกี่ยวกับประเทศจีนในโรงเรียนจีน เป็นต้น

- การเรียนภาษาจีน

เมื่อรัฐบาลไทยเข้มงวดเรื่องการเรียนการสอนภาษาจีน ในขณะครอบครัวจีนต้องการปลูกฝังให้ลูกหลานเป็นจีน โดยผ่านการเรียนการสอนภาษาจีนนั้น จึงทำให้เกิดการเรียนภาษาจีนเป็นกลุ่มๆและการเรียนในโรงเรียนจีน กรณีการเรียนภาษาจีนเป็นกลุ่มๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในอำเภอรอบนอก เช่นอำเภอเกษตรวิสัย มีการเรียนพิเศษเป็นกลุ่มๆ โดยคนที่กลับมาจากประเทศจีนจะเป็นผู้สอนให้ญาติพี่น้องในเมืองไทย การเรียนนี้เรียนเพื่อให้รู้ตัวหนังสือจีนเท่านั้น แต่การฟังและพูด ส่วนมากลูกหลานจีนจะได้รับการฝึกฝนจากครอบครัวอยู่แล้ว การเรียนเป็นกลุ่มนี้ ถ้าจำนวนคนเรียนเกิน 7 คน จะต้องแอบเรียนหรือปิดประตูเรียน เพราะสมัยนั้นถ้าเรียนเกิน 7 คนจะต้องขึ้นทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์²⁰

ส่วนการเป็นโรงเรียนจีน ในอำเภอเมือง ร้อยเอ็ด มีโรงเรียนจีนชื่อ กวงโกะเสวียเซียว ก่อตั้งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2475 และโรงเรียน ฮั่วเจียว ในอำเภอเมือง มหาสารคาม ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2487 เพื่อให้ความรู้แก่ลูกหลานชาวจีน นอกจากนี้บางครอบครัวได้ส่งลูกไปเรียนหนังสือที่

¹⁹ สกินเนอร์. จี.วิลเลียม. เรื่องเดิม. หน้า 167.

²⁰ จากการสัมภาษณ์นางสาวมยุรี ถนัดคำ. จากการสนทนากลุ่มที่โรงแรมตักศิลา วันที่ 24 พฤษภาคม 2546.

ประเทศจีน หรือให้กลับไปอยู่กับญาติพี่น้องของตนที่ประเทศจีน ทำให้ลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทยมีผูกพันกับประเทศจีน และความเป็นจีนมากกว่าความเป็นไทย

นอกจากนี้การรู้ภาษาจีนยังมีความสำคัญกับลูกหลานจีนในยุคนี้ อีก คือการติดต่อทางการค้า เพราะการค้าส่วนใหญ่อยู่ในมือของคนจีน อย่างที่นายกังวาล ตันติพงศ์อนันต์ ศิษย์เก่าโรงเรียนเผยอิง กรุงเทพฯ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ในสมัยนั้นคนไหนไม่รู้ภาษาจีนก็เท่ากับหมดโอกาสที่จะเข้าอยู่ในวงการค้า โดยเฉพาะค้าพืชไร่ที่เห็นชัดว่า ตัวเลขน้ำหนักบนกระสอบยังคงเรียนภาษาจีนเป็นหลัก ดังนั้นการที่พ่อแม่ส่งลูกไปเรียนก็เพื่อให้ทำการค้า มากกว่ารับราชการ “²¹

เพราะฉะนั้นการเรียนภาษาจีนจึงมีทั้งการปลูกฝังความเป็นจีนและเพื่อประกอบการค้า เช่น ตัวอย่างคุณเสรี เชาวรัตน์ เจ้าของร้านจิ๋วเซอร์วิส พ่อเป็นชาวจีนที่มาจากประเทศจีน มาทำการค้าขาย โดยหาซื้อไหม ฝ่าย ข้าวเปลือก ขำลำน้ำพองไปขายขอนแก่น พ่อมีภรรยา 4 คน แม่ตนเป็นคนไทยอยู่ที่บ้านหนองซอน อำเภอเชียงยืน ตนเคยไปเรียนหนังสือที่ประเทศจีน ประมาณ 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2488 ที่กลับมาเพราะ เกิดความวุ่นวายในประเทศจีน เมื่อกลับมาแล้วก็มาค้าขาย โดยขายของเบ็ดเตล็ด ต่อมาลูกชายให้เปลี่ยนมาขายอะไหล่รถ²² หรือคุณนพดล เตชะธวานนท์ และน้องชายเป็นลูกจีนที่เกิดที่เมืองมหาสารคาม แต่ถูกส่งไปเรียนหนังสือ ที่ประเทศจีน โดยอยู่กับลูกพี่ลูกน้อง โดยไปตั้งแต่อายุ 14 ปี แต่อยู่เพียง 4 ปีต้องกลับมาเนื่องจากเกิดสงคราม²³ แต่คนจีนบางครอบครัวก็ส่งลูกไปเรียนการค้า และหัดภาษาจีนกับคนรู้จักที่อุบลราชธานี เช่นคุณเศกสิทธิ์ กิจเวโรจน์ ไปฝึกงานการค้าขายกับหลงจู ที่เคยมาค้าขายที่โพทอง โดยเป็นจับกังและหัดภาษาจีน²⁴ เป็นต้น

- ความตื่นตัวทางการเมืองในประเทศจีน

ความรู้สึกชาตินิยมของชาวจีนในช่วงนี้ จะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศจีน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในช่วงปี พ.ศ.2468-2492 ชาวจีนในประเทศไทยและชาวจีนในอีสานได้แบ่งเป็นพรรคแบ่งพวกตามการ

²¹ สุปรานี คงนิรันดรสุข. “ลวดลายมังกร ‘โรงเรียนจีน’ “. ผู้จัดการรายเดือน 11, (ธันวาคม 2536) : หน้า160.

²² จากการสัมภาษณ์นายเสรี เชาวรัตน์. อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2545

²³ จากการสัมภาษณ์นาย นพดล เตชะธวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2545

²⁴ สัมภาษณ์นายเศกสิทธิ์ กิจเวโรจน์ อำเภอโพทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2545

เมืองในประเทศจีน แต่การจัดตั้งสมาคมของกลุ่มนิคมคอมมิวนิสต์ไม่ประสบความสำเร็จในเขต
นอกกรุงเทพฯ ต่างกับกลุ่มก๊กมินตั๋งที่มีสาขาอยู่หลายแห่ง²⁵ เช่นการตั้งสาขาของสมาคมจุฬวา
ของพรรคก๊กมินตั๋ง ที่จังหวัดหนองคาย²⁶ และสมาคมหัวเฉียวกงสัว (หอประชุมสาธารณะ) ที่
ร้อยเอ็ดและมหาสารคาม โดยสมาคมนี้ได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของก๊กมินตั๋ง ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ
พ.ศ.2489-2490²⁷

ตัวอย่างการรวมกลุ่มของคนจีนในร้อยเอ็ดจะมีอยู่ 2 กลุ่มคือ ฮั่วเฉียวกงสัว เป็นกลุ่มก๊ก
มินตั๋ง หรือกลุ่มนิคมนายพลเจียงไคเช็ค ซึ่งส่วนมากจะเป็นจีนสูงอายุหรือจีนเก่าในร้อยเอ็ด กับ
กลุ่มฮั่วเฉียวกงหวย เป็นกลุ่มนิคมเหมาเจ๋อตุง หรือกลุ่มนิคมคอมมิวนิสต์ พวกนี้จะเป็นพวกจีน
ใหม่ที่ย้ายมาจากกรุงเทพฯ แต่ในร้อยเอ็ดทั้ง 2 กลุ่มนี้ไม่เคยทะเลาะวิวาทกัน ต่างกลุ่มต่างทำกิจ
กรรมของตน และแต่ละกลุ่มจะรู้ว่าใครอยู่กลุ่มไหน เช่น กลุ่มฮั่วเฉียวกงสัวก็จะบอกลูกหลานตน
ว่า ฝ่ายตรงข้ามเป็นพวกหัวรุนแรง พวกคอมมิวนิสต์ และไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น
กลุ่มฮั่วเฉียวกงสัว หรือกลุ่มก๊กมินตั๋งในร้อยเอ็ดนี้มีผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งของกลุ่ม คือนายกิมฮง
เกษมทรัพย์ พ่อของดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ผู้แปลลัทธิไตรประชา และรัฐธรรมนูญ 5 อำนาจ ของดร.
ขุนยัดเสน นอกจากนี้บุตรชายคนโตของนายกิมฮง ยังได้ร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลของนายพลเจียง
ไคเช็ค และต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดหนึ่งในได้วันด้วย²⁸

ส่วนในอำเภอรอบนอกนั้น เนื่องจากมีคนจีนอยู่ไม่มากจึงไม่มีการรวมกลุ่ม แต่จะเป็น
ลักษณะความนิยมมากกว่า ซึ่งความนิยมเข้ากับกลุ่มการเมืองไหน ขึ้นอยู่กับการเป็นลูกค้าร้าน
ไหนในเมือง ถ้าร้านค้าในเมืองนิยมกลุ่มก๊กมินตั๋ง คนจีนในอำเภอรอบนอกก็ไปซื้อสินค้าร้านนั้น
เป็นประจำ ก็จะนิยมกลุ่มการเมืองนั้นตามไปด้วย เช่นคนจีนในอำเภอพนมทอง²⁹ เป็นต้น

เมื่อประเทศจีนถูกญี่ปุ่นบุกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวจีนในประเทศไทยได้ร่วมกัน
ประท้วงญี่ปุ่น ทั้งคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น ลอบทำร้ายชาวญี่ปุ่น จนทำให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิด
ความขัดแย้งกันเอง คือกลุ่มที่ค้าขายกับญี่ปุ่น จะถูกลอบทำร้าย กับกลุ่มต่อต้านญี่ปุ่น เหตุการณ์นี้

²⁵ สกินเนอร์. จี.วิลเลียม. เรื่องเดิม. หน้า 297

²⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 294.

²⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 297.

²⁸ จากข้อมูลของนายวีระ วุฒิจำนงค์ ในการสนทนากลุ่มผู้รู้ในจังหวัดร้อยเอ็ดและ
มหาสารคาม ที่โรงแรมตักศิลา วันที่ 24 พฤษภาคม 2546.

²⁹ จากข้อมูลของนายน้อย โพดาพล ในการสนทนากลุ่มผู้รู้ในจังหวัดร้อยเอ็ดและ
มหาสารคาม ที่โรงแรมตักศิลา วันที่ 24 พฤษภาคม 2546.

คนจีนในอำเภอเมืองมหาสารคามได้ร่วมประท้วงด้วย จากการการสัมภาษณ์คุณนพดล เตชะธวานนท์ ว่าในสมัยนั้นมีการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ โดยคนจีนทุกคนต้องร่วมใจกัน และจะมีองค์กรใหญ่ในกรุงเทพฯ ส่งสายลับมาบอกให้ทำอะไรบ้าง ซึ่งมหาสารคามเป็นสาขาย่อยของเขา สินค้าญี่ปุ่นจะไม่มีใครแตะต้องเลย ถ้าใครแตะต้องก็จะเป็นอันตราย ส่วนพ่อค้าที่มีสินค้าญี่ปุ่นอยู่ก็จะเก็บเข้าหลังร้าน ไม่มีการซื้อขาย³⁰ แต่ในขณะเดียวกันในบางพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในกระแสการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นมากนัก จึงมีการแอบซื้อขายหลังร้าน หรือซื้อขายตอนกลางคืน ทำให้สินค้ามีราคาแพง และพ่อค้าที่เก็บตุนสินค้าญี่ปุ่นต่างร่ำรวยจากสถานการณ์นี้เป็นจำนวนมาก³¹

- การแสดงความเป็นจีนทางวัฒนธรรม

นอกจากทางด้านการเมืองแล้ว ทางด้านความเชื่อของลูกหลานจีนที่เกิดในประเทศไทยยังได้สะท้อนถึงการสร้างความเป็นจีนได้ชัดเจนมากขึ้น เช่นการบูรณะศาลเจ้า อำเภอเมืองมหาสารคามได้สร้างศาลเจ้าพ่องามเมืองขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2470 ซึ่งของเดิมเป็นศาลไม้ (เก้งจีน) ซึ่งคนจีนในมหาสารคามได้บอกว่าเทพปูนเถ่ากง-ม่า ของพวกตนนั้นอัญเชิญมาจากเมืองจีนเช่นเดียวกับที่อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และบางแห่งได้มีการจัดประเพณีงานจี่วขึ้นเป็นครั้งแรก ได้แก่ที่อำเภอเมือง ร้อยเอ็ด ได้จัดตั้งกรรมการจัดงานจี่วขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ.2489 การคัดเลือกกรรมการจัดงานจี่ว หรือกรรมการศาลเจ้าของอำเภอเมืองร้อยเอ็ดนี้ จะใช้วิธีจับสลาก โดยให้ผู้อาวุโส ใช้ตะเกียบคีบรายชื่อร้านค้าที่ต้องการสมัครเป็นถ่านี่ ซึ่งจะคีบรายชื่อต่อหน้าเทพปูนเถ่ากง-ม่า จากนั้นก็จะคีบได้ว่าได้หรือไม่ได้ในอีกกระป๋องหนึ่ง เพื่อให้แน่ชัดว่าบุคคลนั้นหรือร้านนั้นได้รับอนุญาตจากปูนเถ่ากง-ม่าให้ร่วมจัดงานจี่วในปีนี้ได้ ซึ่งก็แล้วแต่ความโชคชะตาของแต่ละคน เมื่อใครได้เป็นกรรมการแล้วจะต้องเว้นการสมัครเข้าร่วมจัดอีกเป็นเวลา 3 ปี ปัจจุบันในแต่ละปีจะมีกรรมการศาลเจ้าในอำเภอเมืองร้อยเอ็ด 60 คน และมีที่ปรึกษาในการจัดงาน 9 คน ซึ่งเป็นคนที่ในอำเภอร้อยเอ็ดให้การยอมรับ เพราะเชื่อว่าถ้าได้ร่วมจัดงานจี่ว เทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะให้ความคุ้มครองตนและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ

ในอำเภอเมืองมหาสารคาม ได้จัดประเพณีงานจี่วขึ้นครั้งแรก เมื่อประมาณ พ.ศ.2500 โดยในปัจจุบันมีการแบ่งกรรมการเป็น 5 ชุดและให้ผู้อาวุโสจับสลากต่อหน้าเทพปูนเถ่ากง-ม่าว่า

³⁰ จากการสัมภาษณ์นาย นพดล เตชะธวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2545.

³¹ จากการสัมภาษณ์นางหนูณี นิยมปราชญ์ จากการสนทนากลุ่มที่โรงแรมตักศิลา วันที่ 24 พฤษภาคม 2546.

ใครจะอยู่เผ่านั่งชุดไหน เผ่านี้จะผลัดเวียนกันจัดงานจ๊ว ปัจจุบันเผ่านี้แต่ละชุดมีประมาณ 50 คน และการเข้าเป็นเผ่านี้ไม่ต้องจับสลากเหมือนแต่ก่อน

ส่วนในต่างอำเภอชาวจีนที่เข้าไปอยู่อาศัยได้นำของเช่นไห้ว (ของไห้วเจ้า) ไปไห้วศาลปู่ตา ที่คนท้องถิ่นนับถือ เช่นอำเภอโพธิ์ทอง ชาวจีนไปไห้วเจ้าปู่กุดเป่ง , อำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอสุวรรณภูมิ คนจีนไปไห้วศาลเจ้าพ่อหลักเมือง , อำเภอบรบือ คนจีนไปไห้วศาลเจ้าปู่จุ่มคำ , อำเภอวาปีปทุม คนจีนไปไห้วศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ เป็นต้น เช่นในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ชาวจีนได้รวมตัวกันตั้งเป็นคณะกรรมการงานจ๊ว และจัดแสดงจ๊วเพื่อสักการบูชาเจ้าพ่อหลักเมือง โดยการจัดงานจ๊วนี้จัดครั้งแรก เมื่อปีพ.ศ.2503 ที่สุวรรณภูมินี้มีเผ่านี้ชุดเดียว เป็นคนจีนที่ค้าขายมา รวมกันจัดงานจ๊วถวายเจ้าพ่อหลักเมือง หลังจากนั้นก็จัดติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การจัดงานจ๊วครั้งแรกจัดที่บริเวณถนนประดิษฐ์ยุทธการ ซึ่งเป็นถนนสายการค้าในยุคนั้น

จากการสังเกตและสอบถาม การจัดงานจ๊วเพื่อแสดงความเคารพศรัทธาเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกตนนับถือนั้น ล้วนเกิดขึ้นในช่วงของชาวจีนรุ่นที่ 2 ทั้งสิ้น โดยรุ่นนี้จะเป็นรุ่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในชุมชนของตนแล้ว และเป็นรุ่นที่เกิดในท้องถิ่นนั้น นอกจากนี้ยังเป็นรุ่นที่เริ่มมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และกล้าที่จะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของตนออกมา

2.2 การเข้าสู่ชนบทของคนจีน

- การสร้างถนน

ประมาณ ปี พ.ศ.2470 การค้าเบ็ดเตล็ด และการรับซื้อข้าวรายย่อยเฟื่องฟู ทำให้คนจีนเริ่มหันมาทำธุรกิจโรงสีเอง³² และรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวจีนที่อยู่ต่างอำเภอ โดยในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการสร้างโรงสีแห่งแรกขึ้นประมาณ ปี พ.ศ.2470 ต่อมาได้มีการสร้างโรงสีตามริมแม่น้ำชี เช่นโรงสีรัตนผลที่ทำสะพาน ในปี พ.ศ.2472 และ พ.ศ.2492 มีโรงสีไฟที่ทำประทาย เป็นต้น ประกอบกับช่วงนี้เส้นทางรถไฟมาถึงขอนแก่น พ.ศ.2476 และมีการสร้างถนนเชื่อมระหว่างอำเภอและจังหวัด และมีรถประจำทางวิ่งรับส่งคนและสินค้ามากขึ้น ทำให้การขนส่งโดยเฉพาะข้าวเปลือกมีความสะดวก รวดเร็วขึ้น เมืองได้ขยายและเติบโตไปตามการคมนาคมที่สะดวก รวดเร็วขึ้น เช่น ปี พ.ศ.2479 มีรถประจำทางวิ่งระหว่างร้อยเอ็ด-กรุงเทพฯ, ร้อยเอ็ด-บ้านไผ่, ร้อยเอ็ด-อุบล, ร้อยเอ็ด-สุวรรณภูมิ, ร้อยเอ็ด-วาปีปทุม ทำให้คนจีนเข้ามาประกอบอาชีพในต่างอำเภอกันมากขึ้น โดยส่วนมากย้ายมาจากจังหวัดอื่น ในช่วงนี้ถนนได้กลายเป็นหัวใจของการเดินทาง โดยผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด นายจรินทร์ สุวรรณธาดา, นายฉันท จันทชุม นายนิวัฒน์ พูนศรี ศรีสุวรรณนท์ ได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อขอแบ่งงบประมาณของปี 2496 มาสร้างทางสายย่อยให้จังหวัด

³² พรณี บัวเล็ก. เรื่องเดิม. หน้า 164

ได้แก่สายร้อยเอ็ด-พนมไพร,สายเสลภูมิ-วาง และสายร้อยเอ็ด-กาฬสินธุ์ ซึ่งมีรูปทางเดิมอยู่แล้ว และทางสายนี้พ่อค้าประชาชนเดินทางไปมาค้าขายกันมาก³³

นอกจากนี้โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ปีพ.ศ.2504 ได้เร่งสร้างและบูรณะทางหลวงหลายสาย โดยขอความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น โครงการบูรณะทางสายชนบท-บ้านไผ่-มหาสารคาม-ร้อยเอ็ด-อุบล ระยะทางยาว 289 X 860 ก.ม. เป็นเงิน 69,000,000 บาท ทางกระทรวงคมนาคมได้เสนอต่อ กระทรวงเศรษฐกิจ เพื่อขอความช่วยเหลืองบประมาณจากต่างประเทศ³⁴

จากการสร้างและปรับปรุงถนน ทำให้การเดินทางระหว่างเมืองกับชนบทสะดวกขึ้น เป็นผลต่อการอพยพเข้า-ออกของทั้งคนจีนและคนท้องถิ่น

ตัวอย่าง ตระกูลคุณพวงเพ็ญ วรกาญจน์บุญ ย้ายจากยโสธร เข้ามาอยู่อำเภอนมไพร ประมาณ พ.ศ.2473 โดยก่อนหน้านี้เคยมีกิจการวัดกุ้อสร้างที่ยโสธร และเข้ามาทำต่อที่อำเภอนมไพร พร้อมกับรับซื้อของป่าด้วย และตระกูลคุณเสียม วิชญชีวินทร์ เริ่มจากการค้าขายสินค้า เช่น พริก ปลาย ปลาที่อำเภอกุสุมาลย์ มหาสารคาม ประมาณ พ.ศ.2482 พอมีทุนก็รวมทุนกับเพื่อนซื้อข้าวล่องขายตามลำน้ำชี มีปัญหาเรือแตกบ่อย จึงเปลี่ยนมาค้าปอ ส่งไปขายที่ขอนแก่น โดยพ่อจะค้าปอ ส่วนแม่ ขายของเบ็ดเตล็ด มีเสื้อผ้า เครื่องบวช เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีตระกูลเอี่ยมศรีสกุล ได้สร้างฐานการเป็นนักการเมืองท้องถิ่น อำเภอนมไพร โดยตระกูลย้ายมาจากยโสธร หรือตระกูลด้นยั้งตระกูล แห่งอำเภอนมไพร ที่บรรพบุรุษสร้างฐานในอำเภอนมไพร จนลูกหลานสานต่อจนถึงระดับการเมือง ซึ่งมีทั้งการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น โดยชาวจีนเหล่านี้ส่วนมากเริ่มต้นจากการค้าขายเบ็ดเตล็ด เมื่อมีทุนก็ได้ปรับเปลี่ยนกิจการ ตัวอย่างของตระกูลด้นยั้งตระกูล ได้เปลี่ยนกิจการของบรรพบุรุษเป็นรับเหมาก่อสร้างและขายวัสดุก่อสร้าง ซึ่งทำให้มีการสะสมทุน คนรู้จัก จนนำไปสู่การสร้างฐานคะแนนเสียงในอนาคต³⁵

หลังจากที่การค้าภายในและต่างอำเภอเจริญมากขึ้น ทำให้ความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือยมีสูงขึ้น โดยมีคนจีนเป็นผู้นำสินค้าเหล่านี้เข้ามา โดยเฉพาะในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สินค้าตะวันตก และญี่ปุ่นเข้ามาในเมืองไทยมาก ตัวอย่างเช่นนายเตียงเส็ง นำเสื้อผ้าสำเร็จรูปยี่ห้อ

³³ เอกสารกระทรวงคมนาคม. เลขที่แฟ้ม คค.0202.8.4/18 เรื่องของงบประมาณสร้างทางหลวงจังหวัดร้อยเอ็ด.

³⁴ เอกสารกระทรวงคมนาคม. เลขที่แฟ้ม คค.0202.8.7/171 เรื่องการดำเนินการช่วยเหลือเกี่ยวกับการสร้างทางในภาคอีสาน (พ.ศ.2498-2501)

³⁵ จากการสัมภาษณ์นายสุรทิน ด้นยั้งตระกูล. อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2544.

นพรัตน์ และน้ำมันใส่ผมเข้ามาขายในเมืองร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ.2470 นายสุน นายกิมก่าย ขายของป่า อานม้า น้ำหอม เครื่องแก้วเจียระไน ในเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2470 และเมื่ออำเภอรอบนอกเจริญมากขึ้นจากการค้าข้าว ส่งผลให้อำเภอเมืองที่เป็นทางผ่านเกิดการขยายตัวตามไปด้วย จนทำให้เกิดกิจการใหม่ๆ เช่นโรงแรม ขึ้น เช่นการเกิดขึ้นของโรงแรมศรีเกษม เป็นแห่งแรกในร้อยเอ็ด พ.ศ.2470 ของนายกิมฮง เกษมทรัพย์ พ่อของอาจารย์ปรีดี เกษมทรัพย์ คหบดีของเมืองร้อยเอ็ด และโรงแรมสุริยา เป็นของนายมานิต มาศเกษม ประมาณ พ.ศ.2471 เป็นต้น

เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ธุรกิจค้าข้าวเริ่มซบเซา เนื่องจากการแข่งขันสูง เกิดโรงสีย่อยตามหมู่บ้าน ประมาณ พ.ศ.2494 ทำให้คนจีนรายย่อยไม่สามารถรับซื้อข้าวเปลือกมาขายยังโรงสีในเมืองได้อีก จึงต้องปรับเปลี่ยนการค้า มาเป็นการค้าขายสินค้าเฉพาะอย่าง ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพ นครราชสีมา บ้านไผ่ โดยสินค้าเหล่านี้จะเป็นสินค้าต่างประเทศ เช่น ยาจักรยานยนต์ ตัวอย่างร้านชัยแสงยนต์เปิดจำหน่ายรถจักรยานยนต์เป็นร้านแรกในอำเภอเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2493 โดยนำเข้าจากประเทศญี่ปุ่น ร้านฮีสงเปิดจำหน่ายรถจักรยานยนต์ เป็นร้านแรก ในมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ.2501 ร้านเหล่านี้เปลี่ยนจากการขายของเบ็ดเตล็ดมาเปิดร้านขายของเฉพาะอย่าง แต่มีสินค้าหลายยี่ห้อ ให้ลูกค้าได้มีโอกาสเลือกสินค้าได้ตามต้องการ มากกว่าการค้าขายแบบเดิมที่นิยมขายของหลายๆอย่างในร้านเดียวกัน แต่มีสินค้าในแต่ละชนิดให้เลือกได้น้อย การเปิดร้านขายยาเฉพาะขึ้นมา เช่นการเปิดร้านขายยาคังเล่งตึ้ง ในอำเภอเมือง ร้อยเอ็ด เมื่อ พ.ศ.2502 และร้านขายยาวิระภัสซ ในอำเภอเมือง ร้อยเอ็ด เมื่อ พ.ศ.2505 เป็นต้น

นอกจากนี้สถานการณ์หลังสงครามอินโดจีน ในปี พ.ศ.2497 ทำให้รัฐบาลไทยเกรงกลัวภัยคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในเขตภาคอีสาน และสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำค่ายโลกเสรีได้ให้การความช่วยเหลือเงินเพื่อสร้างถนนทางหลวงเข้าสู่อีสาน โดยทางหลวงสายแรกที่สหรัฐอเมริกาช่วย คือ ถนนมิตรภาพที่เชื่อมกรุงเทพกับนครราชสีมา ในปี พ.ศ.2498-2499 และจากนั้นก็ยังมีถนนทางหลวงผ่านจังหวัดต่างๆมากขึ้นในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีถนนสายย่อยที่เป็นลูกรัง เช่นมีการสร้างถนนจากอำเภอท่าพระ ขอนแก่น-มหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ.2501-2502 ทำให้สะดวกในการเดินทางและการขนส่งสินค้า

- การเติบโตของการค้าของป่า

คนจีนบางคนออกจากชนบท เพื่อเข้ามาประกอบอาชีพในเขตเมือง แต่บางคนปรับเปลี่ยนธุรกิจจากการค้าข้าวมาเป็นรับซื้อของป่าชนิดอื่น เช่น คุณสงวน ศิริเกษมทรัพย์ เข้ามาอยู่ที่อำเภอบรบือกับพ่อแม่ ตั้งแต่พ.ศ.2482 โดยนำของไปขายตามหมู่บ้าน และรับซื้อของป่าจากชาวบ้าน จนเมื่อผ้าขาดตลาด เนื่องจากสงคราม ไม่สามารถนำเข้าผ้าจากต่างประเทศได้ ทำให้ผ้าฝ้ายเป็นที่ต้องการของตลาด ตนได้เข้าขอซื้อผ้าขาว (ทำจากฝ้าย)จากชาวบ้าน ตอนแรกชาวบ้านก็ไม่อยากขาย เพราะต้องเก็บไว้ใช้ แต่เมื่อเข้าไปพูดคุยชักแม่น้ำทั้งห้า ชาวบ้านถึงยอมขาย ในช่วงนั้นมี

คนเข้าไปซื้อผ้าจากชาวบ้านมาก ชาวบ้านจะขายให้กับคนที่ให้ราคาดีที่สุด หลังจากได้ผ้าแล้วก็จะนำไปขายที่บ้านไผ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้าในขณะนั้น ได้กำไรกิโลกรัมละ 5-10 สตางค์ ตนรับซื้อผ้าขาวจกต่างประเทศเข้ามาขายได้จึงเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น³⁶ ความต้องการผ้าขาวที่ทำจากฝ้าย ทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกฝ้ายเพิ่มขึ้น โดยประมาณ พ.ศ.2493 มหาสารคามมีการปลูกฝ้ายจากเดิม 2,575 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 20,362 ไร่ ส่วนร้อยเอ็ด ปลูกฝ้ายจากเดิม 1,592 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 8,757 ไร่³⁷

หลังฝ้ายซบเซาไม่นาน ประมาณ พ.ศ.2500 ความต้องการปอก็เข้ามาแทนที่ ทำให้พื้นที่การปลูกข้าวลดลง โดยชาวบ้านหันมาปลูกปอเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากปอมีราคาสูง ความต้องการปอมีต่อเนื่องจนถึงประมาณปลายทศวรรษ 2500 เพราะสงครามอินโดจีน และบังกลาเทศผู้ผลิตปอรายใหญ่ประสบปัญหาภัยธรรมชาติ ทำให้ภาคอีสานเพิ่มพื้นที่การปลูกปอจากเกือบศูนย์มาเป็น 2.5 ไร่ ในทศวรรษ 2510³⁸

การเฟื่องฟูของปอ ทำให้พ่อค้าชาวจีนหันมาซื้อขายปอมากขึ้น โดยบางปีปอขาดตลาด พ่อค้าที่มีสินค้าก็สามารถขายปอได้ในราคาสูงถึงกก.ละ 1 บาท ในขณะที่ซื้อปอมา กก.ละ 5-10 สตางค์ จึงทำให้พ่อค้าบางคนมีฐานะร่ำรวยจากการขายปอในปีนั้น ซึ่งนายสงวน ได้เล่าเรื่องสถานการณ์การซื้อขายปอในช่วงประมาณ ปี พ.ศ.2501 ว่าบางคนร่ำรวย ได้เงินหลายแสนบาท ซึ่งสมัยนั้นนับว่ามาก เพราะความเฮง เนื่องจากช่วงนั้นราคาปอตกมาตลอด พ่อค้าบางคนไม่กล้าเก็บปอไว้ในโกดังนาน จึงปล่อยขาดในขณะที่ราคาต่ำ แต่บางคนก็ไม่ขาย เมื่อมีคนขายให้ในราคาต่ำมากก็ซื้อเก็บเอาไว้ ไม่มีใครรู้ว่าราคาจะขึ้นเมื่อไร พอปีต่อมา ราคาปอขึ้น และขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากคนปลูกปอน้อยลง แต่ตลาดปีนั้นต้องการปอมาก พ่อค้าที่เก็บปอไว้มาก ก็ร่ำรวยภายในพริบตา³⁹

นอกจากความโชคดีในการค้าพืชไร่แล้ว รัฐบาลยังได้สร้างแรงฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในประเทศหลังสงครามโลกด้วย ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เร่งพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการ

³⁶ จากการสัมภาษณ์นายสงวน ศิริเกษมทรัพย์. อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2545.

³⁷ สุวิทย์ ธีรศาสน์ และคณะ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจกลุ่มแม่น้ำชีตั้งแต่ พ.ศ.2475-2528. (ขอนแก่น : ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528) : หน้า 146.

³⁸ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์, 2539) : หน้า 91.

³⁹ จากการสัมภาษณ์นายสงวน ศิริเกษมทรัพย์. อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2545 .

สนับสนุนนักธุรกิจซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนให้มีความคล่องตัวในการทำธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ในปี พ.ศ.2502 และปี พ.ศ.2503 ได้ผ่านพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมการลงทุน ซึ่งให้สิทธิพิเศษทางด้านภาษีทั้งนักลงทุนในประเทศและต่างประเทศด้วย ทำให้เมืองมีการขยายตัวในเวลาต่อมา⁴⁰

-การระดมเงินต่อทุน

ก.การเล่นแชร์

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ธนาคารยังไม่ได้เข้ามาในอำเภอต่างๆ ในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม เมื่อคนจีนจะลงทุนเปิดกิจการใหม่ และขยายกิจการจำเป็นต้องใช้เงิน โดยเงินลงทุนส่วนหนึ่งได้มาจากการค้า นอกจากนั้นคนจีนยังมีวิธีการระดมเงินเพื่อเป็นการสร้างทุนในการประกอบอาชีพอีก คือการเล่นแชร์ แชร์นี้เริ่มมีการเล่นกันมากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ จุดประสงค์ในการเล่นเพื่อหาเงินทุนในการประกอบกิจการที่ตนต้องการ โดยแชร์ หมายถึงการลงหุ้นเป็นจำนวนเงินและตามวาระที่กำหนดและประมาณว่าจะให้ดอกเบี่ยเท่าไร ผู้ลงหุ้นที่ให้ดอกเบี่ยสูงสุดจะได้รับเงินก่อน ประมาณลักษณะนี้หมุนเวียนกันไปจนครบจำนวนผู้เล่น⁴¹ การเล่นแชร์ของกลุ่มพ่อค้าในช่วงนี้ ส่วนมากจะเล่นแชร์ดอกหัก

ตัวอย่างเช่นนายคิมฮ้อ แซ่ตั้ง เจ้าของร้านฮ.ไทยพาณิชย์ ขายหัวอาหารและรับซื้อข้าวเปลือก ของอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคามได้กล่าวถึงการระดมเงินทำธุรกิจด้วยการเล่นแชร์ว่ากลุ่มพ่อค้าในตลาดจะรวมตัวกันตั้งวงแชร์เป็นกลุ่มๆ ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง แล้วแต่ยอดเงินที่เก้า (เท่า) หรือหัวหน้าแชร์ต้องการ ก่อนจะตกลงใจเล่น ผู้ที่จะเล่นจะต้องดูความน่าเชื่อถือ ความซื่อสัตย์ของหัวหน้าแชร์ ว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหน ผู้ที่ร่วมเล่นเป็นอย่างไร แชร์ที่นิยมเล่น คือแชร์ดอกหัก

ลักษณะการเล่น สมมติว่ามีผู้เล่นทั้งหมด 10 คนลงหุ้นคนละ 500 บาท ประมูลแชร์ทุกเดือน ถ้าแชร์จะได้เงินเต็มจำนวนคนที่ลงหุ้น คือ 5,000 บาท พอเดือนต่อไป ผู้เล่นอีก 9 คน ใครต้องการเงินก็จะประมูลกันด้วยดอกเบี่ย ใครให้ดอกสูงสุดคนนั้นก็จะได้เงินนั้นไป สมมุติ นายก.ให้ดอกสูงสุด คือ 80 บาท ลูกแชร์คนอื่นๆ เรียกว่าแชร์เป็นจะจ่ายให้คนที่ประมูลได้ หุ้นละ 420 บาท พอเดือนต่อไป นาย ก.ซึ่งประมูลไปแล้ว จะไม่มีสิทธิประมูลอีก เรียกแชร์ตาย จะต้องจ่ายเงินให้วงแชร์ 500 บาทเต็ม พอเดือนต่อมา นาย ข. ประมูลได้ โดยให้ดอก 50 บาท ลูกแชร์คนที่ยังไม่ได้

⁴⁰ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เรื่องเดิม. หน้า 218

⁴¹ พิชัย นิลทองคำ. แนวคิดหลัก วิถีปฏิบัติและปัญหา การดำเนินคดีแพ่ง-อาญา แชร์-เบี่ยหวย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: บริษัทอทตยา จำกัด, 2541) : หน้า 35.

ประมุขจะจ่ายเงินให้นาย ข. หุ่นละ 450 บาท เป็นอย่างนี้เรื่อยไปจนครบจำนวนคน คนสุดท้ายไม่ต้องประมูลเสียดอก จะได้เงินเต็ม 5,000 บาท⁴² เป็นต้น

การเล่นแชร์ของคนจีนนั้น บางคนนำเงินไปลงทุนทำธุรกิจ บางคนไปขยายกิจการต่อ หรือซื้อสินค้าเข้าร้าน เป็นการขยายทุนโดยยืมเงินของคนอื่น และจ่ายดอกเบี้ยเป็นการตอบแทน การเล่นแชร์เริ่มลดน้อยลงหลังจากที่มีธนาคารเข้ามาในอำเภอต่างๆ ประมาณทศวรรษ 2520 และการควบคุมการเล่นแชร์ในรูปของธุรกิจ ของพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ.2534

ข.การขายเลข (หอย)

หอย คือการพนันชนิดหนึ่ง เดิมใช้ออกเป็นตัวหนังสือ (ปาก) และหมายถึงสลากกินแบ่งด้วย หอยมีเล่นมานานแล้ว คือหอยก ข เป็นการเสี่ยงทายจากตัวอักษร ใครทายถูกก็ได้เงิน 30 หรือ 40 เท่าจากเงินที่ลงทุนไป ต่อมารัฐสั่งห้ามและถูกยกเลิกไป เมื่อรัฐบาลตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล เมื่อประมาณพ.ศ.2482 และได้ออกสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้น ต่อมาได้มีบุคคลบางกลุ่มนำวิธีการแบบหอยก ข มาใช้ แต่ลักษณะต่างกัน คืออาศัยตัวเลข ทำรางวัลของสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นเกณฑ์แห่งการเสี่ยงทาย แต่เมื่อกฎหมายไม่ได้เปิดโอกาสให้เล่น จึงต้องมีการหลบๆซ่อนๆ ในการเล่น ที่รู้จักกันว่า“หอยใต้ดิน”⁴³

จากการสัมภาษณ์คุณสงวน ศิริเกษมทรัพย์ ได้เล่าว่าในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีการขายเลข (หอยใต้ดิน) กันมาก่อนปี พ.ศ.2490 และตนเคยขายเลขในช่วงก่อนปีพ.ศ.2500 โดยขายให้คนในตลาดและคนตามหมู่บ้าน นอกจากขายแล้วตนก็ซื้อด้วย คุณสงวนเล่าว่าเวลาเลขออกลุ้นจนเหงื่อแตก ขายเลขขาดทุนบ้าง ได้กำไรบ้าง เวลาเสียก็เสียไม่มาก ถึงเสียก็ไม่เดือดร้อน เพราะมีเงินสำรองอยู่ เวลาได้กำไรได้ประมาณ 50,000-60,000 บาท ก็นำเงินส่วนนี้ไปซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้านไปขายต่อที่โรงสี โดยซื้อข้าวมา 45 สตางค์ และขาย 75 สตางค์ เงินที่ได้มาก็นำไปซื้อข้าวเปลือกจากหมู่บ้านอีก⁴⁴

การระดมเงินหรือการสะสมทุนจากการเล่นแชร์และขายหอยของคนจีน จึงเป็นการระดมเงินที่สำคัญที่ทำให้คนจีนสามารถขยายหรือสร้างธุรกิจการค้าของตนให้มั่นคงได้อย่างดี จนทำให้เมืองมีการขยายและเติบโต โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ

⁴² จากการสัมภาษณ์นายคิมฮ้อ แซ่ตั้ง. อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2546

⁴³ พิชัย นิลทองคำ. เรื่องเดิม. หน้า 62.

⁴⁴ จากการสัมภาษณ์นายสงวน ศิริเกษมทรัพย์. อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2545.

- ความพึงพาระหว่างกันของคนจีนและคนท้องถิ่น

คนจีนที่เข้ามาอยู่ร้อยเอ็ด และมหาสารคามส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายของเบ็ดเตล็ด เมื่อมีการค้าเกิดขึ้นมาก ทำให้มีการแข่งขันกันหาลูกค้า วิธีการหนึ่งคือรักษาลูกค้าขาประจำ ซึ่งเป็นที่มาที่ทำให้คนจีนและคนท้องถิ่นรักใคร่ผูกพันกัน บางครอบครัวถึงขั้นผูกเสี่ยวก็มี เช่นครอบครัวคุณนพดล เตชะสุวรรณนท์ ได้เล่าถึงการค้าในสมัยก่อนว่า “สมัยผมเด็กๆที่บ้านผมขายเครื่องบวช เราต้องสนิทกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านถึงขั้นผูกเสี่ยวกัน เรียกว่าพ่อเสี่ยว เพราะเวลาที่ลูกบ้านเขาต้องการเครื่องบวช เขาจะมาหาเราแน่นอน อย่างที่บ้านผม พ่อใหญ่พัน พ่อเสี่ยวผม เวลาเขามาซื้อของ เขาก็จะมากินเหล้ากับเตี้ยผม ที่บ้านผมก็เลี้ยงข้าว พอซื้อแล้วก็ยังลดราคาให้อีก เมื่อเขา มาซื้อของกับเรา เราก็กินเขาว่าเขามีข้าวเหลือกินไหม ถ้ามีก็มาขายให้เรา เรารับซื้อ ก็กลายเป็น การติดต่อค้าขายกันไปด้วย ทำให้เราสนิทสนมกัน ” และเมื่อถามว่าเมื่อลดราคาสินค้า แถมยัง เลี้ยงอาหารอีก คนจีนจะมีกำไรในการค้านั้นหรือ คุณนพดลได้กล่าวว่า พ่อค้าได้คำนวณแล้วว่าให้ อย่างไรก็ไม่ขาดทุน⁴⁵ นอกจากนี้ยังสามารถผูกใจลูกค้า และยังทำธุรกิจกับลูกค้าต่อได้อีก ซึ่งลูกค้า นั้นก็พอใจ เพราะเขาสามารถขายของป่ากับเราได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนท้องถิ่น จึงอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพา กัน บางครอบครัวสนิทสนมกันมากถึงขั้นคนท้องถิ่นนำลูกมาฝาก ให้ทำงาน หรือพักอาศัยเพื่อเรียนหนังสือได้ด้วย

2.3 คนจีนกับการเมืองระบอบใหม่

หลังจากที่เมืองไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ.2475 และได้จัดให้มีการเลือกตั้ง ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ปรากฏว่าลูกหลานจีนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากเป็น บุคคลสัญชาติไทย แต่หลังจากรัฐบาลมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ รัฐบาลได้ควบคุมการเข้า สัมผัสรับเลือกตั้งของลูกหลานจีนมากขึ้น โดยระบุดุชนสมบัติผู้สมัครรับเลือกตั้งเช่น พ.ร.บ.การเลือก ตั้ง พ.ศ.2494 ได้กำหนดว่าคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น สิ่งสำคัญคือ บิดาต้องมีสัญชาติ ไทย⁴⁶ ซึ่งหมายถึงลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลที่พ่อแม่ยังถือใบต่างด้าว ไม่มีสิทธิในการเป็นผู้แทน ราษฎร ซึ่งกฎหมายระบุว่าผู้มีสัญชาติไทยหมายถึง⁴⁷

1. ผู้เกิดโดยบิดาเป็นคนไทย ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักร

⁴⁵ จากการสัมภาษณ์นายนพดล เตชะสุวรรณนท์. จากสนทนากลุ่มของอำเภอเมือง จังหวัด มหาสารคาม ณ โรงแรมนิเวศพัฒนา ในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2545.

⁴⁶ สมัคร ธนมิตร. ระบบการเลือกตั้งในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์,2498): หน้า 87.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 83.

2. ผู้เกิดโดยมารดาเป็นคนไทย แต่ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายหรือบิดาไม่ปรากฏสัญชาติ ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักร

3. ผู้เกิดในราชอาณาจักร

4. หญิงต่างด้าวที่ทำการสมรสกับคนไทย

5. คนต่างด้าวผู้ได้แปลงสัญชาติไทย

นอกจากนี้ยังต้องมีคุณสมบัติอื่นอีก ได้แก่

1. อายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี

2. ต้องเป็นผู้ไม่เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุก เว้นแต่ความผิดฐานประมาท

3. ต้องไม่เป็นผู้หูหนวก เป็นใบ้ ตาบอด ติดยาเสพติด เป็นโรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะ

อันตราย บุคคลล้มละลาย

4. มีพื้นความรู้หรือคุณสมบัติอื่น หมายถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องมีความรู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือกว่านั้นขึ้นไปตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ หรือมีความรู้ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการรับรองว่าเทียบได้ไม่ต่ำกว่านั้น หรือเป็นข้าราชการประจำตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป หรือมีชื่อเรียกอย่างอื่น ซึ่งคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนรับรองว่าเทียบได้ไม่ต่ำกว่าชั้นโทขึ้นไป หรือเคยเป็นข้าราชการประจำดังกล่าวมาข้างต้น และออกจากประจำการ โดยมีสิทธิได้รับบำเหน็จ

บำนาญ⁴⁸ เป็นต้น

แต่ผลปรากฏว่ามีลูกหลานจีนเข้ามาเป็นผู้แทนราษฎรหลังจากที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ดังรายชื่อและภูมิหลังของนักการเมืองร้อยเอ็ดและมหาสารคามรุ่นแรก

ตารางที่ 5 นักการเมืองจีนอีสานรุ่นแรกของร้อยเอ็ดและมหาสารคาม

ชื่อ-สกุล	การศึกษา	บิดา-มารดา	ตำแหน่งทางการเมือง	ปีที่ได้รับเลือกตั้ง
นายถวิล อุดล	นิติศาสตร์ บัณฑิต	นายฟัก แซ่จู นางนิ่ม แซ่จู	สมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรร้อยเอ็ด	2480-2481, 2481-2488
นายฮวด ทองโรจน์	ม.6	นายเป็งกิม แซ่ตั้ง นางแจ้ ไพบุลย์	นายกเทศมนตรี อ.เมือง ม.ค. สมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร ม.ค.	พ.ศ. 2481, 2483-2484 พ.ศ.2491-2494
นายเกียรติ นาคะพงษ์	อนุ น.บ.	นายเป็งกิม แซ่ตั้ง	สมาชิกสภาผู้แทน	พ.ศ.2500

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 87-89.

		นางคำปลิว	ราษฎร ม.ค.	
นายสมพร จรีมาศ		นายกิม แซ่กิม นางบัว แซ่กิม	สมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร ร้อยเอ็ด	พ.ศ.2500 2512, 2519, 2522

จากการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของลูกหลานจีนรุ่นแรกนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากความหะหลวมของเจ้าหน้าที่ที่รับสมัครผู้สมัครรับเลือกตั้งในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัคร โดยมีข้าหลวงประจำจังหวัด รับสมัครที่ศาลากลางจังหวัด⁴⁹ เนื่องจากผู้สมัครเป็นคนในพื้นที่ บางคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี บางคนเป็นที่รู้จักของคนในอำเภอ จึงอาจทำให้ข้าหลวงประจำจังหวัดรับใบสมัครของผู้สมัคร โดยไม่พิจารณาคุณสมบัติอย่างละเอียดก็ได้ เช่นการตรวจประวัติสัญชาติของบิดา จึงทำให้เวลาผู้สมัครกรอกประวัติบิดา มารดาในการสมัครรับเลือกตั้ง ผู้สมัครจึงใช้นามสกุลแทนการใช้แซ่ ตัวอย่างในทะเบียนสมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ในการเลือกตั้งวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2510 ชื่อ: นายสมพร จรีมาศ อายุ 46 ปี ที่อยู่ : 85 ถนนเทวาภิบาล ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด นามบิดามารดา : นายกิม จรีมาศ และนางบัว จรีมาศ ความรู้ : มัธยมศึกษาปีที่ 5 อาชีพ: ค้าขาย⁵⁰ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้สมัครที่เป็นลูกหลานจีนอื่นๆก็ใช้วิธีเดียวกันนี้ โดยไม่มีการตรวจสอบประวัติของผู้สมัครอย่างละเอียด จึงทำให้ลูกหลานจีนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน

การจำกัดสิทธิการเลือกตั้ง โดยเฉพาะสิทธิของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นมีมาตลอด จนกระทั่งในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สมัยสามัญ) ได้เสนอให้มีการร่างพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขึ้นมาใหม่ โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้ามา 8 ร่าง ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2522 และทั้ง 8 ร่างล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในข้อที่ว่าบุคคลผู้เป็นคนสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว โดยที่ประชุมได้เสนอว่าหัวข้อนี้ควรมีการแก้ไข เพราะหัวข้อนี้นำไปสู่ความแตกแยกกันภายในประเทศ เป็นการแบ่งเขาแบ่งเรา และเป็นการจำกัดสิทธิการลงสมัครรับเลือกตั้งของประชาชนด้วย เช่นบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พันเอกณัฏ คอมนันต์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร โดยให้เหตุผลว่า "เนื่องจากบทบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2522 หลายมาตรา มีลักษณะไม่เหมาะสมและบกพร่อง ขัดต่อทางปฏิบัติบางมาตราได้จำกัดสิทธิในการเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งของบุคคลผู้มีสัญชาติ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 100-101.

⁵⁰ จิตรจรรณู ศรีวินิชย์. การแข่งขันการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2517-2533. (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2540): หน้า 134.

ไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว อันเป็นการขัดต่อประเพณีการปกครองของระบอบประชาธิปไตย⁵¹
แต่ผลปรากฏว่าเรื่องนี้ต้องยุติลง เพราะประเด็นนี้ไปเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของราชอาณาจักร⁵²

กฎหมายเลือกตั้งเปรียบเสมือนการกลั่นกรองผู้ที่จะเข้ามาเป็นผู้แทนราษฎรว่าจะต้องผ่านกระบวนการกลายเป็นไทย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา หรือการยอมแปลงสัญชาติของพ่อแม่

เมื่อลูกหลานจีนได้เข้ามาสู่กระบวนการการเมืองไทยแล้วได้นำพรรคพวกของตนเข้ามา
ด้วยเป็นการสร้างเครือข่ายทางการเมืองตัวอย่าง อำเภอเมือง มหาสารคาม ตระกูลอัครธรรมา ได้แก่นายทองม้วน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มหาสารคาม พ.ศ.2476-80, 2481-2488 และนายบุญช่วย
อัครธรรมา นายกเทศมนตรี อ.เมือง มหาสารคาม พ.ศ.2485 และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 6 สมัย
คือพ.ศ.2489, 2491, 2495, 2500, 2512 แล้วยังได้เกี่ยวดองกับตระกูลทองโรจน์ โดยเป็นเขยกับ
ตระกูลอัครธรรมา กล่าวคือ นายฮวด ทองโรจน์ นายกเทศมนตรี 2 สมัย แต่งงานกับนางทุเรียน อัคร
ธรรมา พี่สาวของนายทองม้วน และนายบุญช่วย อัครธรรมา และนายเรืองยศ ทองโรจน์ หลานชายซึ่ง
เป็นลูกของนางทุเรียน ทองโรจน์ (อัครธรรมา) เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปีพ.ศ.2495, 2500
ด้วย จากเครือข่ายทางการเมืองนี้ ทำให้ตระกูลอัครธรรมาและทองโรจน์ มีอิทธิพลทางการเมืองใน
เมืองมหาสารคามในขณะนั้น

⁵¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7-9 (สมัยสามัญ) เล่ม 2 พ.ศ.2522 .หน้า 97.

⁵² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10 -11 (สมัยสามัญ) เล่ม 3 พ.ศ.2522 . หน้า 330.

3. ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “นำเมือง” พ.ศ.2504-2529

3.1 อีสานเชื้อสายจีน : ความเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น

ผลของการปิดโรงเรียนจีน หนังสือพิมพ์จีน ของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทำให้คนจีนและลูกหลานจีนถูกตัดขาดจากการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับประเทศจีน ประกอบกับการเมืองในประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยพรรคคอมมิวนิสต์ชนะพรรคก๊กมินตั๋ง จีนแผ่นดินใหญ่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม ในปี พ.ศ.2492 ทำให้คนจีนไม่นิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในประเทศจีน ลูกหลานจีนรุ่นใหม่จึงต้องเรียนหนังสือไทยร่วมกับคนท้องถิ่น และผูกพันกับท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ยิ่งรู้ว่าตนเป็นจีน ซึ่งแสดงออกทางวัฒนธรรม

ในช่วงนี้คนจีนมีการรวมตัวกันตั้งสมาคม มูลนิธิ แต่การตั้งสมาคมหรือการรวมกลุ่มคนจีนไม่ได้เป็นไปเพื่อประเทศจีน แต่เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความสามัคคี ทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์แก่ท้องถิ่น เช่นกิจกรรมบรรเทาสาธารณภัย หรือกิจกรรมสงเคราะห์ศพไม่มีญาติของมูลนิธิต่างๆ นอกจากนี้ยังร่วมกันจัดงานประเพณีตามความเชื่อของชาวจีนเป็นประจำทุกปี เช่นการตั้งสมาคมชาวจังหวัดมหาสารคาม โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีน ในปี พ.ศ.2525 พัฒนามาจากการรวมกลุ่มเถาฉวน การตั้งมูลนิธิลัทธิเต๋าของร้อยเอ็ด เพื่องานสาธารณประโยชน์ ในปี พ.ศ.2523 บทบาทของมูลนิธิลัทธิเต๋าของร้อยเอ็ด และสมาคมชาวจังหวัดมหาสารคาม (ในนามของเถาฉวน) เป็นตัวแทนคนจีนจัดงานประเพณีต่างๆ เช่น ตรุษจีน สารทจีน ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีกินเจ ไหว้วันเกิดเจ้าแม่กวนอิม (ส่วนไหว้วันเกิดของเทวอาจารย์และ พระอรหันต์จี๊ก มีแต่มูลนิธิลัทธิเต๋าของร้อยเอ็ดจัด) นอกจากนี้มหาสารคามยังเป็นตัวแทนไหว้วันเกิดปุนเถากง-มา เป็นต้น

3.2 เครือข่ายของความเป็นจีน

นอกจากการจัดงานประเพณีเฉพาะในชุมชนจีนของกลุ่มตนแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ยังเชื่อมกิจกรรมกับภายนอกชุมชนของตนด้วย โดยเครือข่ายนี้ไม่เน้นว่าจะต้องเป็นจีนในร้อยเอ็ด และมหาสารคาม แต่เป็นเครือข่ายที่ช่วยเหลือกัน โดยผ่านความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนา ซึ่งตรงนี้เป็นารรวมร้อยใจคนจีนหลากหลายตระกูลให้มาทำงานร่วมกันภายใต้ความศรัทธาเดียวกัน เช่น มูลนิธิลัทธิเต๋า มีกิจกรรมส่วนหนึ่งเป็นสมาชิกหรือเป็นสาขาย่อยของสมาคมสหมิตรการกุศล “เด็กกำพร้า” แห่งประเทศไทยซึ่งอัญเชิญกระถางธูปมาจากมูลนิธิแม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523⁵³ เป็นสมาคมเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยทุกประเภท มีสาขาอยู่ทั่วประเทศ สำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเทพมหานคร สมาคมนี้นี้มีจุดเริ่มต้นที่ประเทศจีน และแพร่ขยายไปยังประเทศต่างๆ ได้แก่ ฮองกง ไต้หวัน

⁵³ จากการสัมภาษณ์นายสุพล สุกุลประภา. มูลนิธิลัทธิเต๋าเถาฉวน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2545

สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย⁵⁴ สำหรับร้อยเอ็ด ชื่อสมาคมจี้กเกาะ (ร้อยเอ็ดการกุศล) และ มหาสารคาม ชื่อสมาคมจีเสียงเกาะ (มหาสารคามการกุศล) กิจกรรมของสมาคม คือการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียง การล้างป่าช้า โดยกลุ่มนี้จะนับถือเทวอาจารย์ 4 องค์ คือพระอาจารย์หลิว ชุน ฮวง พระอาจารย์เอี้ย อั้ง ชั่ง พระอาจารย์เตียว เอี้ยง ทั้ง และพระอาจารย์ไ้ว มั่ง อู้ และพระอรหันต์จี้กั๊ง ซึ่งเทวรูปที่นับถือเหล่านี้เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือภูตผีวิญญาณ และในยุคต่อมาทั้ง 2 สมาคมมีการร่วมมือกันในการจัดพิธีประทับทรงพระอรหันต์จี้กั๊ง ด้วย

ภาพที่ 1 ใบปลิวเชิญชวนเข้าร่วมพิธีประทับทรงของสมาคมจีเสียงเกาะ

สมาคมเด็กกำแห่งประเทศไทยนี้ มีการประชุมทั้งในระดับประเทศ และในระดับโลกด้วย ซึ่งการรวมกลุ่มทางสมาคมการกุศลนี้ ทำให้เครือข่ายของคนจีนเปลี่ยนจากการยึดแค่ตระกูล และ บ้านเกิดในประเทศจีน ความผูกพันกับประเทศจีนมาเป็นการรวมกลุ่มทางอุดมการณ์ความเชื่อที่มีต่อพระอรหันต์จี้กั๊ง เป็นศูนย์กลาง

⁵⁴ สมาคมสหมิตรการกุศล “เด็กกำ” แห่งประเทศไทย. “โครงการก่อสร้างศาลเจ้าจี้กั๊ง เมืองฮงซุน ณ ภูเขียรพัคฆา เมืองฮงซุน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน” คุณธรรมสาร. 2, 7 (กรกฎาคม-กันยายน 2543), หน้า 42

ภาพที่ 2 การประชุมภาคีเด็กกำโลก

นอกจากการรวมกลุ่มของคนจีนทางสังคมในด้านการกุศลและบำเพ็ญเพื่อสาธารณประโยชน์แล้ว การรวมกลุ่มเพื่อจัดประเพณีงานจิวของแต่อำเภอยังได้มีการเชิญเถ่านั้งของอำเภอกัลเคียงมาร่วมในประเพณีงานจิวของตนด้วย ซึ่งจะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอำเภอและระหว่างกลุ่ม ได้แก่

อำเภอเมืองมหาสารคาม ร้อยเอ็ด บ้านไผ่ จะมีการติดต่อสัมพันธ์กัน เมื่อมีงานจิว ทั้ง 3 อำเภอนี้จะมีการช่วยเหลือกัน เช่นมูลนิธิร้อยเอ็ดการกุศลอีกเชิญตั้งของร้อยเอ็ดส่งคณะสิงห์โตคณะหล่อแก้ว เหมือนคณะดนตรีจีนเข้าร่วมขบวนแห่กับมหาสารคามและบ้านไผ่ด้วย

อำเภอพนมทอน จังหวัดร้อยเอ็ด เชิญเถ่านั้งของอำเภอบัวขาว จังหวัดกาฬสินธุ์มาร่วมงาน

อำเภอสุวรรณภูมิ กับอำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์

อำเภอพนมไพร กับอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

อำเภอเชียงยืน กับอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย กับอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

อำเภอบรบือ กับอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

เครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มเหล่านี้มีมาตั้งแต่ที่เริ่มมีการจัดงานจิวในอำเภอของตน ส่วนใหญ่การเชิญมาจากสาเหตุเพราะเป็นอำเภอที่อยู่ใกล้กันและมีงานจิวเหมือนกัน มีญาติพี่น้องที่อพยพไปอยู่ในอำเภอนั้น และอำเภอนั้นมีคนพิเศษที่แซ่เดียวกับเถ่านั้งมาก ก็จะเชิญเข้ามาเป็นแขกร่วมในงานประมุขสิ่งของในงานจิว เครือข่ายนี้จึงพ้นจากกรอบความเป็นจังหวัดเดียวกัน แต่ยังคงให้ความสำคัญกับความเป็นญาติพี่น้องมากกว่า และเครือข่ายนี้เน้นเฉพาะความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่จากการสัมภาษณ์เถ่านั้ง ปรากฏว่ามีการนำไปสู่การติดต่อค้าขายกัน หรือ

การแต่งงานกันระหว่างครอบครัวด้วย อันนำไปสู่การอพยพย้ายตามครอบครัว การค้าขายกับคนต่างอำเภอ และการขยายกิจการไปยังอำเภอที่ตนมีคนรู้จัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยให้เมืองมีการเติบโตในเวลาต่อมา

3.3 ศาลเจ้า : การสร้างสัญลักษณ์ของความเป็นจีน

สิ่งที่สะท้อนความเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นของลูกหลานจีน คือการสร้างศาลเจ้าในอำเภอรอบนอก หลังจากที่ชาวจีนเริ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจมากขึ้น ชาวจีนได้สร้างปรับปรุงศาลเจ้าขึ้นใหม่ โดยส่วนมากจะสร้างเป็นแบบสถาปัตยกรรมจีน ตามความเชื่อของตน อย่างเช่น การสร้างศาลเจ้าปู่หมื่นศักดิ์ ที่อำเภอลำปำ สร้างเมื่อปี พ.ศ.2520 ชาวจีนได้ร่วมกันบริจาคเงินสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่ และนำรูปเคารพปูนปั้นมาเป็นองค์ประธานศาล ซึ่งชาวจีนในอำเภอลำปำเชื่อว่าเทพปูนปั้นเหล่านี้ คือเจ้าปู่หมื่นศักดิ์ จากการบอกเล่าจากชาวจีนว่าในสมัยตั้งเมืองลำปำ เจ้าเมืองจะต้องไปรับตราตั้งที่โคราช แต่ปรากฏว่าเดินทางไปถึงพุทไธสงก็เสียชีวิต จึงได้นำกระดูกมาตั้งไว้ที่ศาลเจ้าปู่หมื่นศักดิ์ และมีเรื่องเล่าว่าตอนกลางคืน วิญญาณเจ้าเมืองจะขึ้นมาตรวจเมือง ดูความสงบเรียบร้อย จึงมีการตั้งศาลเจ้าขึ้น เป็นศาลไม้เล็กๆ เรียก ศาลเจ้าปู่หมื่นศักดิ์⁵⁵ ในขณะที่ศาลเดิม ซึ่งเป็นศาลทรงไทย ซึ่งอยู่ด้านหน้าศาลจีน (2 ศาลนี้อยู่ในรั้วเดียวกัน) ก็ยังคงอยู่ โดยแบ่งแยก คนจีนจะไหว้ศาลจีน และประกอบพิธีกรรมในเทศกาลตามความเชื่อของตน ส่วนศาลทรงไทย ชาวบ้านเรียกว่า ศาลไทย เป็นของคนท้องถิ่นที่เข้าไปไหว้ ไปบนบานตามความเชื่อ พร้อมกับประกอบพิธีกรรมตามประเพณีของตน เช่นประเพณีไหว้ผี เดือน 6 ทั้งนี้ทั้ง 2 ศาลจะไม่เกี่ยวข้องกัน

⁵⁵ สัมภาษณ์นายมนตรี สันติจิตติบรร. อำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 8

ภาพที่ 3 ศาลเจ้าปู่หมื่นเข้คักดี อำเภอลำปำปทุม จังหวัดมหาสารคามมี 2 ศาลในรั้วเดียวกัน

ในขณะที่ความเชื่อของคนจีนในอำเภอโพธิ์ทองต่อเจ้าปู่กุดเป้ง คนจีนก็มีความเชื่อว่าเจ้าปู่คือคนท้องถิ่น แต่พวกตนก็เคารพ เพราะบรรพบุรุษให้ความเคารพเรื่อยมา แต่การสร้างศาลเจ้าขึ้นมาใหม่ตามแบบสถาปัตยกรรมจีนในปี พ.ศ.2526 เพื่อความสะดวกเท่านั้น ในขณะที่ศาลเดิมซึ่งเป็นของคนท้องถิ่นจะอยู่นอกเมืองออกไป ซึ่งเรียกว่าศาลนอก ในศาลเจ้าใหม่ของคนจีน จะมีรูปเคารพปูนปั้นต่าง-มา เทพเจ้าแห่งโชคลาภ เทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่เทียนฮั่ว ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าแม่ที่ดูแลดิน น้ำ ลม ไฟ ที่คนโพธิ์ทองเลือกเทพเหล่านี้เพื่อความเป็นสิริมงคลของพวกตน แต่เมื่อสอบถามว่ามีการอัญเชิญเทพเจ้าเหล่านี้อย่างไร คุณเศกสิทธิ์ กิจเวโรจน์ กรรมการศาลเจ้าหนึ่งในคณะกรรมการปรับปรุงศาลเจ้า ได้กล่าวว่าอัญเชิญมาจากศาลนอกของเจ้าปู่ทั้งสี่ โดยเทพจีนที่นำเข้ามานั้นถือว่าเป็นบริวารของเจ้าปู่ ไม่ได้คิดว่าเป็นเทพเจ้าจีนจริงๆ⁵⁶ และรูปเคารพปูนปั้นต่าง-มา ก็คือเจ้าปู่กุดเป้ง เวลาให้วัดรุษจีน สารทจีนคนจีนบางคนจะไปไหว้ที่ศาลนอก เพราะถือว่าเป็นที่อยู่จริงของเจ้าปู่ แต่จะให้วัดศาลในก็ได้ เพราะเจ้าปู่ก็จะรับทราบเอง ทั้งนี้ผู้ที่ติดต่อเจ้าปู่ได้คือเฒ่าจ๋า เจ้าปู่เคยบอกเฒ่าจ๋าว่าให้คนท้องถิ่นมาจัดพิธีไหว้ปีละเดือน 6 ในศาลจีน (ศาลใน) ได้ ซึ่งก็ไม่ค่อยมีคนท้องถิ่นมาไหว้

⁵⁶ จากการสัมภาษณ์นายเศกสิทธิ์ กิจเวโรจน์ อำเภอโพธารอง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2545

ภาพที่ 4 เทพเจ้าจีนทุกองค์ในศาลเจ้า คือบริวารของเจ้าปู่กุดเป่ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 5 ศาลเจ้าปู่กุดเป่ง สำหรับคนท้องถิ่น หรือที่เรียกว่าศาลนอก

และการสร้างศาลเจ้าปู่จูงคำ อำเภอบรบือ ในพ.ศ.2520ด้วยเช่นกัน

3.4 การเติบโตของระบบเครือข่ายทางการค้า

หลังจากที่มีการสร้างทางหลวงสายที่ผ่านร้อยเอ็ด –มหาสารคาม คือ ทางหลวงหมายเลข 23 หรือถนนแจ้งสนิท จากบ้านไผ่-อุบลราชธานี โดยเริ่มก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 –2516 ใช้เวลา

13 ปีที่แล้วเสร็จทั้งโครงการ ถนนเส้นนี้ เริ่มจากบ้านไผ่-มหาสารคาม-ร้อยเอ็ด-ยโสธร-อุบลราชธานี⁵⁷ ประกอบกับช่วงเวลานี้เป็นช่วงของการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) รัฐบาลเร่งการพัฒนาสาธารณูปโภคเข้าสู่ต่างจังหวัด โดยเฉพาะแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น เพื่อเป็นยุทธวิธีในการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังแพร่ระบาดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศแถบอินโดจีน ทำให้เศรษฐกิจของอีสานเฟื่องฟู จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคามได้รับกระแสนั้นเช่นกัน

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ.2524 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (ก.ร.อ.) เพื่อสนับสนุนการตั้งสมาคมการค้า หรือการรวมกลุ่มทางการค้า แต่ปรากฏว่ากลุ่มธุรกิจในด้านจังหวัดไม่ค่อยให้ความสนใจ จนเมื่อ พ.ศ.2526 รัฐบาลได้ชี้แนะให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์เข้าไปช่วยเหลือในการจัดตั้งหอการค้าจังหวัดขึ้น นอกจากนี้รัฐยังได้กระตุ้นการรวมกลุ่มโดยให้มีโครงการก.ร.อ.สัญจรไปยังจังหวัดต่างๆ⁵⁸ และตั้งก.ร.อ.จังหวัดด้วย ผลปรากฏว่าเกิดการรวมกลุ่มธุรกิจมากขึ้น และเกิดหอการค้าจังหวัดขึ้นในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งหอการค้าจังหวัดขึ้น ในปีพ.ศ.2525 และจังหวัดมหาสารคามตั้งหอการค้าจังหวัดขึ้น ในปีพ.ศ.2528 โดยการชี้แนะจากผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น นอกจากนี้การรวมกลุ่มทางธุรกิจจากการสร้างเครือข่ายก็เด่นชัดและเข้มแข็งมากขึ้น เช่น

- การสร้างเครือข่ายการค้าทางการเป็นญาติ เมื่อครอบครัวคนจีน 1 ครอบครัวสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนแล้ว ต่างก็แยกครอบครัวออกไปทำธุรกิจ อาจจะเป็นธุรกิจที่เหมือนกันหรือต่างกัน แต่ทั้งนี้การติดต่อสัมพันธ์และการช่วยเหลือกันทางธุรกิจยังคงมี ตัวอย่าง ร้านทองแม่กิมกี ต้นกำเนิดอยู่ที่อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เมื่อเศรษฐกิจของเมืองขยายตัว ประกอบกับเมืองใหม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะลงทุน หรือการแต่งงานไปอยู่ยังเมืองนั้น ลูกหลานจึงได้นำธุรกิจของตระกูลไปขยายต่อ โดยเข้ามายังอำเภอเมืองมหาสารคาม ในช่วง พ.ศ.2515 ได้แก่ห้างทองสุวรรณ ห้างทองอุเทน ห้างทองกิตติมา ห้างทองบุรินทร์ ร้านทองเหล่านี้เป็นเครือญาติกันทั้งหมด เป็นต้น

- เครือข่ายในการติดต่อค้าขายกันมานาน ลักษณะการทำธุรกิจของคนจีนที่ไม่เกี่ยวข้องเป็นญาติกัน เมื่อเริ่มต้นติดต่อการค้ากันจะใช้เงินสดในการซื้อขาย ต่อเมื่อเริ่มสนิทคุ้นเคยและไว้วางใจกัน ทั้งสองฝ่ายจะติดต่อการค้าโดยใช้ระบบสินเชื่อ เมื่อฝ่ายหนึ่งนำสินค้าไปขายก่อน เมื่อ

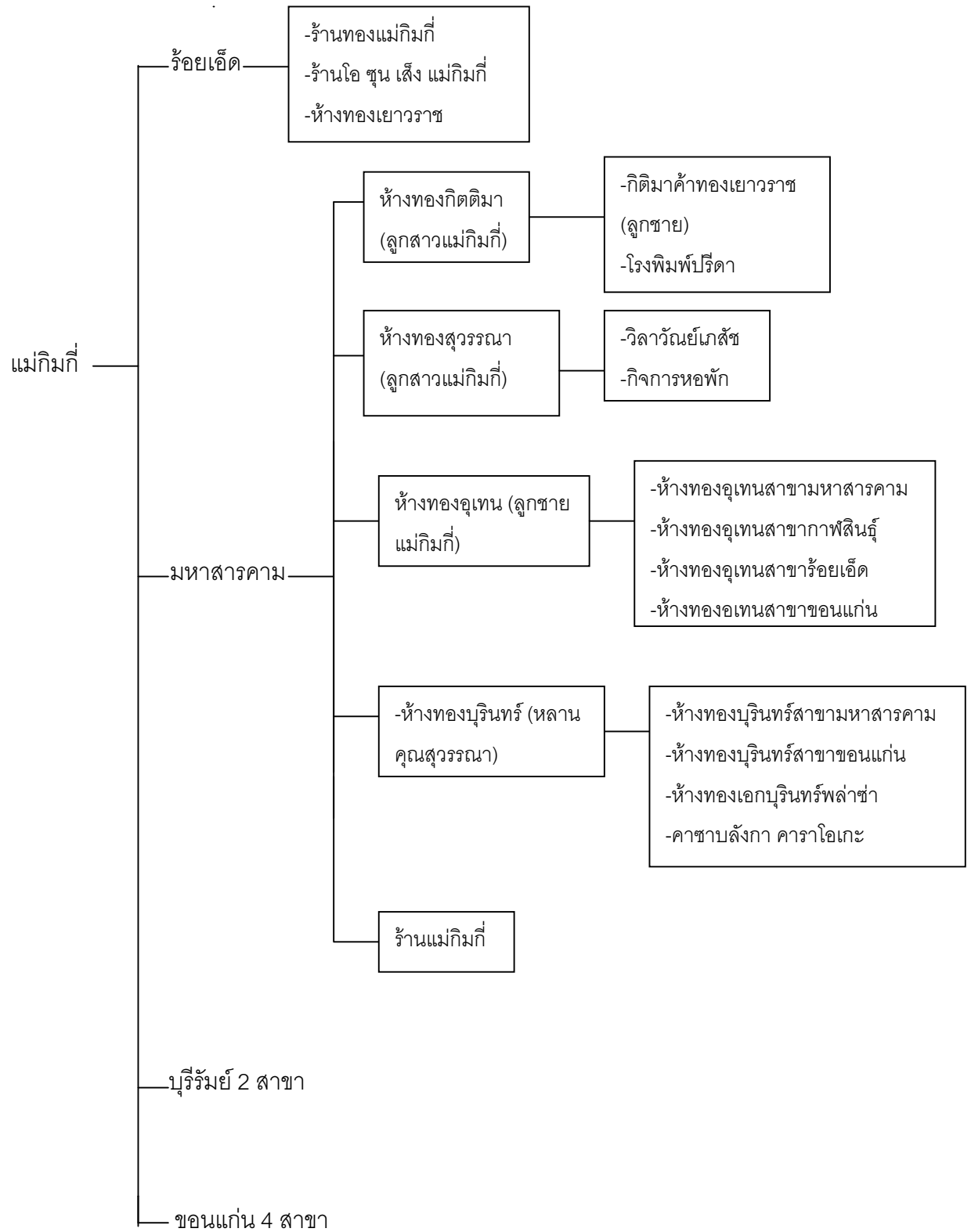
⁵⁷ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ช่อ วายุพัทธร. “บทบาทของยานยนต์ญี่ปุ่นในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมอีสาน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน” (รายงานการวิจัยเสนอต่อ The Sumitomo Foundation พ.ศ. 2538) : หน้า 115

⁵⁸ อนุก เหล่าธรรมทัศน์. มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ. (กรุงเทพฯ: คปไฟ, 2539): หน้า 76-77

ขายหมดแล้วจึงนำเงินมาจ่ายให้ และนำสินค้าใหม่ไปขาย จะเป็นอย่างนี้เรื่อยไป ระบบการค้าขายแบบสินเชื่อนี้ บางรายก็เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายในเวลาต่อมา ระบบการค้าขายแบบให้เครดิตนี้ คนจีนใช้มานานแล้ว โดยในระยะแรกจะให้เครดิตกับญาติก่อน จากนั้นเมื่อการค้าขายตัวจึงต้องขยายการให้เครดิต เพื่อให้สินค้าสามารถระบายออกไปได้มาก ซึ่งคนจีนที่รับเครดิตก็ต้องซื่อสัตย์ ต้องส่งเงินตรงตามเวลา ถ้าหนีหรือไม่คืนเงิน เครดิตของตนก็จะไม่ได้รับการยอมรับ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำธุรกิจของตนในอนาคต⁵⁹

⁵⁹ จากการสัมภาษณ์นายวีระ วุฒิจำนงค์. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 1

แผนภูมิที่ 1 เครือข่ายธุรกิจของร้านทองแม่กิมกี

3.5 การขยายและเปลี่ยนธุรกิจ

-การเติบโตของธุรกิจการค้า

เมื่อการคมนาคมสะดวกประกอบกับรัฐบาลสนับสนุนในด้านการค้า การลงทุน ทำให้การค้ามีการขยายตัว ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ ของกรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ที่ได้รวบรวมสถิติไว้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2499-2528 ดังนี้

ตารางที่ 6 สถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ของร้านค้าในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม
ตั้งแต่ พ.ศ.2499-2528

จังหวัด	2499-2523	2524	2525	2526	2527	2528
ร้อยเอ็ด	11,384	11,539	11,659	11,721	11,779	11,888
มหาสารคาม	3,459	3,705	3,935	4,079	4,199	4,403

ที่มาของข้อมูลสถิติ : กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์

จากการเพิ่มขึ้นของการจดทะเบียนพาณิชย์ของทั้ง 2 จังหวัดนี้ สะท้อนให้เห็นการเติบโตของธุรกิจการค้า ซึ่งเป็นที่มาของการขยายตัวของเมืองในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของจำนวนธนาคารก็สามารถเป็นดัชนีชี้วัดการเติบโตและการขยายตัวของเมืองได้ด้วย เช่น ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการเปิดดำเนินการของธนาคาร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2501-2528 ดังนี้

ตารางที่ 7 การเข้ามาตั้งธนาคารในร้อยเอ็ด ตั้งแต่พ.ศ.2501-2528

ธนาคาร	สาขา	อำเภอ	วันที่เปิดดำเนินการ
กรุงไทย	ร้อยเอ็ด	เมือง	26 ธ.ค. 2501
กสิกรไทย	ร้อยเอ็ด	เมือง	15 ก.ค. 2509
กรุงเทพ	ร้อยเอ็ด	เมือง	18 พ.ค. 2516
นครหลวงไทย	ร้อยเอ็ด	เมือง	10 มี.ค. 2518
กรุงศรีอยุธยา	โพนทอง	โพนทอง	30 เม.ษ. 2519
กรุงศรีอยุธยา	ร้อยเอ็ด	เมือง	24 ธ.ค. 2519
ไทยพาณิชย์	เสลภูมิ	เสลภูมิ	26 ก.ค. 2520
ไทยพาณิชย์	ร้อยเอ็ด	เมือง	27 ก.ค.2522
กรุงไทย	สุวรรณภูมิ	สุวรรณภูมิ	29 เม.ษ.2525
ทหารไทย	ร้อยเอ็ด	เมือง	19 เม.ษ. 2528

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

-การค้าพืชเศรษฐกิจ

นอกจากการปลูกข้าวจะเป็นอาชีพหลักของคนท้องถิ่นแล้ว การปลูกพืชไร่ตามความต้องการของตลาดก็ยังเป็นที่นิยมปลูกของเกษตรกร เช่น ปอ ครั่ง ถั่วลิสง ทำให้พ่อค้าหันมาทำธุรกิจการค้าพืชไร่ด้วย จากผลประโยชน์หรือผลกำไรในการค้าพืชเศรษฐกิจซึ่งจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบราคาผลผลิตบางประเภทที่เกษตรกรขายได้ในจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ในปี พ.ศ.2506 ดังตารางต่อไปนี้⁶⁰

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบราคาผลผลิตของเกษตรกรกับราคาขายในตลาด พ.ศ.2506

ชื่อผลผลิต	หน่วย	ราคาที่เกษตรกรขาย	ราคาท้องถิ่น	ราคาขายส่งในกทม.
ข้าวเปลือก – ข้าว	เกวียน	656.27	845.46	986.90
ข้าวเปลือก – เหนียว	เกวียน	625.84	725.93	-
ปอ	ก.ก.	1.81	2.08	2.79
แตงโม	ผล	2.76	4.00	5.00
ถั่วลิสง	ก.ก.	1.25	-	2.62
นุ่น	ก.ก.	2.34	2.26	2.98
ครั่ง	ก.ก.	0.86	1.41	1.88

หมายเหตุ

- 1.ราคาท้องถิ่นเป็นราคาเฉลี่ยทั้งปีใน 3 จังหวัด จากกระทรวงเศรษฐกิจ
- 2.ราคาขายส่งในกรุงเทพเป็นราคาเฉลี่ยทั้งปี

จากตัวเลขจะเห็นความต่างของราคาที่เกษตรกรขายให้กับพ่อค้า ราคาในท้องถิ่น และราคาขายส่งที่กรุงเทพ ความต่างของราคานี้เมื่อหักค่าใช้จ่ายอื่นๆแล้ว ก็คือผลกำไรของพ่อค้าเหล่านั้นๆ ซึ่งมีทั้งพ่อค้าในท้องถิ่น พ่อค้าในเมือง จนถึงพ่อค้าส่งออก จากผลกำไรเหล่านี้ทำให้พ่อค้าคนจีนหันมาทำการค้าพืชเศรษฐกิจมากขึ้น ประกอบกับนโยบายของรัฐสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชไร่เพื่อการค้ามากขึ้น เช่นการสนับสนุนให้มีการปลูกมันสำปะหลัง ทำให้เกิดลานมัน จนถึงโรงงานทำแป้งมันของพ่อค้าขึ้น เพื่อสนองความต้องการของตลาด และการสนับสนุนของภาครัฐ

ตัวอย่างครอบครัวของคุณเสงี่ยม วิชญ์สินธุ์ ได้เล่าว่าหลังจากที่พ่อแม่ของตนเดินทางมาจากประเทศจีน โดยคนรู้จักพามาที่เมืองไทยและหางานให้ทำ เป็นคนช่วยเลี้ยงหมูที่บรบือ จาก

⁶⁰ กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร. การศึกษาภาวะเศรษฐกิจการเกษตรของกสิกรในจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ พ.ศ.2506. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภักดีประดิษฐ์,2507) . หน้า 42.

นั้นก็ย้ายมาอยู่ที่โกสุมพิสัยโดยมากับญาติ ชายของเล็กๆน้อยๆ เช่นพริก ปลาหู พ่อมีฐานะขึ้นก็เปลี่ยนมาเป็นค้าข้าว โดยใช้เส้นทางการค้าทางลำน้ำชี แต่มีปัญหาเรือแตกบ่อย จึงเปลี่ยนมาค้าปอ โดยค้าทางเกวียนส่งขายที่ขอนแก่น และมีร้านขายเครื่องบวช ขายเสื้อผ้า โดยแม่เป็นคนขาย ระยะเวลาพ่อได้เปลี่ยนมาทำลานมัน โดยทำเป็นมันสำปะหลังเส้น แต่ทำไปสักพักก็ต้องเปลี่ยนกิจการ เนื่องจากมีการตั้งโรงงานทำแป้งมันที่บรบือ คนจึงหันไปขายมันให้กับโรงงานเพราะให้ราคาสูงกว่า พ่อจึงเปลี่ยนมาทำปืมน้ำมันจนถึงปัจจุบัน⁶¹

⁶¹ จากการสัมภาษณ์นางเสงี่ยม วิชญ์วินทร์.อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2544.

ตารางที่ 9 สถิติผลผลิตเป็น ก.ก.ของพืชไร่ในจังหวัดมหาสารคามและร้อยเอ็ด ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2529

พ.ศ. พืชไร่	ข้าวโพด		ถั่วลิสง		ปอแก้ว		มันสำปะหลัง		แตงโม		ยาสูบพื้นเมือง	
	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
2504	3,266,500	2,276,000	2,052,330	1,190,910	67,278,000	11,112,720	1,147,500	912,000	6,889,920	33,966,000	982,080	541,320
2509	1,561,200	1,131,600	1,599,650	743,040	98,181,160	24,350,780	380,800	712,000	11,661,100	29,096,000	1,432,800	1,354,000
2513	41,650	532,400	431,260	2,533,860	165,345,840	28,143,800	247,500	344,400	11,454,000	46,414,000	402,600	1,369,650
2517	116,572	640,794	551,754	2,359,902	41,676576	19,407,040	46,894,512	50,362,560	10,117,131	36,035,032	1,341,503	1,169,595
2521	492,000	2,308,000	927,880	4,258,922	23,088,240	9,594,000	193,232,000	167,500,000	13,733,590	27,705,154	433,550	1,002,559
2525	14,082,000	14,608,000	1,354,000	1,365,000	17,966,000	5,330,000	277,639,000	182,561,000	217,377,000	11,671,000	1,214,880	128,440
2529	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	1,880,000	886,000	3,799,000	4,548,000	370,691,000	535,660,000	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล

ที่มา : จากการรวบรวมพืชไร่ที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2529 ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

นอกจากนี้การเกิดขึ้นของโรงงานมันสำปะหลัง ยังด้ว้บ่งชี้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนด้วย ตัวอย่างเช่นจังหวัดมหาสารคาม จากการรวบรวมข้อมูลของกองควบคุมโรงงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2513-2522 มีโรงงานที่จดทะเบียนไว้ 89 โรงงาน เป็นโรงงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้วัสดุการเกษตรเพียงอย่างเดียว คือโรงงานมันสำปะหลังถึง 78 โรงงาน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก ทุนตั้งแต่หมื่นบาทขึ้นไป เป็นโรงงานที่ใช้ทุนเกินล้านบาทเพียงไม่กี่โรงงาน

ตารางที่ 10 สถานที่ตั้งและจำนวนโรงงานมันสำปะหลังของจังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่ พ.ศ.2513-2522 ⁶²

ที่ตั้ง	จำนวนโรงงาน	ทุน	คนงาน (คน)
อำเภอเมือง	5	2,243,000	39
อำเภอบรบือ	19	4,865,000	109
อำเภอเชียงยืน	18	11,447,000	133
อำเภอโกสุมพิสัย	12	2,468,000	82
อำเภอนาเชือก	12	2,147,000	61
อำเภอกันทรวิชัย	9	2,147,000	41
อำเภอลือชัย	1	2,420,000	10
อำเภอนาคู	2	52,000	8

จากการสัมภาษณ์คุณมนตรี ทุนเพิ่ม ชาวบ้านในตำบลดอนจัว อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เรื่องการปลูกพืชไร่ว่า ครอบครัวตนปลูกปอตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 ต่อมาเลิกและเปลี่ยนเป็นปลูกมันสำปะหลังแทน ประมาณพ.ศ.2514 ในขณะนั้นต้องนำมาขายในอำเภอบรบือ โดยมีหลายร้านที่รับซื้อ เช่นร้านแต่ดิงจง, ร้านส.พานิชย์, ร้านเกียลก,ร้านชัยสงวน ร้านเหล่านี้เป็นร้านของพ่อค้าชาวจีนทั้งสิ้น โดยจะเลือกขายให้กับร้านที่ให้ราคาดี ซึ่งจะอยู่ในราคา 50 สตางค์- 1 บาท/ก.ก. และร้านที่ตาซึ่งดี มีความเป็นกันเอง ไม่ค่อนข้างเงินเวลาที่ดินติดมากับมันสำปะหลังใน

⁶² กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. แผนการใช้ที่ดิน จังหวัดมหาสารคาม. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ. 2525). : หน้า 78.

ช่วงที่ขาย ตนจะขายให้ร้านแต่ดั้งเดิมเป็นประจำ แต่ปัจจุบันนี้ร้านนี้เลิกกิจการขายของป่าและผลิตผลทางการเกษตรไปแล้ว และหันไปประกอบธุรกิจปั้มน้ำมันแทน⁶³

การปรับเปลี่ยนอาชีพตามสถานการณ์ของพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้ ทำให้เห็นการเติบโตของเมือง ซึ่งทำให้พ่อค้าเหล่านี้สามารถสะสมทุนจนมีฐานเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง อันนำไปสู่การวางรากฐานทางการเมืองของบางครอบครัวด้วย

-ธุรกิจยานยนต์และปั้มน้ำมัน

เมื่อรัฐเร่งพัฒนาอีสาน ทั้งการสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ สร้างรายได้โดยการสนับสนุนให้ปลูกพืชไร่เพื่อเสริมรายได้ เพื่อปรับคุณภาพของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น จึงทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจใหม่ๆ มากมาย ธุรกิจที่สำคัญธุรกิจหนึ่งคือธุรกิจเกี่ยวกับยานยนต์และปั้มน้ำมัน ซึ่งการสร้างถนนของภาครัฐ ส่งผลให้เกิดความต้องการรถเพื่อการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็วเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ รวมไปถึงธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ปั้มน้ำมัน ร้านซ่อมรถ ร้านขายอะไหล่รถ เป็นต้น และธุรกิจเหล่านี้สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการมากมาย อันนำไปสู่การขยายตัวของเมืองทางเศรษฐกิจอย่างมาก

ตัวอย่างของธุรกิจรถยนต์ เช่นบริษัทโตโยต้ามหาสารคาม โดยมีนายชัยวัฒน์ ยนต์ตระกูลเป็นประธานบริษัท ได้อำนาจในการขายรถยนต์ยี่ห้อโตโยต้า ในเขตพื้นที่ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ จากบริษัทแม่ จึงย้ายสำนักงานจากบ้านไผ่มาที่ตัวจังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 มียอดจำหน่ายรถสูงขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังมีการขยายสาขาไปยังอำเภอและจังหวัดอื่นด้วย ดังตาราง

ตารางที่ 11 สรุปยอดจำหน่ายรถยนต์ของบริษัทโตโยต้ามหาสารคาม ตั้งแต่ พ.ศ.2506-2537⁶⁴

พ.ศ.	ยอดขาย/ ปี (คัน)	จำนวนพนักงาน (คน)
2506	60	4
2516	120-180	ไม่มีข้อมูล
2537	3,600	300

ปัจจุบันบริษัทโตโยต้ามหาสารคามได้ขยายสาขาอีก 7 แห่ง ได้แก่ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอเสิงสาง จังหวัดมหาสารคาม, อำเภอเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, อำเภอเมือง

⁶³ จากการสัมภาษณ์นายมนตรี ทุนเพิ่ม. ตำบลดอนจัว อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2546.

⁶⁴ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ข้อ วายักษ์.อ้างแล้ว. หน้า 60.

อำเภอห้วยเม็ก อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีสาขาใหญ่อยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ธุรกิจตัวแทนจำหน่ายรถจักรยานยนต์ก็เช่นเดียวกัน เช่นร้านอีสง ในจังหวัดมหาสารคาม ทำธุรกิจนี้มาตั้งแต่ปีพ.ศ.2501 โดยเริ่มแรกจำหน่ายยี่ห้อยามาฮ่า ยี่ห้อเดียว ต่อมาได้ขยายเป็นฮอนด้า และซูซูกิ ดังตาราง

ตารางที่ 12 สรุปยอดจำหน่ายจักรยานยนต์ของร้านอีสง มหาสารคาม ตั้งแต่ปีพ.ศ.2503-2537 ⁶⁵

พ.ศ.	ศูนย์จำหน่ายและบริการ	ยอดจำหน่าย/ปี
2503	1	60
2526	2	180
2537	6	4,800

ในปี พ.ศ.2519-2528 มีจำนวนยานยนต์ที่เพิ่มขึ้น ทั้งในจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ดังนี้

ตารางที่ 13 จำนวนยานยนต์ที่จดทะเบียนเป็นรายประเภท รายจังหวัด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2519-2528

ปี พ.ศ.	รถยนต์นั่ง		รถจักรยานยนต์		รถยนต์บรรทุก	
	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด	มหาสารคาม	ร้อยเอ็ด
2519	282	346	1,906	2,804	1,442	1,152
2522	327	456	3,099	6,018	2,274	3,568
2525	459	651	5,765	9,124	1,885	2,762
2528	689	1,180	8,370	19,438	2,231	3,908

ที่มา : กองทะเบียน กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย

การเพิ่มขึ้นของยานยนต์นี้ ส่งผลต่อการเติบโตของธุรกิจปั้มน้ำมัน ประกอบกับการที่รัฐบาลมีนโยบายการค้าเสรีน้ำมัน ตั้งแต่ พ.ศ.2495 ทำให้เกิดการลงทุนค้าน้ำมันในต่างจังหวัดมากขึ้น เช่นตัวอย่างหลายครอบครัวเปลี่ยนหรือเพิ่มจากการค้าพืชไร่ หรือการค้าของชำมาเป็นธุรกิจปั้มน้ำมัน ได้แก่ นายอาจิว แซ่ตั้ง หรือโชคชัยวัฒนกรได้เปลี่ยนจากการค้าข้าวห่วย และรับซื้อพืช

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ไร่จากชาวบ้าน มาทำธุรกิจปั้มน้ำมันเพิ่ม ในปีพ.ศ.2528 และเลิกรับซื้อพีชไร่ ในปีพ.ศ.2535⁶⁶ หรือนางเสียม วิชญชีวินทร์ ได้เปลี่ยนจากการทำธุรกิจลานมัน เป็นปั้มน้ำมัน เป็นต้น และปรากฏว่า ธุรกิจนี้ได้สร้างความมั่นคงให้กับฐานะทางเศรษฐกิจของลูกหลานจีนไม่น้อย

3.6 ชมรมผู้ประกอบการ : การควบคุมราคาสินค้าในท้องถิ่น

เมื่อเมืองมีการเติบโตจึงทำให้เกิดการแข่งขันกันขึ้นในสินค้าประเภทเดียวกัน จึงนำมาสู่การควบคุมการควบคุมราคาสินค้า โดยชมรมของผู้ประกอบการ

การรวมกลุ่มในหมู่ผู้ประกอบการค้าชนิดเดียวกันโดยตั้งเป็นกลุ่มหรือชมรมขึ้น เพื่อการพบปะแลกเปลี่ยนในข้อมูลข่าวสาร การต่อรองกับภาครัฐในเรื่องของภาษี การไม่ขายสินค้าตัดราคากันเอง ตัวอย่างในจังหวัดร้อยเอ็ด ชมรมร้านขายยา ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2515 โดยก่อนหน้านั้นมีการรวมกลุ่มกันแล้ว แต่เป็นการรวมกลุ่มเล่นดนตรีจีน และดื่มน้ำชา โดยมีร้านเทียน อัน ตึง เป็นแกนนำและมีนายพงษ์ แซ่ลิ้ม เป็นประธาน เมื่อปี พ.ศ.2515 มีการขายยาตัดราคากัน โดยมีร้านขายยาขนาดใหญ่มาเปิดใหม่ และขายยาราคาถูก ทำให้ร้านขายยาเล็กๆอยู่ไม่ได้ต้องปิดกิจการไป จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ปกป้องผลประโยชน์ อันเกิดการเอาเปรียบของรัฐ เช่นการเก็บภาษีที่สูง การออกกฎหมายที่เข้มงวดมาก โรงงานผลิตยาลดการให้สินเชื่อกับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชมรมร้านขายยาจะรวมตัวกันต่อรองกับภาครัฐหรือเจ้าของโรงงาน นอกจากนี้ชมรมร้านขายยายังมีทั่วประเทศ ทั้งชมรมยาแห่งประเทศไทย ชมรมยาแห่งภาค ชมรมยาจังหวัด สมาคมยาแผนโบราณ ชมรมผู้ผลิต ชมรมผู้นำเข้า ชมรมยาแผนโบราณจีน เมื่อมีปัญหาทุกชมรมจะร่วมมือกัน⁶⁷

ชมรมโรงสีข้าว ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2522 เป็นการรวมกลุ่มทั้งจังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทุกประเภท ทั้งด้านการผลิต การตลาด แรงงาน และร่วมมือกับภาครัฐ เพื่อผลักดันให้ราคาข้าวมีเสถียรภาพ นอกจากนี้ชมรมโรงสีข้าวยังเป็นสมาชิกของสมาคมโรงสีข้าวแห่งประเทศไทยด้วย ปัจจุบันมีนางจวงจิรา สุริยวนากุล เจ้าของโรงสีข้าวไทยเพิ่มพูนเป็นประธานตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 จนถึงปัจจุบัน⁶⁸

⁶⁶ จากการสัมภาษณ์นายอาจิร แซ่ต้ง. อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2545

⁶⁷ จากการสัมภาษณ์นายวีระ วุฒิจนนท์.อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์พ.ศ.2545

⁶⁸ จากการสัมภาษณ์นางจวงจิรา สุริยวนากุล. อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

ชมรมหนังเร่จังหวัดร้อยเอ็ดและเพื่อนทุกอาชีพ ก่อตั้งขึ้น เมื่อปีพ.ศ.2520 เนื่องจากรัฐบาล เก็บภาษีสูง รัฐไม่อนุญาตให้ต่อทะเบียน จึงทำให้ผู้ประกอบการอาชีพหนังเร่ต้องรวมกลุ่มกันเพื่อต่อ รองกับรัฐ ในการก่อตั้งแกนนำหลัก คือ 1.นายหนอง บ่อมภู กิจการ: มณีทอง (เลิกกิจการไปแล้ว) 2.นายทองคำ จันทรรวม กิจการ : กรุงเทพภาพยนตร์ (เลิกกิจการไปแล้ว) 3.นายสวาท พูนเพิ่ม (เลิกกิจการไปแล้ว) 4.นายประจวบ ศิริเมือง กิจการ: ศิริภาพยนตร์ (เลิกกิจการไปแล้ว) 5.ครูทอง ไส่ สมาชิกชมรมมีทุกอาชีพ เช่นทนายความ ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้า⁶⁹

การรวมกลุ่มประเภทการค้านี้มีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ บางกลุ่มตั้งขึ้นมาแล้วก็ต้องล้มเลิกไป เพราะ สมาชิกไม่สามารถทำตามกฎระเบียบของกลุ่มได้ เช่นชมรมผู้ค้าเหล็ก ชมรมผู้ประกอบการผ้า ม่าน ชมรมผู้จำหน่ายเฟอร์นิเจอร์⁷⁰

การรวมกลุ่มยังคงมีต่อเนื่อง เช่น ชมรมผู้ค้าผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2535 ด้วยความร่วมมือของผู้ค้าผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และเห็น ชอบให้นายนที ศิริพานิชย์ เป็นประธานมาจนถึงปัจจุบัน จุดประสงค์ในการก่อตั้ง คือ รวมตัวกัน เพื่อต่อรองภาษีและกฎหมายที่ออกมาเข้มงวดจนเกินไป เช่นการเก็บภาษีซ้ำซ้อน และความ สำนึกดีในการไม่ขายตัดราคากัน ปัจจุบันสมาชิกชมรมมีปั้มน้ำมันจากอำเภอโพนทอง เสลภูมิ และธวัชบุรีเป็นสมาชิกด้วย⁷¹ ชมรมผู้ค้าทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2538 โดยมีคำขวัญ ว่า “แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผสานความเข้าใจ พร้อมใจแก้ปัญหา รักษาผลประโยชน์ เพิ่มท บาทต่อรอง” ชมรมนี้มีประชุมสมาชิกทุก 2 เดือน ชมรมผู้ประกอบการน้ำดื่ม จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้ง ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2539 โดยมีจุดประสงค์ คือเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับภาครัฐ ปกป้องผล ประโยชน์ของสมาชิก ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่ผู้ประกอบการน้ำดื่ม เป็นต้น

ส่วนในต่างอำเภอก็มีการรวมกลุ่มเพื่อธุรกิจด้วยเช่นกัน เช่นอำเภอสุวรรณภูมิได้ตั้งชมรมพ่อ ค้าขึ้น เมื่อ พ.ศ.2519 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือกันทางด้านการค้า สมาชิกคือร้านค้าต่างๆ ในตลาดอำเภอสุวรรณภูมิ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นคนจีน การคัดเลือกประธานชมรมจะใช้วิธีหย่อน บัตรลงคะแนนเสียง ซึ่งจะคัดเลือกปีละครั้ง

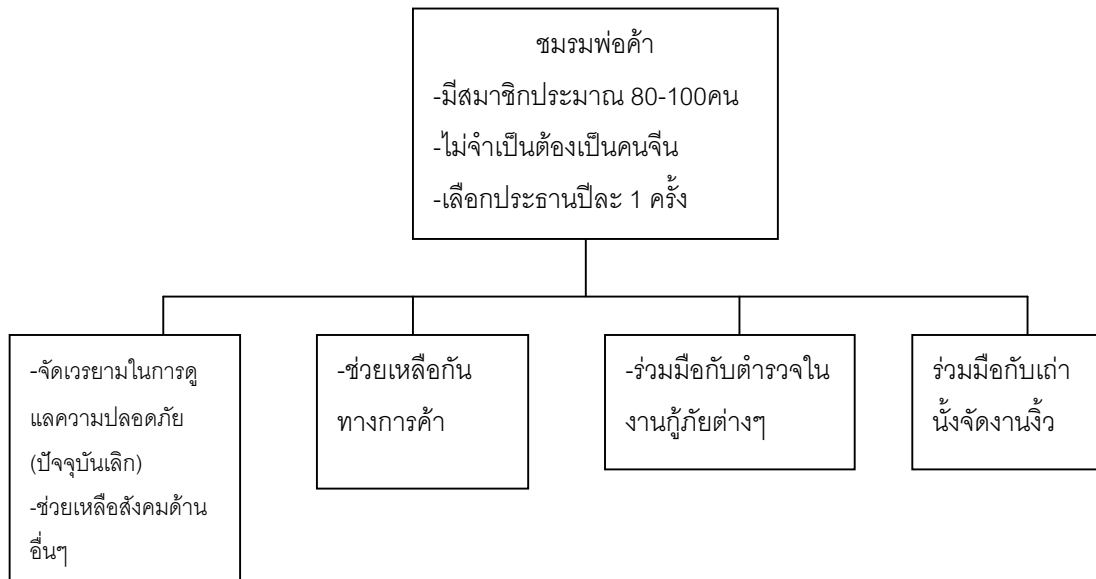
⁶⁹ จากการสัมภาษณ์นายประจวบ ศิริเมือง. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁷⁰ จากการสัมภาษณ์นายวชิระ เตชมหาศรานนท์. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁷¹ จากการสัมภาษณ์นางสุมาลัย ศิริพานิชย์. อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

นอกจากชมรมพ่อค้าจะช่วยเหลือกันทางด้านการค้า แล้วชมรมพ่อค้ายังมีส่วนในการช่วยเหลือสังคมด้วย เช่นงานสาธารณภัยต่างๆ รวมไปถึงการเป็นส่วนหนึ่งในการจัดงานวิ่งของอำเภอด้วย บทบาทของชมรมพ่อค้ามีโครงสร้างบทบาทหน้าที่ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างชมรมพ่อค้า อ.สุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

3.7 การคุมอำนาจทางการเมือง

หลังจากที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเลือกผู้แทนของตนเข้าไปบริหารบ้านเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น กลุ่มที่กระตือรือร้นในการเข้าร่วมบริหารบ้านเมืองด้วย คือกลุ่มพ่อค้า ซึ่งส่วนมากมีเชื้อจีน การศึกษามีหลายระดับตั้งแต่ ประถม จนถึงปริญญาตรี ในระบบการศึกษาไทย โดยกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาได้ เพราะอิทธิพลทางการเงิน อย่างที่วิทยานิพนธ์ของนุชากร มาศมมาดล เรื่อง “บทบาทของกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่นในการแข่งขันเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2517-2538” ได้กล่าวถึงการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่นของกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่นว่าใช้เงินในการซื้อเสียงเป็นหลัก⁷²

นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายทางการเมืองยังเข้มข้นขึ้น โดยมีการดึงสมัครพรรคพวกของตน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ญาติพี่น้องเข้ามาร่วมวงการเมืองด้วย ทำให้การลงสมัครรับเลือกตั้ง โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ที่ต้องการผู้เข้าไปบริหารงานเป็นทีมได้แต่กลุ่มที่เป็นเครือญาติกันหมด

⁷² นุชากร มาศมมาดล. “บทบาทของกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่นในการแข่งขันเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2517-2538” (วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2540): หน้า 97-99.

นอกจากนี้ในระดับท้องถิ่นยังสร้างฐานให้กลุ่มตนเองสามารถเข้าไปสู่การเมืองระดับชาติได้อีกด้วย ตัวอย่างเช่น กลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มการเมืองระดับท้องถิ่น ตั้งเมื่อ พ.ศ.2517 โดยนายถวิล จูรีมาศ อดีตสมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เจ้าของธุรกิจโรงภาพยนตร์ถวิลภาพยนตร์ ซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจหนังเร่รายได้จัดตั้งกลุ่มขึ้น โดยได้ชักชวนนางสมพิศ ทรัพย์ศิริ (เป็นน้องสาว) นายสมควร จูรีมาศ (น้องชาย) นายสมนคร จูรีมาศ (หลาน เป็นบุตรนายสมพร จูรีมาศ ซึ่งเป็นพี่ชาย) นายเรวัต ฆาตมาดล (พี่เขย) และเพื่อนสนิทอีกหลายคนเข้าร่วมกลุ่ม ต่อมากลุ่มนี้ได้รับเลือกตั้งให้บริหารงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และมีบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติในปัจจุบัน⁷³

ตารางที่ 14 รายชื่อสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น⁷⁴

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อายุ	อาชีพ	การศึกษา
1	นายถวิล จูรีมาศ	45	ค้าขาย	ม.4
2	นายแสง ศรีวัลย์	42	ค้าขาย	ม.2
3	นายองอาจ ธนะแพสย์	35	ค้าขาย	ม.6
4	นายสิน แสนบัว	52	ค้าขาย	ม.4
5	นายทองยุทธ ชัยคณารักษ์กุล	33	ค้าขาย	ม.6
6	นายทองจันทร โคเวียง	46	ทนายความ	ธรรมศาสตร์บัณฑิต
7	นายมนูญ อารยะรัตน์	41	ค้าขาย	ม.6
8	นายธงชัย เกษมทรัพย์	29	ค้าขาย	ม.6
9	นายอารีย์ ศกุนะสิงห์	49	ทนายความ	ธรรมศาสตร์บัณฑิต
10	นายสมนคร จูรีมาศ	25	ที่ปรึกษากฎหมาย	นิติศาสตร์บัณฑิต
11	นายสมควร จูรีมาศ	42	ค้าขาย	ม.3
12	นายจักรพงษ์ อธิรัตน์	24	ค้าขาย	ม.3
13	ส.ต.อ.วิโรจน์ แสงสว่าง	58	ผู้บริหารฝ่ายประกันชีวิต	ป.4
14	นายวรพันธ์ วินทะไชย	49	ครูโรงเรียนราษฎร์	ม.6 , พ.ป.
15	นางสมพิศ ทรัพย์ศิริ	39	ค้าขาย	อนุปริญญา
16	นายวินัย สุภคณิกัญญา	44	ค้าขาย	ป.4
17	นายจรัส อธิรัตน์	43	ค้าขาย	ม.3
18	นายเรวัต ฆาตมาดล	47	ค้าขาย	ม.6

⁷³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 85-86

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 87-88

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มการเมืองอื่น เช่น กลุ่มหนุ่มน้อย ตั้งเมื่อปี พ.ศ.2517 เช่นเดียวกัน โดยนักธุรกิจเมืองร้อยเอ็ดกลุ่มหนึ่ง จุดประสงค์ในการรวมกลุ่ม คือ 1.เป็นนักการเมืองที่เคยมีประสบการณ์ในสภาเทศบาล ต้องการลงสมัครเลือกตั้งเพื่อแข่งขันกับกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น 2.สมาชิกใหม่ต้องการมีชื่อเสียงระดับท้องถิ่น 3. มีบุคคลที่ไว้วางใจมาชักชวน โดยไม่ได้มีนโยบายทางการเมืองแต่อย่างใด สมาชิกประกอบด้วย⁷⁵

ตารางที่ 15 อาชีพของนักการเมือง

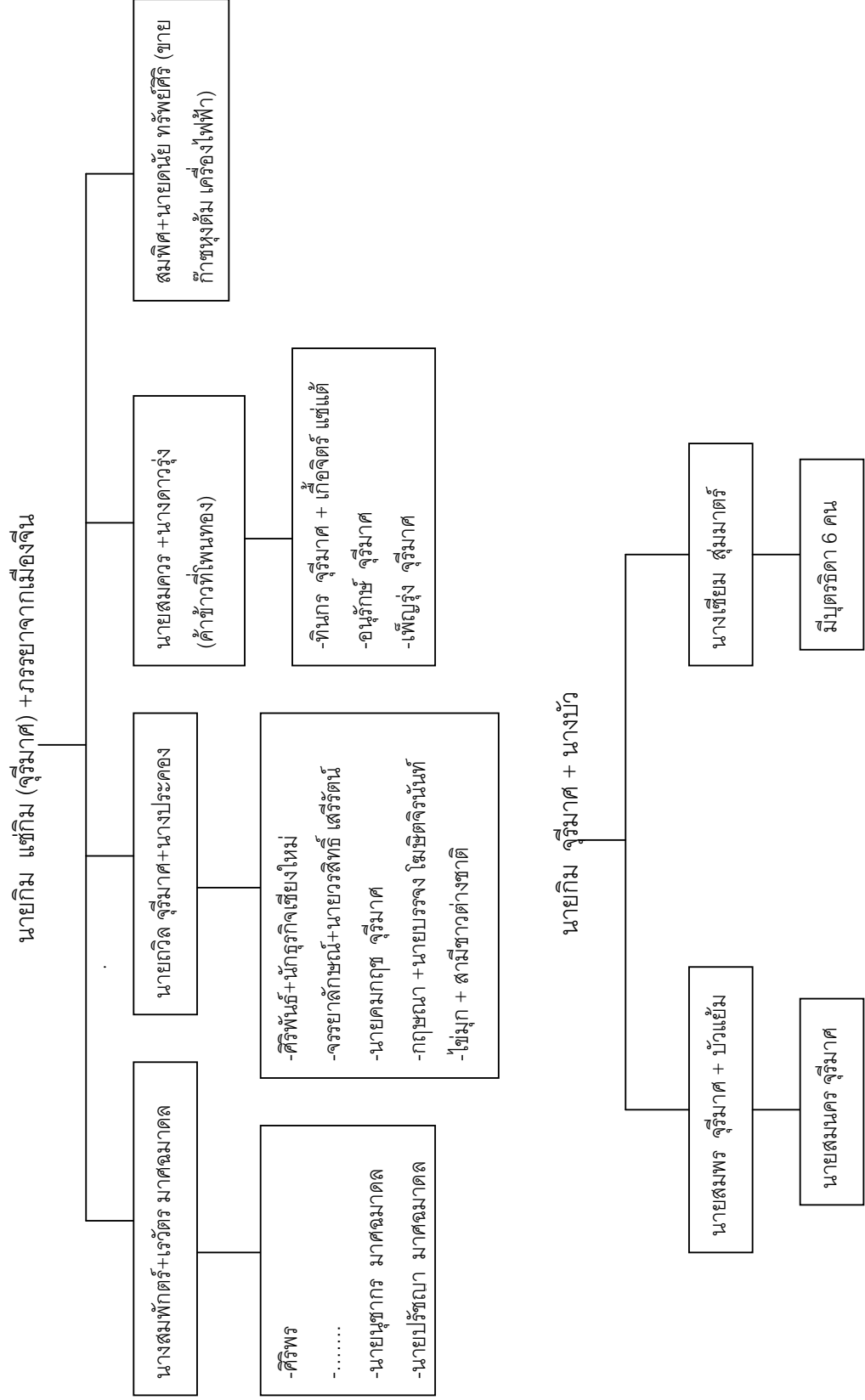
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อาชีพ
1.	นายหวน ศรีพานิชย์	ค้าขาย
2	นายวิจิตร สุขเพสย์	ค้าขาย
3	นายไพบูลย์ สาระโกด	ค้าขาย
4	ร.ต.อำพัน หิรัญโชติ	นักการเมือง
5	นายประสาธ วิสูตรานุกูล	ค้าขาย
6	นายกิตติพงศ์ วีระกุล	ค้าขาย
7	นายเดชา เกษมทรัพย์	ค้าขาย
8	นายอุทัย ตั้งกิจเจริญวงศ์	ค้าขาย

หลังจากนั้นยังมีกลุ่มการเมืองที่มีการรวมตัวกันชั่วคราว ก่อนการเลือกตั้งเทศบาลในแต่ละสมัย เช่นกลุ่มพลาญชัย ตั้งขึ้นมาแข่งกับกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น ในการเลือกตั้งเทศบาล ปี พ.ศ.2523 หรือกลุ่มพลังใหม่ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2528 กลุ่ม 101 ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2533 กลุ่มก้าวหน้า กลุ่มรวมพลัง กลุ่ม 70 กลุ่มอาสาพัฒนา กลุ่มเหล่านี้ตั้งขึ้นปี พ.ศ.2533 หรือเมื่อปี พ.ศ.2538 มีกลุ่มรักร้อยเอ็ด กลุ่มหลักเมือง เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ (ยกเว้นกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น) เมื่อการเลือกตั้งสิ้นสุดกลุ่มก็สลายไปด้วย จึงทำให้กลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่นได้รับการความนิยมมาโดยตลอด

เมื่อตระกูลจรีมาศ จากจังหวัดร้อยเอ็ดสร้างเครือข่ายทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมมาตั้งแต่ตั้งกลุ่มพิทักษ์ท้องถิ่น เมื่อ พ.ศ.2517 ลูกหลานที่เกี่ยวข้องกันก็เข้ามาบริหารบ้านเมืองทั้งในระดับชาติ เช่นนายอนุรักษ จรีมาศ หรือในระดับท้องถิ่น เช่น นายอนุชากร มาศมาดล หลานน้ำของนายถวิล จรีมาศ นอกจากนี้ยังลูกสาวนายถวิล จรีมาศยังแต่งงานกับนายบรรจง โฆษิตจันนท์ นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ดคนปัจจุบัน จึงทำให้การเมืองในระดับท้องถิ่นของร้อยเอ็ดถูกกลุ่มตระกูลจรีมาศผูกขาด ดังแผนภูมินี้

⁷⁵ ธาณี พันแสง. เรื่องเดิม. หน้า 125

แผนภูมิที่ 3 เครือญาติของตระกูลจूरี่มาศ

4. ยุคคนอีสานเชื้อสายจีนกับการ “สร้างเมือง” พ.ศ.2530-2545

4.1 อีสานเชื้อสายจีน : การเป็นคนท้องถิ่น

ลูกหลานจีนในรุ่นนี้จะรู้สึกว่าเป็นคนท้องถิ่น ซึ่งแสดงออกมาในรูปการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นประเพณีของท้องถิ่น รวมถึงการจัดตั้งมูลนิธิเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ขึ้น เช่นที่อำเภอพนมไพร มีมูลนิธิวัดกลางอุดมเวทย์ ตั้งเมื่อปี พ.ศ.2532 มีพ่อค้าในตลาดซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีน และคนท้องถิ่นเป็นกรรมกรร่วมกัน โดยคนจีนจะเป็นผู้สนับสนุนทางการเงิน คนท้องถิ่นและคนจีนร่วมกันบริหารงาน เป็นต้น

เนื่องจากความเป็นคนท้องถิ่น ประกอบกับเครือข่ายของคนจีนที่เข้มแข็งได้นำไปสู่การผูกขาดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม จนกลายเป็นการครอบงำและการเข้าไปจัดการต่างๆ ในชุมชน เช่นการจัดงานงิ้วเพื่อแสดงความเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนจีนเคารพ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าปู่กุดเป่งในอำเภอโพนทอง เจ้าปู่หมื่นศักดิ์ ของอำเภอลืออำนาจ เจ้าพ่อหลักเมือง ของอำเภอเกษตรวิสัย และสุวรรณภูมิ เจ้าปู่ ของอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เจ้าเหล่านี้นับถือบูชาของคนท้องถิ่นทั้งสิ้น แต่ได้กลายเป็นเทพของคนจีน เนื่องจากคนจีนรุ่นแรกที่เข้าไปอยู่ในอำเภอนับถือเจ้าปู่ตามแบบคนท้องถิ่น เพราะเชื่อว่าเป็นการกราบไหว้เจ้าที่เจ้าทางให้พวกตนอยู่รอดปลอดภัย ทำมาค้าขึ้น จากนั้นรุ่นลูกหลานฐานะดีขึ้นก็ได้ปรับปรุงศาล จนกลายเป็นศาลจีนอย่างปัจจุบัน

การจัดงานงิ้วเพื่อไหว้เจ้าปู่ หรือเทพปิ่นเกล้า-มาของอำเภอต่างๆ ในร้อยเอ็ดและมหาสารคาม งานประจำปีนี้แต่เดิมมีแต่กลุ่มคนจีนเป็นผู้จัด แต่ปัจจุบันงานประเพณีนี้มีทั้งคนจีนคนท้องถิ่น และหน่วยราชการเข้าร่วม จนกลายเป็นงานประจำอำเภอนั้นๆ ไป และภายในงานนอกจากจะมีมหรสพงิ้ว ซึ่งขาดไม่ได้ เพราะคนจีนเชื่อว่าเทพเจ้าชอบดูงิ้วแล้ว ยังมีมหรสพอื่น เช่นหมอลำ ลิเก รวมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะคนท้องถิ่นชอบดู

กรณีอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย คณะกรรมการงานงิ้ว (เถ่าม้ง) ซึ่งดูแลศาลเจ้าพ่อหลักเมืองด้วย ได้ให้คนท้องถิ่นอัญเชิญแท่นไม้ ที่เชื่อว่าคือเจ้าพ่อหลักเมือง ออกมานอกศาลให้คนท้องถิ่นรดน้ำและประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของคนอีสาน เช่นประเพณีไหว้ผีเดือน 6

นอกจากนี้ตัวอย่างกรณีการครอบงำ จนนำไปสู่การเข้าไปจัดการเรื่องภายในของคนท้องถิ่น โดยการเข้าไปบริหารจัดการศาลที่เป็นของคนท้องถิ่น ซึ่งคนท้องถิ่นก็เห็นชอบด้วย เช่นที่อำเภอโพนทอง กลุ่มเถ่าม้งจะเข้าไปดูแลบริหารจัดการของทั้งศาลใน (ศาลจีน) และศาลนอก (ศาลของคนท้องถิ่น) โดยได้รับการเชิญให้เข้าร่วมจากคนท้องถิ่น

ภาพที่ 6 หมอลำ มหรสพที่ต้องมีคู่ประเพณีงานจิวในแต่ละอำเภอ

กรณีการเป็นคนท้องถิ่นของคนจีนรุ่นนี้ที่เห็นชัดอีกประการ คือการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ในพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งคณะผู้จัดทำหนังสือนี้ได้บรรจุเรื่องราวที่เกี่ยวกับประเพณีจีน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไหว้เจ้า ตรุษจีน สารทจีน กินเจ ฐึ่ ฯลฯ ยังบรรจุเรื่องฮีตสิบสอง คองสิบสี่ของอีสาน บั้งไฟ เข้าไปด้วย ซึ่งสิ่งนี้น่าจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของคนรุ่นนี้ว่ามีการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับอีสานได้ดี ดังตัวอย่างภาพ

สารบัญ	
ประเพณีสุพรรณภูมิ	17
ตรุษจีน	21
ไหว้เจ้า	24
คองสิบสองคอง	28
สารทจีน	32
วันกัณเฒ่า	33
ฐึ่	35
โคมแดง	38
ทำอย่างนี้? จึงจะรู้จักลักษณะการนั่ง	43
พิธีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์	46
การกินเจ	53
กินเจ	54
การตั้งชื่อ	59
ฮีตสิบสอง คองสิบสี่	
ของเมืองสุวรรณภูมิ	63
ฮีตสิบสองของชาวอีสาน	65
คองสิบสี่ของชาวอีสาน	66
บั้งไฟ	67
ของเก่าแก่ซึ่งมีคุณค่ามรดก	70
รายการผู้มีจิตศรัทธาบริจาค	71
คณะผู้จัดทำ	74
หนังสืออ้างอิง	75

รูปที่ 7 หนังสืออนุสรณ์ในพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองของอำเภอสุวรรณภูมิ